

Handreiking Beheerplannen Natura 2000-gebieden

Inhoudsopgave

Voorwoord

Leeswijzer

Deel 1: Hoofdpijnen van het beheerplan (inhoud en proces)

- A. Inleiding
- B. Programma van Eisen voor beheerplannen
- C. Voorbeeld inhoudsopgave beheerplan Natura 2000-gebied

Deel 2: Nadere toelichting op voorbeeld inhoudsopgave

- 1. Karakteristiek van het Natura 2000-gebied
- 2. Gebruik in het Natura 2000-gebied en externe werking
- 3. Relatie met andere relevante plannen en regelgeving
- 4. Visie voor het Natura 2000-gebied
- 5. Instandhoudingsmaatregelen in het beheerplan
- 6. Monitoring
- 7. Financiering van het opstellen en uitvoeren van het beheerplan
- 8. Communicatie, educatie en voorlichting in het gebied
- 9. Bijlagen bij het beheerplan

Deel 3: Nadere toelichting op het proces voor het opstellen van een beheerplan

Bijlage

- A. Voortouwverdeling Natura 2000-gebieden

Voorwoord

De Europese Unie heeft zich ten doel gesteld uiterlijk in 2010 de achteruitgang van de biodiversiteit een halt toe te roepen. Onder meer door het realiseren van een netwerk van belangrijke natuurgebieden, het Natura 2000-netwerk, wil Europa dit doel bereiken. De Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn zijn belangrijke instrumenten om deze doelstelling te realiseren.

In deze richtlijnen is bepaald dat de lidstaten speciale Natura 2000-gebieden voor de kwetsbaarste soorten en habitattypen aanwijzen: de Natura 2000-gebieden. Dit zijn gebieden die geschikt zijn om het duurzaam voortbestaan van de meest bedreigde soorten en habitattypen te verzekeren. Nederland draagt met 161 gebieden bij aan het realiseren van een Natura 2000-netwerk. Er zijn 141 gebieden aangewezen onder de Habitatrichtlijn en 80 gebieden onder de Vogelrichtlijn. Een flink aantal gebieden valt onder beide richtlijnen. De Nederlandse Natura 2000-gebieden liggen vrijwel geheel binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Daarmee vormen de EHS en Natura 2000 een stevige basis voor het behoud en herstel van de waardevolle natuur in Nederland en Europa.

In en rondom de Natura 2000-gebieden zal in voldoende mate rekening gehouden moeten worden met de randvoorwaarden voor het voortbestaan van de bedreigde soorten en habitattypen.

In de gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 zijn daarvoor spelregels uitgewerkt. De wet bepaalt onder andere dat voor Natura 2000-gebieden het opstellen van een beheerplan verplicht is. Dit beheerplan moet een belangrijke bijdrage leveren aan het streven de natuur te behouden in de Natura 2000-gebieden. Het plan beschrijft wat er nodig is om de duurzame staat van instandhouding van natuurwaarden te behouden of te ontwikkelen. Omdat diverse Natura 2000-gebieden geen reservaatgebieden zijn, maar multifunctionele gebieden, is het nodig dat daarnaast wordt beschreven wat aan beheerders, gebruikers en andere belanghebbenden wel en niet is toegestaan in het gebied.

De wet geeft ook aan dat het beheerplan voor een Natura 2000-gebied wordt opgesteld met alle betrokken partijen die een natuur- of ander belang vertegenwoordigen in het gebied. Dat is geen lichte opgave, maar ook geen zware of onmogelijke. Omdat niemand nog volledig ervaring heeft opgedaan hoe het opstellen van een beheerplan in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 het best kan worden aangepakt, is een beetje hulp in de vorm van uitleg en voorbeelden welkom. Daartoe is deze Handreiking opgesteld, die een toelichting geeft op de eisen die de Natuurbeschermingswet 1998 stelt aan de beheerplannen.

Deze Handreiking is vooral bedoeld voor de bestuurders van de bevoegde instanties, die het beheerplan moeten vaststellen én voor de opstellers van de beheerplannen. Wie het beheerplan gaat opstellen, bepaalt het bevoegd gezag (zie deel 3 van deze Handreiking). Maar ook voor andere belanghebbenden, zoals eigenaren, gebruikers en terreinbeheerders, biedt deze Handreiking informatie over de inhoud van een beheerplan en het proces van totstandkoming.

C.P. Veerman

Leeswijzer

Deze Handreiking vormt een nadere toelichting op de Natuurbeschermingswet 1998 en het Programma van Eisen voor beheerplannen, waarin is opgeschreven waaraan een beheerplan moet voldoen. Het gaat om eisen aan inhoud en proces. Dit document kunt u gebruiken bij de praktische uitvoering van het Programma van Eisen en geeft antwoord op vragen die zich zullen aandienen: wie doet wat en waar en wanneer en waarom? Dit document vormt samen met de Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998 de belangrijkste informatiebron voor het opstellen van Natura 2000-beheerplannen.

Naast de Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998 zijn er nog andere documenten waarin informatie te vinden is die behulpzaam kan zijn bij het opstellen van beheerplannen: het Natura 2000 Doelendocument en het Natura 2000 Profielendocument. Een korte beschrijving van deze documenten is te vinden in een kader in paragraaf 4.3 van deel 2 van deze Handreiking.

De handreiking bestaat uit drie delen:

Deel 1: Hoofdpijnen van het beheerplan (inhoud en proces)

In een algemene inleiding komen onder meer het doel en de functie van het beheerplan aan de orde, alsmede het Programma van Eisen voor het beheerplan. Dit deel eindigt met een voorbeeld van een inhoudsopgave voor een beheerplan.

Deel 2: Nadere toelichting op voorbeeld inhoudsopgave

Per hoofdstuk van de voorbeeld inhoudsopgave is in deze Handreiking een hoofdstuk opgenomen dat een nadere toelichting geeft hoe het betreffende onderdeel in het beheerplan kan worden uitgewerkt. Soms wordt er in de Handreiking ook wat meer achtergrondinformatie en /of nadere toelichting opgenomen. Deze informatie is in grijze kader weergegeven. In elk hoofdstuk zijn ook kaders met voorbeelden opgenomen. De functie van deze voorbeelden wordt hieronder toegelicht.

Sommige hoofdstukken eindigen met een kader met verwijzing naar websites waar uitgebreidere informatie is te vinden.

Deel 3: Nadere toelichting op het proces voor het opstellen van een beheerplan

Dit deel van de Handreiking gaat in op zaken die spelen rond het proces van totstandkoming van een beheerplan en de procedures die daarbij een rol spelen.

Voorbeelden

In de verschillende hoofdstukken van deel 2 en deel 3 zijn in kaders diverse voorbeelden opgenomen. Deze zijn bedoeld ter verduidelijking van de betreffende passages en ter inspiratie van degenen die met het opstellen van beheerplannen aan de slag gaan. De voorbeelden zijn ontleend aan diverse proefprojecten voor het opstellen van beheerplannen. Over deze voorbeelden is in de meeste gevallen nog geen politiek besluit genomen. Aan de voorbeelden kunnen derhalve geen rechten worden ontleend. Aan het begin van deel 2 staan in een overzicht de voorbeeldgebieden vermeld.

Wat is de status van deze Handreiking?

Deze Handreiking is, zoals gezegd, een toelichting op en een praktisch advies bij het opstellen van beheerplannen conform de Natuurbeschermingswet 1998. Uiteraard is de wettekst steeds doorslaggevend

Bijlagen

Tot slot zijn er enkele bijlagen bij deze Handreiking opgenomen o.a. A. Voortouwverdeling Natura 2000-gebieden

Meer informatie

In deze Handreiking worden verschillende wetten en diverse documenten genoemd. Meer informatie daarover is vaak te vinden op websites.

- Op www.minlnv.nl/natuurwetgeving is informatie te vinden over
 - De Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998,
 - het Natura 2000 Doelendocument
 - het Natura 2000 Profielendocument
 - Natura 2000-gebieden
 - Aanwijzingsbesluiten (voor zover beschikbaar)
- Op www.nationaalpark.nl staat informatie over Nationale Parken.
- Op www.overheid.nl zijn alle wetten te vinden.
- Informatie over het LIFE-programma is beschikbaar op <http://europa.eu.int/comm/life/home.htm>

LET OP:

Deze Handreiking zal in de toekomst worden geactualiseerd mede op basis van ervaringen met de beheerplannen in de praktijk. Check op de website van het Ministerie van LNV (www.minlnv.nl/natuurwetgeving) wat de meest actuele versie is. Via deze website zijn ook andere handreikingen en relevante informatiebronnen beschikbaar.

Deel 1: a. Inleiding

Hoofdpijnen van het beheerplan (inhoud en proces)

Waarom een beheerplan?

Voor alle Natura 2000-gebieden moet op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 een beheerplan worden vastgesteld. Dit moet gebeuren binnen drie jaar na aanwijzing van het gebied als Natura 2000-gebied of binnen drie jaar na inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 als het gebied reeds vóór de inwerkingtreding was aangewezen als Natura 2000-gebied. De wet treedt op 1 oktober 2005 in werking.

Doel van het beheerplan

De Habitatrictlijn verplicht Nederland de habitattypen en soorten waar Nederland mede verantwoordelijkheid voor draagt in een gunstige staat van instandhouding te brengen. Om dit te bereiken heeft Nederland daarvoor instandhoudingsdoelstellingen gedefinieerd.

Het beheerplan werkt de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied verder uit in ruimte en tijd. Het beschrijft de resultaten die bereikt dienen te worden om het behoud of het herstel van deze natuurlijke habitats en soorten mogelijk te maken. Het beheerplan geeft een overzicht op hoofdpijnen van instandhoudingsmaatregelen die in de planperiode genomen moeten worden om de beoogde resultaten te behalen. Tenslotte gaat het beheerplan in op bestaand gebruik en geeft inzicht hoe met externe werking omgegaan moet worden. Beheerplannen hebben een looptijd van maximaal zes jaar.

Samenhang instandhoudingsdoelstellingen, aanwijzingsbesluit en beheerplan

Instandhoudingsdoelstellingen

De instandhoudingsdoelstellingen geven een concretisering van de hoofddoelstelling van het Natura 2000-netwerk voor Nederland. Deze concretisering gebeurt op landelijk niveau én op gebiedsniveau. Instandhoudingsdoelstellingen zijn gericht op het in gunstige staat van instandhouding brengen of houden van habitattypen en soorten. De Natura 2000-doelen op landelijk en op gebiedsniveau worden vastgelegd in het zo te noemen 'Natura 2000 Doelendocument'.

Het Natura 2000 Doelendocument omvat het landelijke kader van de Natura 2000-doelen, de bijdrage van Nederland aan het Natura 2000-netwerk én de bijdrage van concrete gebieden hieraan. De Natura 2000-doelen betreffen zowel behoud van bestaande waarden als ontwikkeling van waarden. De doelen op gebiedsniveau worden opgenomen in de aanwijzingsbesluiten voor de Natura 2000-gebieden en verder uitgewerkt in de beheerplannen.

Aanwijzingsbesluiten

Het aanwijzingsbesluit definieert naast de instandhoudingsdoelstellingen de precieze omvang en begrenzing van het aangewezen gebied. Het is een formeel besluit en daarmee het instrument dat burgers, bedrijven en andere overheden direct bindt. Aanwijzingsbesluiten hebben in beginsel een onbepaalde looptijd en worden vastgesteld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

Beheerplannen

In de beheerplannen is aangegeven welke beleids- en beheersmaatregelen nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen van habitattypen en soorten in het betreffende gebied te realiseren en hoe een en ander zich verhoudt tot andere vormen van (bestaand) gebruik. In de beheerplannen worden de instandhoudingsdoelstellingen in omvang, ruimte en tijd nader uitgewerkt. In aanvulling op het aanwijzingsbesluit biedt het handvatten voor het toepassen van

het afwegingskader voor de vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Met het beheerplan wordt duidelijkheid geboden aan beheerders, gebruikers en belanghebbenden ten aanzien van de vraag welke activiteiten in het Natura 2000-gebied in geen geval zijn toegestaan zonder dat deze eerst getoetst zijn aan artikel 19j van de Natuurbeschermingswet 1998 (Habitattoets). Maar ook welke activiteiten op wettelijke gronden geen vergunning behoeven, omdat ze de instandhoudingsdoelstellingen in het gebied niet in gevaar brengen. Het beheerplan is ook hét instrument waarmee invulling wordt gegeven aan de wettelijke vereiste om bij de keuze en vormgeving van maatregelen rekening te houden met economische, sociale en culturele belangen. Een beheerplan wordt vastgesteld door het college van Gedeputeerde Staten of een Minister.

Functies van een beheerplan

Beheerplannen hebben in grote lijnen de volgende functies.

1. Instandhoudingsdoelstellingen

Het beheerplan geeft duidelijkheid over de in het gebied in geding zijnde natuurwaarden, zoals benoemd in de aanwijzingsbesluiten, die beschermd en/of ontwikkeld behoren te worden¹ en het te behalen niveau van bescherming/ontwikkeling.

2. Instandhoudingsmaatregelen

Het beheerplan beschrijft de maatregelen die noodzakelijk zijn om de doelstellingen te handhaven en/of te bereiken. De maatregelen zijn gerelateerd aan de instandhoudingsdoelstellingen, zoals die zijn opgenomen in de aanwijzingsbesluiten. Het beheerplan bevat minimaal een beschrijving op hoofdlijnen van die benodigde maatregelen en van de ecologische vereisten².

3. Bescherming

Het beheerplan geeft minimaal aan welke bestaande activiteiten niet schadelijk zijn in relatie tot het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen met betrekking tot de natuurwaarden waarvoor het gebied is aangewezen. Het kan ook aangeven of voorgenomen activiteiten niet schadelijk zijn. Of een activiteit niet schadelijk is, zal op grond van objectieve gegevens en op basis van de best beschikbare wetenschappelijke kennis moeten blijken. Het begrip activiteit wordt hier geïnterpreteerd als project en handeling.

Het beheerplan vormt in aanvulling op het aanwijzingsbesluit een handvat voor het afwegingskader voor de vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Op die manier wordt duidelijkheid geboden aan beheerders, gebruikers en belanghebbenden ten aanzien van de vraag welke activiteiten in en bij het Natura 2000-gebied in ieder geval schadelijk zijn en alleen in uitzonderingssituaties zijn toegestaan na toetsing overeenkomstig artikel 19j van de Natuurbeschermingswet 1998 (Habitattoets) en welke activiteiten op wettelijke gronden geen vergunning behoeven.

Rol van het bevoegde gezag

Het bevoegd gezag stelt een beheerplan vast en is verantwoordelijk voor het opstellen daarvan. Het daadwerkelijk opstellen kan echter uitbesteed worden aan een ander bestuursorgaan of zelfs aan een particuliere organisatie of expertbureau. Het bevoegd gezag bepaalt wie het beheerplan opstelt.

De Natuurbeschermingswet 1998 heeft als uitgangspunt dat het bestuursorgaan onder wiens verantwoordelijkheid het Natura 2000-gebied of een deel van het gebied beheerd wordt, het bevoegde gezag is dat het beheerplan vaststelt. Dit betekent bijvoorbeeld dat wanneer Staatsbosbeheer beheerder is van een gebied, de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) bevoegd is om het beheerplan vast te stellen. Op dit moment zijn er vier ministers door wie of onder wiens verantwoordelijkheid het beheer van Natura 2000-gebieden plaatsvindt: de ministers van Verkeer & Waterstaat (Rijkswaterstaat), van Defensie, van Financiën

¹ Voor een gebied dat voorheen beschermd of staatsnatuurmonument was, geldt dat de instandhoudingsdoelstellingen ook de doelstellingen ten aanzien van het behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon en de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied bevatten, zoals bepaald in het oude besluit tot aanwijzing als beschermd natuurmonument of staatsnatuurmonument (artikel 15a, lid 3), voor zover niet expliciet wordt aangegeven dat ze samenvallen met de Natura 2000-doelen.

² Ecologische vereisten: alle vereisten, zowel abiotische als biotische, waaraan moet worden voldaan opdat de instandhoudingsdoelstelling met betrekking tot de betrokken typen van habitats en soorten worden gehaald, met inbegrip van de relaties van die habitats en soorten met het milieu (lucht, water, bodem, vegetatie, etc.). De ecologische vereisten kunnen niet alleen van soort tot soort, maar voor dezelfde soort ook van gebied tot gebied verschillen. (uit: Beheer van 'Natura 2000'-gebieden, Europese Gemeenschappen, 2000)

(Domeinen) en van LNV. Wanneer niet één van dezen bevoegd is, zijn Gedeputeerde Staten van de provincie(s), waarin het gebied ligt, bevoegd gezag. Omdat er in één Natura 2000-gebied meerdere bevoegde instanties kunnen zijn, is er een bestuurlijke afspraak gemaakt welke bevoegde instantie in dergelijke gevallen het voortouw neemt voor het opstellen van een beheerplan. Bijlage A laat zien welke instanties in de Natura 2000-gebieden het voortouw nemen. In deel 3 van deze Handreiking wordt uitgebreid ingegaan op alle aspecten van het proces van totstandkoming van het beheerplan.

De juridische aspecten van beheerplannen

Beheerplannen worden opgesteld na overleg met eigenaren, gebruikers en andere belanghebbenden, maar kunnen hen niet binden. Een beheerplan kan geen rechtens afdwingbare verplichtingen opleggen. Het noodzakelijke beheer in de Natura 2000-gebieden zal in beginsel plaatsvinden op basis van vrijwillige medewerking met toepassing van bestaande (subsidie)regelingen.

Er zijn enkele aspecten die goed in de gaten moeten worden gehouden bij het formuleren van de beheersmaatregelen. Volgens de Europese regels mag alleen subsidie gegeven worden voor maatregelen die worden uitgevoerd op basis van vrijwilligheid en die uitgaan boven de normale bedrijfsvoering. Worden de beheersmaatregelen verplicht voorgeschreven aan (agrarische) bedrijven dan kan Brussel de subsidie van de staat aanmerken als ongeoorloofde staatssteun. Wanneer het gaat om beheersmaatregelen die door anderen dan bedrijven worden uitgevoerd dan speelt het staatssteunaspect niet. Ook hier geldt dat particulieren niet gedwongen kunnen worden te doen wat in het beheerplan staat.

Een ander aspect waar rekening mee moet worden gehouden is cross compliance. Cross compliance houdt in het verbinden van voorwaarden op het gebied van milieu, dierenwelzijn, diergezondheid en arbeidsomstandigheden aan de betalingen die boeren ontvangen. Cross compliance moet ervoor zorgen dat boeren die inkomstenstoelagen krijgen voldoende rekening houden met natuur en milieu. Doen zij dat niet dan volgt een korting of volledige intrekking van de toeslagen.

De lidstaten hebben de verantwoordelijkheid gekregen om in het kader van cross compliance minimum voorwaarden te formuleren voor goede landbouw- en milieuomstandigheden. Lidstaten zijn verplicht om op enkele onderwerpen waarop geen Europese wetgeving bestaat zelf normen te stellen waaraan boeren moeten voldoen. Eén van die onderwerpen is het minimaal onderhoud aan bestaande habitattypen of leefgebieden van soorten.

b. Programma van Eisen voor beheerplannen

Kader voor het beheerplan: het Programma van Eisen

De gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 stelt aan de beheerplannen een aantal procedurele en inhoudelijke eisen. Deze eisen zijn uitgewerkt in een Programma van Eisen. Dit Programma van Eisen is in principe bedoeld als kader voor de eerste generatie beheerplannen.

Bij diverse eisen wordt verwezen naar de betreffende wetsartikelen uit de gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998.

Eisen voor de inhoud

Inventarisatie

1. Het beheerplan geeft allereerst een beschrijving van de natuurwaarden in het Natura 2000-gebied (de actuele situatie en trends, art. 19a, lid 3 onderdeel a). Daarnaast geeft het beheerplan een beschrijving van relevante (bestaande) activiteiten in of in de omgeving van het Natura 2000-gebied, voor zover deze activiteiten van invloed kunnen zijn op het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied.
2. Het beheerplan legt een relatie met andere plannen en andere wet- en regelgeving (art. 19b, lid 2).

Confrontatie en visie

3. Het beheerplan werkt de instandhoudingsdoelstellingen uit het aanwijzingsbesluit voor het Natura 2000-gebied in omvang, ruimte en tijd verder uit (art. 19a lid 3, onderdelen a en b).
Deze uitwerking bevat de visie van het bevoegd gezag op hoe deze doelstellingen voor het gebied te realiseren in samenhang met het bestaande gebruik. Daarbij geeft het bevoegd gezag aan welke resultaten op welke termijn nagestreefd worden. Ook geeft deze uitwerking aan welke kwaliteit van water, bodem en lucht binnen en buiten het gebied en welke ruimtelijke samenhang nodig zijn om de doelstellingen te realiseren.
4. Het beheerplan beschrijft (op hoofdlijnen) de maatregelen³ voor de periode die het beheerplan bestrijkt en de ecologische vereisten die noodzakelijk zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te bereiken en/of te handhaven (artikel 19a lid 3, onder b).
5. Het beheerplan geeft, naast de bovenstaande wettelijke eisen ten aanzien van de inhoud, ten minste aan welke bestaande activiteiten niet schadelijk zijn in relatie tot het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen en welke bestaande activiteiten vergunningplichtig zijn. Ook wordt aangegeven van welke activiteiten ten tijde van het vaststellen van het beheerplan nog niet bepaald kan worden of deze schadelijke gevolgen hebben.
Het bevoegd gezag kan er in overleg met belanghebbenden voor kiezen in het beheerplan aan te geven welke voorgenomen activiteiten zich in het gebied wel en niet kunnen ontwikkelen met het oog op de instandhoudingsdoelstellingen.

Uitvoering

6. Het beheerplan maakt expliciet welke van de bevoegde instanties voor de uitvoering van concrete instandhoudingsmaatregelen in (delen van) het Natura 2000-gebied de verantwoordelijkheid draagt. Ieder bevoegd gezag maakt afspraken met partijen in het gebied over de uitvoering van de maatregelen.
7. Het beheerplan geeft aan hoe de uitvoering van het beheerplan wordt gemonitord (wat, hoe en door wie), waarbij het uitgangspunt is aan te sluiten

³ Onder instandhoudingsmaatregelen worden zowel natuurbeheersmaatregelen verstaan als andere maatregelen (bijvoorbeeld bestuurlijk-juridische, economische, etc.) die nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen voor een gebied te realiseren. Het kan gaan om maatregelen binnen en buiten het gebied.

bij bestaande monitoringsprogramma's. De monitoring heeft als doel het bevoegd gezag de informatie te verschaffen om te kunnen beoordelen of de instandhoudingsmaatregelen effectief zijn en de instandhoudingsdoelstellingen worden bereikt.

8. Het beheerplan bevat een (globale) raming van de kosten voor de uitvoering van het beheerplan en geeft aan op welke wijze deze van dekking worden voorzien.
9. Ieder bevoegd gezag zorgt er binnen zijn invloedsfeer voor dat de inhoud van het beheerplan doorwerkt in andere relevante (beleids-)plannen en de vergunningverlening.

Eisen aan het proces

- A. Voor het opstellen van een beheerplan voor een concreet Natura 2000-gebied neemt één van de bevoegde instanties voor het opstellen en vaststellen van een beheerplan het voortouw om het proces te coördineren⁴. Dit bevoegd gezag wordt aangeduid met de term 'initieënd bevoegd gezag'.
- B. Het initieënd bevoegd gezag stelt in overleg met andere bevoegde instanties vast of voor het Natura 2000-gebied één beheerplan wordt opgesteld of dat beheerplannen voor delen van het gebied worden opgesteld. Het is ook mogelijk voor meerdere Natura 2000-gebieden één beheerplan op te stellen, indien de ecologische samenhang van de gebieden of de bestuurlijke setting hierom vraagt.
- C. Het initieënd bevoegd gezag draagt er zorg voor dat het beheerplan wordt opgesteld na overleg met eigenaren, beheerders, gebruikers en andere belanghebbenden en met besturen van waterschappen, gemeenten en provincies (art. 19a, leden 1 en 5, art 19b, leden 1 en 3)
Het overleg moet tenminste tot doel hebben draagvlak te creëren voor de inhoud van het beheerplan bij de betrokkenen in het gebied.
- D. Het bevoegd gezag van (delen van) een Natura 2000-gebied draagt er zorg voor dat voor het gebied waarvoor het verantwoordelijk is kennislacunes, onzekerheden en mogelijke negatieve gevolgen van maatregelen expliciet in beeld worden gebracht en waar redelijkerwijs mogelijk, worden verkleind.
- E. Het bevoegd gezag draagt, voor zover op grond van wettelijke vereisten noodzakelijk, zorg voor de informatie die nodig zal zijn voor het toetsen van (onderdelen van) het beheerplan aan artikelen 19 e, f, g en h van de Natuurbeschermingswet 1998.
- F. Voor het vaststellen van een beheerplan wordt de openbare voorbereidingsprocedure conform de Algemene wet bestuursrecht gevolgd (afdeling 3.4). Elk bevoegd gezag in een Natura 2000-gebied stelt dat deel van het beheerplan vast dat gaat over het gebiedsdeel waarvoor het verantwoordelijk is. Voor plannen waarvoor een passende beoordeling moet worden gemaakt, omdat zij significante gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000-gebieden, geldt een verplichting tot een strategische milieubeoordeling.
- G. Een beheerplan heeft een geldigheidsduur van maximaal 6 jaar. Het plan wordt steeds voor een periode van maximaal 6 jaar opnieuw vastgesteld (art. 19a, lid 2), na evaluatie van de uitvoering. Deze evaluatie gaat tenminste in op de mate van realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied en de realisatie van de instandhoudingsmaatregelen. De evaluatie is de onderbouwing voor de volgende generatie beheerplannen⁵.

4. Er wordt (t.z.t. is) een bestuursafpraak gemaakt welk bevoegd gezag het voortouw neemt tot het opstellen van een beheerplan. In de bijlage is een overzicht opgenomen welk bevoegd gezag in een Natura 2000-gebied de voortrekkersrol vervult. Het gaat hier om een coördinerende rol.

5. Het is de verantwoordelijkheid van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit om, mede op basis van de evaluatie van de beheerplannen, in overleg met de Europese Commissie en betrokken bevoegde instanties te bezien welke aanpassingen met betrekking tot de instandhoudingsdoelstellingen en/of -maatregelen nodig zijn voor de volgende generatie beheerplannen.

c. Voorbeeld inhoudsopgave beheerplan Natura 2000-gebied

Inleiding

De Natuurbeschermingswet 1998 stelt het beheerplan voor een Natura 2000-gebied verplicht. De wet geeft ook een korte aanduiding welke inhoudelijke en procedurele eisen er aan een beheerplan worden gesteld. De wet schrijft echter niets voor over de vorm of inrichting van het beheerplan. Ieder die een beheerplan gaat opstellen, kan dit in principe zelf bepalen.

In dit hoofdstuk wordt een voorbeeld inhoudsopgave voor een beheerplan gepresenteerd. Deze inhoudsopgave is bedoeld als hulpmiddel bij het opstellen van een beheerplan. Het kan fungeren als een checklist voor zowel de opsteller als de vaststeller van het beheerplan om na te gaan of alle relevante elementen conform het Programma van Eisen in het beheerplan zijn opgenomen.

Het doel van de voorbeeld inhoudsopgave is niet om eenvormige beheerplannen te verkrijgen. Het zal immers niet altijd mogelijk zijn de voorbeeld inhoudsopgave precies te volgen. Daarvoor zijn de verschillen tussen de gebieden te groot. Zo zijn er gebieden die maar voor één soort zijn aangewezen of gebieden die vanwege de aard van de activiteiten of het bestaande gebruik in het gebied heel complex zijn of juist relatief eenvoudig. Ook kan het voorkomen dat er één beheerplan voor twee of meer Natura 2000-gebieden kan worden opgesteld. Al deze verschillen kunnen leiden tot een afwijking van het voorbeeld.

Voorbeeld van een inhoudsopgave voor een beheerplan Natura 2000-gebied

Aan het begin van het beheerplan kan desgewenst een voorwoord, leeswijzer en/of verantwoording worden opgenomen.

Inventarisatie

1. Natura 2000-gebied: karakteristiek van het gebied

Een korte beschrijving van het gebied op basis van elementen uit het aanwijzingsbesluit aangevuld met belangrijkste gebiedskenmerken:

- Geografische en bestuurlijke kenmerken
- Begrenzing Natura 2000-gebied
- Eigendomssituatie
- Waarden van het gebied, ecologische samenhang en internationaal belang van het gebied
- Instandhoudingsdoelstellingen
- Huidige staat van instandhouding en trends in het gebied aan de hand van
 - a. ecologische kenmerken en gegevens
 - b. fysisch-chemische kenmerken en gegevens
 - c. sociaal-economische gegevens
- Maatschappelijke context: samenleving/gebruikers en overlegplatforms

2. Gebruik in het Natura-2000 gebied en externe werking

Beschrijving op hoofdlijnen van de uitgangssituatie m.b.t. (bestaand) gebruik en externe werking voor onder meer:

- Natuurbeheer en -herstel
- Agrarisch gebruik
- Hydrologie
- Industrie
- Bewoning
- Infrastructuur en het gebruik ervan
- Recreatie
- Militaire activiteiten
- Delfstoffenwinning

- Scheepvaart
- Visserij
- Overig

3. Relatie met andere relevante plannen en regelgeving

- (beleids)plannen van het rijk en andere overheden
- (inter)nationale regelgeving
- (inter)nationale afspraken

Visie en confrontatie

4. Visie voor het Natura 2000-gebied

- Uitwerking instandhoudingsdoelstellingen (uit het aanwijzingsbesluit) in omvang, ruimte en tijd
- (Ecologische) randvoorwaarden
- Knelpunten van het gebruik
- Hoe worden de doelstellingen bereikt

5. Instandhoudingsmaatregelen

Vanuit de visie en de confrontatie opstellen van natuurbeheersmaatregelen en benodigde mitigerende maatregelen in relatie tot vormen van gebruik zoals onder meer:

- Natuurbeheer en -herstel
- Agrarisch gebruik
- Hydrologie
- Industrie
- Bewoning
- Infrastructuur en het gebruik ervan
- Recreatie
- Militaire activiteiten
- Delfstoffenwinning
- Scheepvaart
- Visserij
- Overig

Uitvoering

6. Monitoring

- Biotisch
- Abiotisch
- Realisatie van instandhoudingsmaatregelen (voortgang en effectiviteit)

7. Financiering van het beheerplan

Bruikbare instrumenten

8. Communicatie, educatie en voorlichting in het gebied

Hoewel geen voorwaarde uit het Programma van Eisen is het o.a. uit het oogpunt van verwerven van draagvlak van belang in het beheerplan aandacht te besteden aan communicatie, educatie en voorlichting.

9. Bijlagen bij het beheerplan

Deel 2: Nadere toelichting op voorbeeld inhoudsopgave

Introductie

In dit deel van de Handreiking voor het opstellen van Beheerplannen Natura 2000 wordt per hoofdstuk uit de voorbeeld inhoudsopgave nader toegelicht hoe het betreffende hoofdstuk in het beheerplan uitgewerkt kan worden. Tevens wordt over sommige onderwerpen nog enige achtergrondinformatie gegeven. Omdat deze Handreiking slechts beperkte informatie op dit punt kan geven, is er vaak een verwijzing opgenomen naar sites waar uitgebreidere informatie is te vinden voor wie meer wil weten.

De nadere toelichtingen die in dit deel worden gegeven betreffen een hulpmiddel en zijn geenszins als voorschrift bedoeld. Het gewenste detailniveau zal van gebied tot gebied verschillen, afhankelijk van bijvoorbeeld de omvang, de staat van instandhouding en de relatie met gebruik.

Voorbeelden

In elk hoofdstuk zijn voorbeelden opgenomen ter illustratie of verduidelijking van wat er beschreven is in het hoofdstuk. Gestreefd is om een zo breed mogelijk spectrum van voorbeelden op te nemen. Dat wil zeggen dat er zowel voorbeelden zijn opgenomen waarbij provincie als rijk het voortouw hebben, dat de complexiteit in de voorbeelden verschillend is (van relatief overzichtelijk tot zeer complex) en dat verschillende landschapstypen aan bod komen.

Belangrijk is dat alle voorbeeldteksten een concept-status hebben, omdat de procedures voor het vaststellen van de betreffende beheerplannen (zie deel 3 paragraaf 8) nog niet zijn doorlopen. Er kunnen dus geen rechten worden ontleend aan de opgenomen voorbeelden.

In de loop van 2005 of begin 2006 komen de resultaten van de diverse

Overzicht van de voorbeelden			
Gebied	Initiërend bevoegd gezag	Complexiteit beheerplan*	Illustratief bij
Bennekomse Meent	LNV	1	Deel 2, hoofdstuk 3, paragraaf 3.2 : Relatie met andere plannen en regelgeving
Elperstroomgebied	LNV	2	Deel 2, hoofdstuk 4, paragrafen 4.1 t/m 4.6: Instandhoudingsdoelstellingen, randvoorwaarden en knelpunten Deel 2, hoofdstuk 5, paragraaf 5.1: Instandhoudingsmaatregelen
Uiterwaarden IJssel	Provincie Gelderland	4	Deel 2, hoofdstuk 4, paragraaf 4.2: Instandhoudingsdoelstellingen Deel 3, paragraaf 3: Geïntegreerd beheerplan
Veluwerandmeren	V&W	4**	Deel 2, hoofdstuk 3, paragraaf 3.2: Relatie met stroomgebiedsplan i.h.k.v. de Kaderrichtlijn water Deel 3, paragraaf 5: Aanpak van het proces en betrokkenheid van eigenaren, beheerders en gebruikers
Harskamp	Defensie	4***	Deel 2, hoofdstuk 1, paragrafen 1.1 t/m 1.5: Karakterisering en aanwezige waarden Deel 2, hoofdstuk 2, paragrafen 2.2 en 2.3: Gebruik in het Natura 2000-gebied Deel 2, hoofdstuk 4, paragrafen 4.3 en 4.6: Beheersvisie
Kop van Schouwen	Provincie Zeeland	3****	Deel 2, hoofdstuk 1, paragraaf 1.6, en 1.7: Huidige staat van instandhouding en maatschappelijke context Deel 2, hoofdstuk 6: Monitoring Deel 2, hoofdstuk 8: Communicatie, educatie en voorlichting
Abdij Lilbosch & vm. Klooster Mariahoop	Provincie Limburg	1	Deel 2, hoofdstuk 1, paragraaf 1.6: Huidige staat van instandhouding en trends in het gebied Deel 2, hoofdstuk 5, paragraaf 5.2: Instandhoudingsmaatregelen

proefprojecten (deels in de vorm van concept-beheerplannen) in eindrapportvorm beschikbaar. Deze rapportages kunnen worden geraadpleegd op de LNV-website.

In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van de voorbeelden die door deze Handreiking heen zijn opgenomen.

*** Complexiteit beheerplan**

Categorie 1: een beheerplan voor een qua omvang klein gebied dat in een eenvoudig 'open planproces' tot stand kan komen

Categorie 2: een beheerplan voor een qua omvang klein gebied maar met een complex totstandkomingsproces

Categorie 3: een beheerplan van een groot gebied dat in een eenvoudig proces tot stand kan komen

Categorie 4: een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien.

Zie verder bij de voortouwverdeling Natura 2000-gebieden (Bijlage A).

** Betreft een gecombineerd beheerplan van een aantal Natura 2000 gebieden

*** "ISK de Harskamp" betreft een deel-beheerplan van het Natura 2000 gebied "Veluwe". Voor de Veluwe gaat het om een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien.

**** In de ontwerpbeheersvisie wordt steeds gesproken over het "Natuurmonument" Kop van Schouwen. Het ligt voor de hand dat dit in het definitieve beheerplan "Natura-2000 gebied" wordt.

1 Karakteristiek van het Natura 2000-gebied

Inleiding

Hieronder volgt een nadere toelichting op de verschillende aspecten die in het eerste hoofdstuk van het beheerplan aan de orde moeten komen. Het is niet de bedoeling in het beheerplan een uitputtende opsomming te geven over al deze onderwerpen. Het gaat erom die informatie op te nemen die relevant en nodig is voor de verdere uitwerking van het beheerplan.

1.1 Geografische en bestuurlijke kenmerken

De geografische kenmerken van een Natura 2000-gebied omvatten naast naam en nummer/code waaronder het gebied bekend is in Brussel als Habitatrichtlijn- en/of Vogelrichtlijngebied informatie over de ligging (coördinaten) en de grootte. Bij de beschrijving van de bestuurlijke gegevens moet onder meer gedacht worden aan zaken als: over welke provincie(s) het gebied zich uitstrekt, welke gemeente(s) in het gebied liggen, wie in welke delen het bevoegd gezag is, wie de beheerder(s) van het gebied is/zijn.

Deze informatie is voor een deel te vinden in de Nota van Toelichting bij het Aanwijzingsbesluit.

1.2 Begrenzing Natura 2000-gebied

In de aanwijzingsbesluiten is uitgegaan van duidelijke én eenduidige begrenzingen van gebieden, zoveel mogelijk samenvallend met duidelijk in het terrein herkenbare grenzen, zodanig dat een duurzame staat van instandhouding nagestreefd kan worden, waarbij toch de externe werking minimaal is.

Beschermde natuurmonumenten die samenvallen met Natura 2000-gebieden gaan op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 op in de Natura 2000-besluiten. Waar nodig vanuit ecologisch oogpunt is de begrenzing gelijkgetrokken met de begrenzing van het Natura 2000-gebied.

Gegevens voor de begrenzing zijn te vinden in het aanwijzingsbesluit voor het Natura 2000-gebied. Hierin is een kaart opgenomen van het gebied met een korte beschrijving van de begrenzing in de Nota van Toelichting.

In het beheerplan kan volstaan worden met een verwijzing naar het aanwijzingsbesluit, mits dit als bijlage bij het beheerplan gevoegd is.

1.3 Eigendomssituatie

In veel Natura 2000-gebieden zal het eigendom en/of beheer van het gebied in handen zijn van terreinbeherende (natuur)organisaties of rijkspartijen. Soms zijn er ook een aantal particuliere eigenaren in het gebied. In het eerste hoofdstuk van het beheerplan komt een overzicht van voor het opstellen en uitvoeren van het betreffende beheerplan relevante eigenaren en beheerders in het gebied. Een dergelijk overzicht is ook te gebruiken voor het interactieve proces dat bij de totstandkoming van het beheerplan noodzakelijk is (zie deel 3 van deze Handreiking).

1.4 Waarden van het gebied, ecologische samenhang en internationaal belang van het gebied

Bij het onderdeel Waarden van het gebied volgt een beschrijving van de aanwezige natuurwaarden in het gebied, die ertoe bijgedragen hebben dat het gebied als Natura 2000-gebied is aangewezen en de ecologische relaties met de omgeving (bijvoorbeeld nabijgelegen natuurgebieden/Natura 2000-gebieden). Voor zover relevant kan er iets gezegd worden over het internationale belang van

het gebied in het kader van de Vogelrichtlijn en/of Habitatrichtlijn. Ook hier kan het aanwijzingsbesluit en de informatie uit het Natura 2000 Doelendocument en het Natura 2000 Profielendocument de benodigde gegevens voor de invulling van dit onderdeel van de Handreiking aandragen.

1.5 Instandhoudingsdoelstellingen

De paragraaf Instandhoudingsdoelstellingen beschrijft de specifieke doelstellingen voor het Natura 2000-gebied, zoals deze in het aanwijzingsbesluit zijn opgenomen. Op deze plaats in het beheerplan hoeven de instandhoudingsdoelstellingen alleen te worden vermeld; verdere uitwerking komt aan de orde in het vierde hoofdstuk van het beheerplan. Meer informatie over instandhoudingsdoelstellingen is te vinden in deel 2, hoofdstuk 4 van deze Handreiking.

Concept

Voorbeeld: Harskamp Karakterisering en aanwezige waarden

Bron: Proefproject 'Beheerplan richtlijngebied ISK de Harskamp', Buro Bakker in opdracht van Defensie. Conceptrapportage versie 26-5-2005.

Initiërend bevoegd gezag: Defensie

Complexiteit beheerplan: 'ISK de Harskamp' betreft een deel-beheerplan van het N2000 gebied 'Veluwe'. Voor de Veluwe gaat het om een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien (categorie 4)

Zie ook bij: Deel 2, paragraaf 2.2 en 2.3 en paragraaf 4.3 en 4.6.

Onderstaande fragmenten geven een deel van de karakterisering van het ISK Harskamp weer. In de tekst zijn aspecten van de bovenstaande paragrafen 1.1 t/m 1.5 verwerkt:

Het Infanterieschietkamp Harskamp, kortweg aangeduid met ISK Harskamp, ligt op het zuidelijke deel van de Veluwe, ten zuidwesten van Apeldoorn tussen de dorpen Harskamp in het zuidwesten, Hoenderloo in het zuidoosten en Radio Kootwijk in het noorden. De totale oppervlakte van het eigendom van het Ministerie van Defensie bedraagt 2518 hectare. Het noordelijke deel (genaamd Gerritschfles) van 360 ha is eigendom van Staatsbosbeheer, en wordt gehuurd door Defensie. Het totaal wordt begrensd door de weg Otterlo-Hoenderloo in het zuiden, het Dabbelose Pad in het oosten en de Hoog Buurloseweg in het noorden. Het gebied bestaat in grote lijnen uit:

- Een groot aantal schietbanen langs de randen van het gebied. Deze zijn bereikbaar via verharde wegen. Deze schietbanen worden intensief gebruikt (zie verder).
- Een grote oppervlakte bos. Centraal in het gebied is dit voornamelijk dennenbos, langs de randen is meer loofbos aanwezig.
- Een flinke oppervlakte stuifzand. Voor een deel is dit vrij grootschalig in het centrum van het gebied aanwezig, voor een deel is dit aanwezig in de vorm van brede zandbanen die behoren tot de infrastructuur die in stand wordt gehouden voor de beheersing van brand die door het schieten kan ontstaan.
- In de zuidwest-, noordwest- en noordoost-hoeken van het terrein zijn heidevelden aanwezig, grotendeels vrij droog.
- In het zuidoosten bevindt zich heischraal grasland, niet op een grote oppervlakte, maar wel botanisch uiterst waardevol.
- Onveilig gebied. Het gehele terrein is tijdens het schieten, maar i.v.m. blindgangers, ook als er niet geschoten wordt onveilig en gesloten voor het publiek. Een deel is dermate onveilig dat er nagenoeg geen beheer gevoerd kan worden.

De Veluwe is aangewezen als Habitatrichtlijn-gebied voor 12 habitattypen (Bijlage I Habitatrichtlijn). Hiervan komen er negen voor op de Harskamp:

- 2310 Stuifzandheiden met struikhei
- 2330 Zandverstuivingen
- 3160 Zure vennen
- 4010 Natte heiden
- 4030 Droge heiden
- 5130 Jeneverbesstruwelen
- 6230 Heischrale graslanden
- 7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen
- 9190 Oude eikenbossen

De Veluwe is aangewezen als Speciale Beschermingszone in het kader van de Vogelrichtlijn voor elf soorten broedvogels (Bijlage I Vogelrichtlijn), waarvan

zeven kwalificerende soorten en vier 'overige relevante soorten'.
Hier van komen zeven soorten broedvogels op de Harskamp voor: Nachtzwaluw, Duinpieper, Tapuit, Boomleeuwerik, Draaihals, Roodborsttapuit, Zwarte Specht. De verspreiding van deze soorten in de Harskamp is weergegeven op kaarten (niet opgenomen in deze handreiking, red.)....

1.6 Huidige staat van instandhouding en trends in het gebied

De huidige staat van instandhouding kan beschreven worden aan de hand van ecologische gegevens, fysisch-chemische gegevens, socio-economische gegevens en overige gegevens. Hieronder worden per categorie kenmerken van het gebied genoemd, die hieronder kunnen vallen. De genoemde kenmerken moeten als voorbeeld gezien worden. Alle gegevens kunnen desgewenst verduidelijkt worden met kaartmateriaal.

- a. Ecologische gegevens. Hierbij valt te denken aan habitattype(s) inclusief kwaliteit. Ook kunnen lijsten toegevoegd worden met de soorten waarvoor het gebied is aangewezen en met andere relevante karakteristieke soorten, met voor planten hun standplaats, habitattype en areaal en voor dieren hun leefgebied, de omvang van de populaties, enz. Ook wordt aangegeven (indien mogelijk) hoe de soorten en habitats zich ontwikkelen in het gebied (trend voor- of achteruitgang of stabiel). Indien relevant kunnen hier ook de overige natuurwaarden (vegetaties, soorten, overgangen, etc.) genoemd worden. Deze vormen immers het 'cement' in het gebied en kunnen bijdragen aan de instandhouding van de aangewezen waarden.
- b. Fysisch-chemische gegevens, die karakteristiek zijn voor (de verschillende delen van) het gebied, zoals geo(morfo)logische en hydro(morfo)logische kenmerken, de dynamiek van het gebied (geëxponeerd of beschermt, de invloed van de wind, overstroming, enz.). Daarnaast kan een beschrijving gegeven worden van de fysisch-chemische gesteldheid van de bodem, zoals bodemsoort, zuurgraad (pH), voedselrijkdom (nutriënten; stikstof, fosfaat), vochtgraad, e.d. Ook over het oppervlaktewater in het Natura 2000-gebied kan informatie opgenomen worden, zoals zuurgraad (pH), doorzicht, gehalte aan nutriënten (stikstof, nitraat) en andere stoffen (Ca, Na, K, Mg, Cl), diepte. In geval van brakke en zoute wateren kan daar nog relevante informatie over zoutgehalte, getijamplitude enz. aan toegevoegd worden.
- c. Socio-economische gegevens met gegevens over recreatie, ligging (beschrijvend, bijvoorbeeld ten opzichte van stedelijke bebouwing, e.d.), het gebruik (bestaand gebruik in algemene termen in zoverre van belang voor de beschrijving van het gebied, met verwijzing naar de uitgebreide uitwerking in hoofdstuk 4).
- d. Overige gegevens: hierbij kunnen bijvoorbeeld cultuurhistorische gegevens aan de orde komen (archeologie en aardkundige waarden), zeker als deze expliciet onderdeel uitmaken van de doelen van een samenvallend beschermd natuurmonument.

1.7 Maatschappelijke context: samenleving/gebruikers en overlegplatforms

In een Natura 2000-gebied zullen in de regel meerdere partijen een gebruiksbelang hebben. Naast de groep van gebruikers die van het gebied leven, zoals bijvoorbeeld agrariërs, vissers, natuurbeheerders, recreatieondernemers en de mensen die in het gebied wonen, kan hier genoemd worden wie verder met welke activiteiten (bijvoorbeeld militaire activiteiten, recreatie, natuurbeheer e.d.) in het gebied actief zijn en welke maatschappelijke functie(s) het gebied heeft. Er moet echter geen dubbeling met de beschrijving van de eigendomssituatie ontstaan.

Tevens kan hier worden aangegeven in hoeverre het beheerplan in overleg met de gebruikers of met de belangenverenigingen, waarin zij vertegenwoordigd

worden, is afgestemd. En welke (andere) bestaande overlegplatforms een rol gespeeld hebben bij de totstandkoming van het beheerplan.

Informatie

Nadere informatie over de Natura 2000-gebieden is te vinden op www.minlnv.nl/natuurwetgeving. Voor zover beschikbaar zijn hier ook de aanwijzingsbesluiten te vinden, alsmede het Natura 2000 Doelendocument en het Natura 2000 Profielendocument.

Concept

*Voorbeeld: Kop van Schouwen
Huidige staat van instandhouding en maatschappelijke context*

Bron: 'Natuurmonument Kop van Schouwen, Beheersvisie (ontwerp)', Provincie Zeeland, april 2004

Initiërend bevoegd gezag: Provincie Zeeland

Complexiteit beheerplan: Een beheerplan van een groot gebied dat in een eenvoudig proces tot stand kan komen (categorie 3)

Zie ook bij: Deel 2, paragraaf 6.2 en hoofdstuk 8

Onderstaande tekst betreft delen van de beschrijving van de betekenis van het gebied in de 'ontwerp beheersvisie Kop van Schouwen' en illustreert daarmee paragraaf 1.6 (huidige staat van instandhouding en trends in het gebied). Verder is een aantal passages opgenomen die een beschrijving geven van de maatschappelijke context van het Natura 2000-gebied. In de beheersvisie staat deze tekst bij de beschrijving van de opbouw van het gebied:

Huidige staat van instandhouding en trends in het gebied

Het natuurmonument Kop van Schouwen behoort ecologisch gezien tot de belangrijkste duingebieden van Nederland. Vrijwel alle levensgemeenschappen van een natuurlijk duinecosysteem zijn in het natuurmonument vertegenwoordigd.....

.....De Kop van Schouwen bezit bovendien een hoge graad van natuurlijkheid omdat natuurlijke processen, zoals erosie, verstuiving, inundatie, inzigging en kwel, successie en begrazing, het landschap gevormd hebben en, op veel plaatsen nog steeds actief zijn. Deze processen zorgen ervoor dat het duinecosysteem zichzelf als het ware steeds weer vernieuwd, waardoor jonge en oude levensgemeenschappen naast elkaar kunnen voortbestaan. De voornaamste vegetatietypen zijn weergegeven op kaart 7 (niet in deze handreiking opgenomen, red.). De aanwezigheid van deze levensgemeenschappen, ontwikkelingsprocessen en patronen vormde de aanleiding om het gebied aan te wijzen als natuurmonument onder de Natuurbeschermingswet. Tot de wezenlijke kenmerken behoren echter niet alleen de biologische waarden (ecologie en biodiversiteit), maar ook de aardkundige, de hydrologische, de cultuurhistorische en de visueel-esthetische kenmerken.

De aanwijzing van de Kop van Schouwen tot Habitatrictlijngebied is specifiek gericht op de aanwezigheid van enkele habitattypen en planten- en diersoorten. Het voorkomen van deze habitattypen en soorten is weergegeven in kaart 10 (niet in deze handreiking opgenomen, red.). De kenmerken van deze habitattypen en soorten zijn nader beschreven in bijlage 5.....

..... De Nederlandse kustduinen hebben een bijzondere waterhuishouding. Het duinzand vormt een groot reservoir waarin zoet grondwater ligt opgeslagen. Grote duingebieden als de Kop van Schouwen herbergen een zoetwatervoorraad van vele miljoenen m³. In het midden van het natuurmonument, op de grens van Boswachterij en Zeepeduinen reikt deze zoetwaterbel tot wel ca. 100 m onder NAP en ca. 10 m boven NAP (Wal, 2003). De zoetwaterbel drukt het zoute grondwater omlaag. Naar de randen van het duingebied toe is de zoetwaterbel dunner en ligt het zoute grondwater dicht onder de oppervlakte. Het zoete water is een belangrijke levensvoorwaarde voor het planten- en dierenleven in de Schouwse duinen en dient verder ook als bron voor de drinkwatervoorziening.....

..... Kop van Schouwen heeft als natuurgebied een bijzondere natuurkwaliteit. Het is een van de weinige gebieden in Zeeland zonder noemenswaardige verontreiniging met milieuvreemde stoffen. Bovendien is het een van de weinige gebieden zonder verontreiniging van licht of geluid. Deze milieukwaliteiten zijn

een belangrijke voorwaarde voor het ongestoord kunnen functioneren van het duinecosysteem inclusief de planten- en diersoorten die daarin thuishoren. Daarnaast is het natuurmonument vanwege zijn stilte en duisternis ook van betekenis voor de bezoeker, omdat stilte en duisternis steeds zeldzamer worden in Nederland.....

..... In het natuurmonument zijn nog diverse restanten te vinden van menselijke activiteiten uit het verleden. De oudste vindplaatsen dateren uit de steentijd. Maar ook uit de Romeinse tijd en uit de vroege Middeleeuwen zijn nog bodemresten aanwezig, zoals de ringwal van Burgh. Kaart 6 (niet in deze handreiking opgenomen, red.) geeft een overzicht van de terreinen van archeologische betekenis.....

..... Schouwen is ook een belangrijk recreatiegebied. In het hoogseizoen loopt het aantal bezoekers in Schouwen op tot rond de 120.000, waarvan ongeveer 80.000 verblijfsrecreanten en ongeveer 40.000 dagrecreanten. Jaarlijks vinden op Schouwen ongeveer 4,5 miljoen recreatieve overnachtingen plaats, verdeeld over meer dan 90 bedrijven. Het gebied is daarmee goed voor ongeveer 15% van het totaal van Zeeland. De toeristische bestedingen uit de verblijfsrecreatie bedragen ongeveer 30 miljoen euro per jaar. De recreatie is daarmee verreweg de belangrijkste peiler van de plaatselijke economie. Een groot deel van de beroepsbevolking is direct of indirect voor werk en/of inkomen van de recreatie afhankelijk.....

Maatschappelijke context: samenleving/gebruikers en overlegplatforms

De zeewering wordt sinds 1872 beheerd door Rijkswaterstaat en vanaf 2000 door het Waterschap Zeeuwse Eilanden. Waar gevaar voor afkalving dreigde werden de duinen beschermd door middel van helmaanplant en het aanbrengen van stuifschermen van wilgentenen. Met de afsluiting van de Zeeuwse zeearmen rond 1970 is de situatie drastisch veranderd. De erosie vanuit het Brouwershavense Gat is sterk afgenomen. Ten zuiden van Westenschouwen treedt, vanuit de Oosterschelde nog wel erosie op. Sinds eind 20e eeuw wordt het terugwijken van de duinvoet daar gecompenseerd met zandsuppleties. Als gevolg hiervan is de kustlijn de laatste decennia nauwelijks meer achteruitgeweken en heeft de buitenste duinenrij hier een uniforme, massieve structuur. Het Verklikkerstrand ontwikkelt zich daarentegen als een aangroeistrand. Sinds het begin van de 20e eeuw trad hier primaire duinvorming op. Door de aanleg van een stuifdijk werd rond 1930 de Buitenverklikker van zee afgesloten. De Buitenverklikker is daarmee de jongste primaire duinvallei van Schouwen. In 1978 is deze vallei bij stormvloed nog een keer volgelopen. Naar verwachting zal op het Verklikkerstrand de komende decennia een nieuwe primaire duinenrij tot ontwikkeling komen. Vanaf het eind van de 19e eeuw worden de Schouwse duinen opnieuw geëxploiteerd. In 1877 werden de duinen van Schouwen aangesloten op het stelsel van polderwateren. Dit bood nieuwe kansen aan de **landbouw**, met name in de duinzoom. De duinboeren gebruikten het duingebied tot ver in de 20e eeuw voor veehouderij en in beperkte mate ook voor akkerbouw. Er verschenen nieuwe, grootschaliger vormen van landbouw, rond 1900 de bloembollenteelt en na 1920 de fruitteelt. De oppervlakte elzenmeten liep tussen 1879 en 1980 terug van 620 ha naar 150 ha.

Begin 20e eeuw werd begonnen met de aanleg van een **waterwinsysteem** in het zuidwestelijke duingebied. In 1930 was de waterwinning operationeel. Deze bestond uit een stelsel van infiltratieputten en winputten. Sinds die tijd wordt door de Zeeuwse waterleidingsmaatschappij drinkwater gewonnen ten behoeve van de bevolking van Schouwen-Duiveland. De waterwinning is thans in handen van de NV Delta Nutsbedrijven en is geconcentreerd in de Boswachterij Westerschouwen.

In de tweede helft van de vorige eeuw werden de duinen van Schouwen ontdekt als **recreatiebestemming**. De verbinding van Schouwen-Duiveland door dammen met het vasteland heeft daar sterk toe bijgedragen. Er verzezen campings, hotels

en bungalowparken en er werden recreatievoorzieningen aangelegd. Op het strand verschenen strandpaviljoens en in de duinen werden voet- en fietspaden aangelegd. De bewoning van Schouwen nam toe rond de oude dorpskernen, maar ook daarbuiten, zoals Nieuw-Haamstede en Westenschouwen.

P.S. In de ontwerpbeheersvisie wordt steeds gesproken over het 'Natuurmonument' Kop van Schouwen. Het ligt voor de hand dat dit in het definitieve beheersplan 'Natura-2000 gebied' wordt.

Concept

*Voorbeeld: Abdij Lilbosch & vm. Klooster Mariahoop
Huidige staat van instandhouding en trends in het gebied*

Bron: **Proefbeschrijving van dit Natura 2000-gebied, door P. Lina.**

Initiërend bevoegd gezag: **Provincie Limburg**

Complexiteit beheerplan: **Een beheerplan voor een qua omvang klein gebied dat in een eenvoudig 'open planproces' tot stand kan komen (categorie 1)**

Zie ook bij: **Deel 2, paragraaf 5.2**

Dit voorbeeld illustreert de beschrijving van de trend van één soort waarvoor het gebied is aangemeld. De staat van instandhouding en de trend zijn voor een deel goed bekend, maar omvatten ook enkele onzekere elementen:

Huidige staat van instandhouding en trends in het gebied

Dit Natura 2000-gebied omvat de enige twee kraamkolonies van de Ingekorven vleermuis die in Nederland bekend zijn. De soort werd in 1983 met enkele exemplaren aangetroffen op de kerkzolders van de Abdij Lilbosch. In 1984 bedroeg het aantal volwassen vrouwtjes en juveniele dieren tenminste 40 exemplaren. De voornaamste hangplaats was het dakbeschoot in het midden van de kerkzolder, ongeveer 2 meter onder de nokbalk. Nadat dit aantal in 1999 was opgelopen tot ongeveer 470 exemplaren, daalde het aantal dieren in de afgelopen jaren naar 230 exemplaren in 2003, vermoedelijk onder invloed van een steenmarter. Nadat de steenmarter werd gevangen en elders weer uitgezet, steeg in 2004 het aantal weer naar ongeveer 280 dieren.

In het andere gebouw van het Natura 2000-gebied, het voormalig klooster Mariahoop, is het aantal dieren toegenomen van tenminste 40 dieren in 2001 tot 140 exemplaren in 2004, verdeeld over twee groepen op de zolders. Het is niet uitgesloten dat de kolonies in de abdij en in het voormalig klooster met elkaar in verbinding staan, maar er zijn tevens aanwijzingen dat ze op populatieniveau zelfstandig functioneren.

In de winter verblijven de Ingekorven vleermuizen uit de kraamkolonies waarschijnlijk buiten het Natura 2000-gebied. Bekende overwinteringsplaatsen van de Ingekorven vleermuis uit de wijde regio zijn de onderaardse kalksteengroeven in Zuid Limburg. Hun aantallen worden daar al sinds vele decennia geteld. In 2004 overwinterden hier 585 dieren. De populatie is bezig aan een herstelperiode sinds het dieptepunt rond 1980, toen nog slechts 50-70 exemplaren werden geteld. Langere tijd geleden, van 1940 tot 1950, was de Ingekorven vleermuis er juist een van de talrijkste overwinterende soorten.

2 Gebruik in het Natura 2000-gebied en externe werking

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk van de Handreiking geeft uitleg over wat er ten aanzien van (bestaand) gebruik in hoofdstuk 2 van het beheerplan beschreven kan worden. Het geeft ook algemene uitleg over het gebruik en de relatie tot het beheerplan. Wat 'het gebruik' betekent in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen komt in hoofdstuk 4 van dit deel van de Handreiking aan de orde. Toetsing van het gebruik komt in deel 3, paragraaf 7 aan de orde.

2.2. Waarom een beschrijving van het gebruik

Het bestaand gebruik in het gebied dient in het beheerplan te worden beschreven en beoordeeld op schadelijkheid of profijtelijkheid voor de instandhoudingsdoelstellingen om daarmee rekening te kunnen houden bij de verdere uitwerking van de instandhoudingsdoelstellingen en het vaststellen van de instandhoudingsmaatregelen (zie hoofdstukken 4 en 5).

Als er een kans bestaat dat gebruik wel een (significant) negatief effect heeft, of als er op basis van de beschikbare informatie geen conclusie kan worden getrokken omtrent de schadelijkheid, zal in het beheerplan opgenomen moeten worden dat dat gebruik verboden is zonder Natuurbeschermingswetvergunning. Het beheerplan dient in dergelijke gevallen inzicht te bieden in de planning en het proces van de vergunningaanvraag en -beoordeling.

Een beknopte uitleg over de toetsing is te vinden in deel 3, paragraaf 7 van deze Handreiking. Voor een meer uitgebreide toelichting op vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 wordt verwezen naar de Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998.

Al het bestaand gebruik dat plaatsvindt binnen de grenzen van een Natura 2000-gebied moet, zo concreet mogelijk, beschreven worden in het beheerplan. Dit biedt de zekerheid aan belanghebbenden dat hun belangen zijn meegewogen bij de uitwerking van instandhoudingsdoelstellingen en de vaststelling van instandhoudingsmaatregelen. Bovendien krijgen de belanghebbenden op deze wijze inzicht in de schadelijkheid van het bestaand gebruik voor de instandhoudingsdoelstellingen in het gebied en daarmee meer duidelijkheid over de vraag of de wijze waarop zij het gebied gebruiken, vanuit het natuurbelang gezien, doorgang kan blijven vinden.

Externe werking

Ook gebruik buiten de grenzen van het Natura 2000-gebied kan gevolgen hebben voor het gebied. Vanwege de zogenaamde externe werking moet extern gebruik buiten het gebied dat effect zou kunnen hebben op de kritische factoren en ecologische vereisten in het gebied ook beschreven en beoordeeld worden. Een en ander in relatie tot de voor het gebied geldende instandhoudingsdoelstellingen.

2.3 Beschrijven van het gebruik: in detail of globaal

Bij het beschrijven van het (bestaand) gebruik kan de afweging gemaakt worden of het meer in detail of globaler zal worden beschreven. Wordt het meer in detail beschreven dan is hiermee de informatie voor de oriëntatiefase van de habitattoets meteen beschikbaar.

Het gebruik kan globaler beschreven worden als onomstotelijk vaststaat dat de verwachte gevolgen van gebruik in welke intensiteit of vorm dan ook geen negatieve gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen kan hebben. Dit samenspel tussen concreetheid van de beschrijving en verwachte

schadelijkheid heeft te maken met de in de wet opgenomen bepaling dat handelingen en projecten die plaatsvinden overeenkomstig een beheerplan geen vergunning behoeven.

Voorbeeld.

Een gebied is aangewezen voor een soort die niet gevoelig is voor verstoring door geluid en afhankelijk is van mossels als voedsel. In het beheerplan kan dan als (toegestaan) bestaand gebruik opgenomen worden: 'vliegbewegingen boven het gebied'. Er is geen reden om het aantal vliegbewegingen op te schrijven, of het soort vliegtuigen waarmee gevlogen wordt. De beoordeling zal immers niet anders uitpakken. Wanneer het echter gaat om mosselzaadvisserij is het wel van belang om te weten hoeveel mosselzaad opgevist wordt, waar en op welke manier.

Concept

Voorbeeld: Harskamp Gebruik in het Natura 2000-gebied

Bron: Proefproject 'Beheerplan richtlijngebied ISK de Harskamp', Buro Bakker in opdracht van Defensie. Conceptrapportage versie 26-5-2005.

Initiërend bevoegd gezag: Defensie

Complexiteit beheerplan: 'ISK de Harskamp' betreft een deel-beheerplan van het Natura 2000-gebied 'Veluwe'. Voor de Veluwe gaat het om een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien (categorie 4)

Zie ook bij: Deel 2, paragraaf 1.1 tot 1.5 en paragraaf 4.3 en 4.6.

Dit voorbeeld illustreert de beschrijving van het gebruik in een Natura 2000-gebied. Er zijn fragmenten uit de concepttekst opgenomen. De mate van detaillering waarin het gebruik wordt beschreven is afgestemd op de noodzakelijke confrontatie van het gebruik met de instandhoudingsdoelstellingen in het onderdeel 'visie voor het richtlijn gebied'. Zie daarvoor ook bij paragraaf 4.6.

Militair gebruik

Schietbanen

Het ISK omvat de belangrijkste concentratie militaire schietbanen in Nederland. Er zijn 34 schietbanen aanwezig, waarvan maximaal 22 tegelijk in gebruik kunnen zijn (gedeeltelijk overlappen ze elkaar). De banen zijn geplaatst en georiënteerd naar gelang de dracht van de wapens. Alle banen bevinden zich langs de buitenzijde van het gebied. De schietrichting is in de richting van het binnenterrein, dat de functie heeft van veiligheidszone.

Er wordt geoefend met uitsluitend wapens die door 1 man gedragen kunnen worden. Dat zijn handgranaten, handwapens, antitankwapens, mortieren en op voertuigen gemonteerde wapens. Soms wordt plaatselijk (in het noordoosten) vanuit helikopters geschoten.

Gebruiksintensiteit

De schietbanen zijn 45-47 weken per jaar in gebruik. Per jaar zijn er in principe 4 schietvrije weken. Elke maand is er een schietvrije dag. Onderhoud en beheer moet plaatsvinden tijdens schietvrije dagen en weken. Dat betekent dat het relatief druk is in het terrein, juist in de schietvrije dagen en weken.

De totale capaciteit van soldaten die tegelijk oefenend aanwezig kunnen zijn op het ISK is ca. 1500. Deze capaciteit wordt volledig benut rond eind november en rond juni. Een aantal weken rond de jaarwisseling en in de zomer (begin augustus) is relatief rustig met een bezetting van zo'n 400-500 man. De intensiteit van het gebruik vertoont dus een golfbeweging gedurende het jaar.

Dagelijks zijn de banen in gebruik van 8:30 – 16:15 uur. Gemiddeld 2 maal per week is er sprake van avondgebruik, vanaf 18:15 uur. In principe is het de bedoeling dat er 2 uur bij duisternis wordt geoefend. De eindtijd verschuift dus gaande het seizoen. Na 24:00 uur wordt er niet meer geschoten. Van maart t/m oktober zijn er 3 avonden per week oefeningen. De nationale reserve oefent op zaterdag.

In de loop van de jaren is de intensiteit van het gebruik niet of nauwelijks veranderd.

Bivak

In het gebied bevindt zich aan de zuidkant een tweetal bivakplaatsen. Een derde bivak, bij Oostdorp, wordt weinig gebruikt. Buiten deze gebieden is bivak niet toegestaan.

Helikopters

De Harskamp ligt in het laagvlieggebied voor helikopters van de Veluwe. Boven het gebied wordt nauwelijks gevlogen. Het hele jaar mag laaggevlagen worden, waaronder ook 10 cm. Boven de grond wordt verstaan, wat genoeg is om de manschappen uit te laten stijgen. Vooral transporthelikopters worden hiervoor gebruikt. Boven het onveilige gebied wordt af en toe vanuit de helikopter geschoten op doelen in het onveilige gebied.

Brandpreventie

Brandbeheer

Het Branden heeft als primair doel om de vegetatie zo kort te houden, dat branden als gevolg van schietoefeningen tot een minimum beperkt blijven. Brandbeheer vindt plaats in het verlengde van de schietbanen Alfa, Hotel en India. Het werk wordt uitgevoerd door de brandweer.

Bij de schietbanen Hotel en India wordt jaarlijks gebrand. Bij schietbaan Alfa (inclusief de hele Zuiderheide) vindt gemiddeld eens in de circa 8 jaar brandbeheer plaats. Afhankelijk van de hoeveelheid gras.

Het branden vindt plaats in de periode van half november tot half maart. Het is alleen goed mogelijk bij gunstige omstandigheden: windstil weer, en een natte of bevroren bodem. Als de omstandigheden minder gunstig zijn, is de brand minder goed onder controle te houden. Bovendien wordt op deze manier de hitteontwikkeling in de bodem beperkt.....

Maaien

Ook maaien heeft als primair doel om de vegetatie zo kort te houden, dat branden als gevolg van schietoefeningen tot een minimum beperkt blijven. Maaibeheer vindt plaats op banen die niet gebrand worden, voor zover de vegetatie daar aanleiding toe geeft.....

Recreatie

Wandelroutes

In zowel het uiterste westen als het uiterste oosten (Dabbelse bos) zijn wandelroutes vastgelegd met blauwe palen. In het westen is vergunning van de commandant van het ISK nodig. In schietvrije weekenden worden deze blauwe palenroutes toegankelijk gemaakt. Ze zijn dan open tussen 10 en 17 uur. Dan kunnen zo'n 30 – 70 mensen aanwezig zijn. Alle wegen zijn in de afgelopen jaren afgesloten voor verkeer van buiten het ISK....

3. Relatie met andere relevante plannen en regelgeving

3.1 Inleiding

Het opstellen van een beheerplan voor een Natura 2000-gebied kan niet los worden gezien van andere plannen op het gebied van ruimtelijke ordening, natuur, milieu en dergelijke die betrekking hebben op het Natura 2000-gebied of delen daarvan. Daarnaast vormt internationale en nationale regelgeving een belangrijk kader waarbinnen de instandhoudingsmaatregelen in het beheerplan nader kunnen worden uitgewerkt.

Dit hoofdstuk geeft een opsomming van de meest relevante plannen en regelgevingen voor de beheerplannen. Er wordt steeds kort op het doel van het betreffende plan of regelgeving ingegaan en op de relatie met het beheerplan.

Bestaande plannen zijn een gegeven. Het beheerplan kan niet voorschrijven dat andere plannen moeten worden gewijzigd. Er mag ook geen tegenstrijdigheid zijn met iets wat dwingendrechtelijk is voorgeschreven in een ander plan. In het beheerplan kan wel worden aangegeven dat - en in welke zin - een wijziging gewenst zou zijn. Wanneer het beheerplan vastgesteld wordt door het bestuursorgaan dat ook bevoegd is om dat andere plan te wijzigen, kan dit bestuursorgaan zich wel committeren om het andere plan te wijzigen.

De gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 biedt de mogelijkheid het beheerplan onderdeel te laten zijn van een bestaande planfiguur (zie deel 3). Er zijn geen juridische belemmeringen om bepaalde plannen samen te voegen. Of dat gebeurt is de keuze van het bevoegd gezag. Er geldt dan echter één belangrijk uitgangspunt: er moet altijd voldaan worden aan het Programma van Eisen voor beheerplannen Natura 2000-gebieden en de maatregelen, die nodig zijn om een duurzame staat van instandhouding te garanderen, moeten worden opgenomen.

3.2 Beleidsplannen van het rijk en andere overheden

Bij het opstellen van een beheerplan moet natuurlijk rekening worden gehouden met vigerende plannen. In deze paragraaf komen de Ecologische Hoofdstructuur en het daarop gerichte natuurgebiedsplan aan de orde, alsmede de Beheers- en Inrichtingsplannen voor Nationale Parken, reconstructieplannen, stroomgebiedsplannen en de beheerplannen voor bepaalde rijkswateren.

Ecologische Hoofdstructuur

De Nederlandse Natura 2000-gebieden liggen nagenoeg geheel binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Het beleid ten aanzien van de EHS en de beschikbare middelen hiervoor leveren daarmee een belangrijke bijdrage aan de bescherming van de Europese natuur.

De EHS is door de rijksoverheid destijds aangewezen in het Structuurschema Groene Ruimte en moet in 2018 gerealiseerd zijn. De provincies hebben de gebieden nader begrensd en voor deze gebieden concrete plannen gemaakt. Voor elk gebied zijn natuurdoelstellingen geformuleerd in de vorm van natuurdoeltypen. Deze natuurdoeltypen zijn (worden) afgestemd op de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000.

De EHS bestaat uit bestaande bos- en natuurgebieden, nieuwe natuurgebieden, beheersgebieden en de grote wateren en de Noordzee.

De nieuwe natuurgebieden zijn gebieden die nu vaak voor landbouw worden gebruikt en, al dan niet na ingrepen, zullen veranderen in natuurgebieden. Beheersgebieden zijn gebieden met de hoofdfunctie landbouw en een nevenfunctie natuur.

Voor natuurgebieden in de EHS geldt een verplichting tot instandhouding van de

wezenlijke kenmerken en waarden en een planologische bescherming. Ontwikkelingen in en nabij deze gebieden, die schadelijk kunnen zijn voor de natuur, zijn niet toegestaan ('nee, tenzij-regime'). Alleen als er een zwaarwegend publiek belang mee wordt gediend en er geen alternatieven zijn, kan een uitzondering op deze regel worden gemaakt. De schadelijke effecten van de ontwikkeling moeten dan wel gecompenseerd worden.

Natuurgebiedsplan

Deze provinciale plannen zijn een belangrijke bouwsteen voor de realisering van het natuur- en landschapsbeleid van rijk en provincie. Dat geldt in het bijzonder voor de totstandkoming van de EHS. In de EHS worden nieuwe en toekomstige natuurgebieden ontwikkeld en wordt de kwaliteit van de bestaande natuurgebieden verbeterd. En er worden robuuste ecologische verbindingen aangelegd om de uitwisseling van planten en dieren tussen de natuurgebieden te verbeteren.

In een natuurgebiedsplan worden zowel gebieden begrepsd die al de hoofdfunctie natuur hebben (bestaande natuur), als landbouwgronden waar op termijn natuur kan worden ontwikkeld (nieuwe natuur). In een natuurgebiedsplan wordt door middel van natuurdoeltypen aangegeven welke doelen gewenst zijn in begrensde natuurgebieden. Met het begrenzen en het aangeven van natuurdoeltypen (mede op basis van de natuurdoeltypekaart) biedt het plan subsidiemogelijkheden in het kader van de Subsidieregeling natuurbeheer en de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (Programma Beheer). De plannen beschrijven welke subsidiepakketten in welke gebieden kunnen worden aangevraagd.

Elke provincie heeft een andere aanpak en vormgeving voor de natuurgebiedsplannen. Gedeputeerde Staten van de provincie waarin het desbetreffende gebied ligt, stellen de natuurgebiedsplannen vast⁶.

Natuurgebiedsplan en Beheerplan Natura 2000

Enkele punten die een rol kunnen spelen bij de afstemming tussen beide plannen met name op de onderwerpen begrenzing en doelen:

- Natura 2000-gebieden vallen grotendeels binnen de EHS;
- initiatiefnemer en bevoegd gezag voor de natuurgebiedsplannen is de provincie, geldt ook voor een deel van de Natura 2000-gebieden;
- veel provincies betrekken actoren in het gebied bij het opstellen van het natuurgebiedsplan, voor het Natura 2000-beheerplan is dat een vereiste;
- belangrijke bron van financiering van maatregelen in het natuurgebiedsplan en het Beheerplan Natura 2000 is Programma Beheer.

Beheers- en Inrichtingsplan Nationale Parken (BIP)

De Nationale Parken maken onderdeel uit van de Ecologische Hoofdstructuur. Kenmerkend voor deze parken is de meervoudige doelstelling: natuurbehoud en -ontwikkeling in grote waardevolle natuurgebieden met mogelijkheden voor natuurgerichte recreatie, voorlichting en educatie, en wetenschappelijk onderzoek. Op deze manier worden grotere gebieden veilig gesteld en de natuurwaarden verder ontwikkeld.

In elk Nationaal Park zijn de eigenaren/beheerders en de betrokken instanties (provincies en gemeenten) vertegenwoordigd in een overlegorgaan. De Minister van LNV installeert zo'n overlegorgaan bij de instelling van een Nationaal Park. Het overlegorgaan heeft tot taak het opstellen van een gemeenschappelijk Beheers- en Inrichtingsplan voor het parkgebied. In het Beheers- en Inrichtingsplan (BIP) zijn de doelstellingen van het Nationaal Park en de vertaling daarvan in een concreet activiteitenprogramma vastgelegd. Vormgeving verschilt per Nationaal Park.

Het BIP is het toetsingskader voor de jaarlijkse verdeling door het overlegorgaan van de financiële middelen voor het uitvoeren van projecten. Als de Minister zijn goedkeuring voor dit plan heeft gegeven, is het overlegorgaan verantwoordelijk

⁶ Voor de goede orde zij opgemerkt dat na vaststelling van de Natura 2000 doelen nog bezien wordt voor welke gebieden de natuurdoelen(typen) nog aangepast moeten worden aan de doelen op basis van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn.

voor de uitvoering ervan.

Het plan fungeert als 'masterplan'. In dit plan worden de bestaande plannen van eigenaren en beheerders wat betreft de aspecten van beheer en inrichting geïntegreerd dan wel zo veel mogelijk op elkaar afgestemd. Deze wisselwerking moet ook gelden voor plannen van publiekrechtelijke instanties zoals bestemmingsplannen, recreatieplannen, waterkwaliteitsplannen e.d.

Beheers- en Inrichtingsplan (BIP) en het Beheerplan Natura 2000

Enkele punten die een rol kunnen spelen bij de afstemming tussen beide plannen:

- De Minister van LNV stelt BIP vast. Daar waar een Nationaal Park tevens een Natura 2000-gebied is, is op dit punt een efficiëncyslag te behalen.
- Er is een vorm van betrokkenheid en binding van alle eigenaren/beheerders en overheidsinstanties bij het instandhouden van Nationale Parken, die ook in het Natura 2000-gebied bruikbaar is.
- Het BIP is een voorwaarde voor de subsidie aan een Nationaal Park. Er vindt jaarlijks verdeling van de financiële middelen voor de werkzaamheden plaats en er is een jaarlijkse rapportage. Middelen zijn beschikbaar op basis van de Subsidieregeling Nationale Parken. Financiering van maatregelen voor Natura 2000-gebieden kan o.a. uit Programma Beheer en Europese fondsen.

Reconstructieplannen

Op basis van de 'Reconstructiewet concentratiegebieden' hebben de betrokken provincies voor de 12 aangewezen reconstructiegebieden in Oost- en Zuid-Nederland reconstructieplannen opgesteld. De plannen dragen bij aan een duurzame landbouw en betere kwaliteit van natuur, landschap, milieu en water. Er komt een sterkere scheiding van intensieve veehouderij en wonen en natuur. De reconstructie geeft een impuls aan de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en draagt bij aan waterberging, verdrogingsbestrijding en beekherstel door bijzondere aandacht te schenken aan milieu- en watermaatregelen.

Het reconstructieplan is een plan met lange termijn doelstellingen. Operationele doelen voor een periode van vier jaar komen in het uitvoeringsprogramma voor het reconstructiegebied.

Tevens staat daarin wat de financiële bijdrage zal zijn van het Rijk, de provincie, gemeente, waterschap en particulieren.

Voor de financiële en capaciteitsplanning wordt het 4-jarige gebiedsprogramma nog opgeknipt in jaarprogramma's. Deze hebben een hoog detailniveau.

Daar de reconstructieplannen al vastliggen, is het van belang bij het opstellen van Natura 2000-beheerplannen hiermee rekening te houden.

Stroomgebiedbeheerplannen

Vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) moeten er door de gezamenlijke beheerders van het stroomgebied Stroomgebiedbeheerplannen (SGBP's) opgesteld worden. De SGBP's en de Natura 2000-beheerplannen moeten op elkaar afgestemd zijn, waarbij in de KRW is aangegeven dat de meest stringente doelen, in dit geval de Natura 2000-doelen, leidend zijn voor het realiseren van de waterkwaliteit en -kwantiteit. Voor deze afstemming vindt er vanuit RWS en LNV een separaat traject plaats.

De SGBP's worden voor zeer grote gebieden geschreven. Nederland kent vier stroomgebieden: Rijn, Maas, Eems en Schelde. In de SGBP's wordt een beschrijving van het watersysteem gegeven, het begrip 'goede toestand' ingevuld, de goede toestand vergeleken met de huidige situatie en de benodigde maatregelen om de goede toestand te bereiken geschetst.

De gedetailleerde uitwerking van de SGBP's vindt plaats op het niveau van 'waterlichamen' door waterschappen en Rijkswaterstaat (RWS).

Stroomgebiedsbeheerplan en Natura 2000-beheerplan

Enkele punten die een rol kunnen spelen in de afstemming tussen beide plannen:

- In de KRW staat dat de doelbereiking Natura-2000 leidend is voor de te realiseren waterkwaliteit en –kwantiteit. In die zin is dus al in de koppeling tussen de SGBP's en de Natura 2000-beheerplannen voorzien.
- Verder moet voor zowel de SGBP's als de plannen op het niveau van de waterlichamen helder zijn met welke Natura 2000-gebieden er overlap is en wat de doelen van die gebieden zijn.
- Voor wat betreft het proces van de afstemming geldt dat beide trajecten in de tijd niet sporen. Het proces van totstandkomen Natura 2000-beheerplannen loopt naar alle waarschijnlijkheid voor de meeste Natura 2000-gebieden één jaar voor de SGBP's en de uitwerking daarvan uit.

Specifieke beheerplannen voor bepaalde gebieden/rijkswateren

Voor een aantal Rijkswateren bestaan nota's en/of (beleids)plannen die specifiek over een gebied gaan. Het bekendste voorbeeld hiervan is de pkb Waddenzee en het hierbij horende beheerplan. Een soortgelijk beleidsplan bestaat ook voor de grote wateren in het Deltagebied, zoals de Voordelta en de Westerschelde. Dit type plannen bestaat in het algemeen voornamelijk uit afspraken tussen de verschillende overheden hoe met een gebied wordt omgegaan. Andere plannen zijn:

Beheerplan voor de rijkswateren (BPRW):

het Beheerplan voor de rijkswateren is een openbaar beheerplan waarin de hoofdlijnen van het beheer dat RWS in een planperiode van 4 jaar gaat uitvoeren, staat beschreven. Het BPRW is hiermee tevens een stuurinstrument binnen RWS en speelt een rol in de budgettenverdeling binnen RWS.

Instandhoudingsplannen (IHP): aangezien een beheerplan 'nat' voor een regionale RWS-directie een overzicht biedt van de benodigde maatregelen, is hierin niet veel ruimte voor detailniveau. De onderbouwing op objectniveau (bijvoorbeeld een sluis of een stuk rivier) vindt plaats in de instandhoudingsplannen. In deze plannen is met name aandacht voor de uitwerking in maatregelen en de inspectieregimes die nodig zijn. Deze plannen zijn bedoeld voor interne kennisoverdracht en met name onderbouwing van de maatregelen en budgetten.

Voor de overige watergangen in een gebied worden door Waterschappen stroomgebiedsbeheerplannen opgesteld. Deze plannen geven op gebiedsniveau veel inzicht in de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en zijn gecompleteerd met herstelprogramma's.

Bestaande beheerplannen van terreinbeherende organisaties

Een specifieke categorie beheerplannen die betrokken kunnen worden bij het opstellen van Natura 2000-beheerplannen zijn de plannen van terreinbeherende organisaties als Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de Landschappen etc. Deze zijn divers van opzet en inhoud, maar bevatten vaak veel informatie die bruikbaar is voor het Natura 2000-beheerplan.

Concept

Voorbeeld: Bennekomse Meent Relatie met andere plannen en regelgeving

Bron: Inventarisatie van 'Bestaand gebruik Habitatgebied Bennekomse Meent'

Initiërend bevoegd gezag: Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Complexiteit beheerplan: Een beheerplan voor een qua omvang klein gebied dat in een eenvoudig 'open planproces' tot stand kan komen (categorie 1)

Zie ook bij: **Deel 2, paragraaf 2.3**

Het onderstaand voorbeeld illustreert verschillende vormen van bestaand gebruik, die al dan niet leiden tot spanningen met de instandhoudingsdoelen van het Natura 2000-gebied

Voor het gebied Bennekomse Meent zijn naast Natura 2000 met name de volgende beleidsplannen aan de orde:

Ecologische Hoofdstructuur

De Bennekomse Meent ligt geheel in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Voor de EHS geldt de verplichting tot instandhouding van de wezenlijke kenmerken en waarden en een nee-tenzij regime. Dat wil zeggen dat er geen ingrepen en ontwikkelingen in en in de onmiddellijke nabijheid van de EHS mogen plaats vinden die deze wezenlijke kenmerken of waarden van het kerngebied aantasten, tenzij daar een zwaarwegend maatschappelijk belang voor is. Om de ecologische samenhang binnen de EHS te bevorderen, zijn de gebieden ten westen en zuiden van de Bennekomse Meent aangewezen voor natuurontwikkeling.

Natuurgebiedsplan en gebiedsdoelen Staatsbosbeheer

De provincie Gelderland heeft voor het reservaat (is het centrale gedeelte) van de Bennekomse Meent, de natuurdoeltypen Vochtig schraalgrasland (hz-3.7; 97%) en Hakhout (hz-3.12; 3%) vastgesteld. In de Landelijke Natuurdoelenkaart zijn deze natuurdoeltypen vertaald naar natuurdoel Nat schraalland (9a) resp. Middenbos, hakhout en griend (26). De begrensde percelen rondom het reservaat hebben als natuurdoeltype Vochtig schraalgrasland. De nagestreefde natuurontwikkeling in de directe omgeving van het habitatgebied is eveneens gericht op Vochtig schraalgrasland.

Door Staatsbosbeheer wordt in het totale habitatgebied primair een ontwikkeling nagestreefd van kwelgestuurde natte schraallanden (SBB-subdoeltype 8.2). Om deze situatie te bereiken is nog een aanzienlijke inspanning nodig t.a.v. verwerving, functiewijziging en inrichting én duidelijkheid in hoeverre het gebied een retentiefunctie zal moeten vervullen.

Voor de Grift is in het natuurgebiedsplan een ecologische verbindingszone opgenomen in de vorm van het model Winde. Dit betekent dat in deze waterloop geen barrières aanwezig mogen zijn en dat het water zo lang mogelijk moet stromen. Circa een kwart van de oeverlengte wordt ingericht met plasdrasbermen en bosschages, afhankelijk van de keuze van de waterbergingsgebieden.

Wet Ammoniak en Veehouderij

Het reservaat Bennekomse Meent is in het kader van de richtlijnen van de Wet Ammoniak en Veehouderij (WAV) aangeduid als voor verzuring zeer gevoelig gebied. Dit heeft tot gevolg dat een zonering geldt van 250 meter rondom het reservaat. Intensieve veehouderijen in deze zone mogen hun emissie niet uitbreiden. Alle gebieden die na 1988 zijn aangewezen voor natuurontwikkeling vallen buiten de zonering.

Reconstructieplan

In het Reconstructieplan Gelderse Vallei, dat is gebaseerd op de Reconstructiewet, zijn de ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw aangeduid in de vorm van extensiverings-, verwevings- en intensiveringsgebieden. Het habitatgebied Bennekomse Meent ligt in een extensiveringsgebied. Dit betekent dat hier geen uitbreiding of nieuwvestiging van intensieve veehouderij meer is toegestaan, ten gunste van de functies natuur en/of wonen. De belangrijkste concrete bepaling is dat uitbreiding van intensieve veehouderijbedrijven buiten de huidige rechten in het bestemmingsplan niet meer mogelijk is. De wijzigings- en vrijstellingsbepalingen in het bestemmingsplan met betrekking tot vergroting van de bebouwde oppervlakte ten behoeve van intensieve veehouderij worden buiten werking gesteld.

Rond het extensiveringsgebied ligt een verwevingsgebied, gericht op de verweving van landbouw, wonen en natuur. Het verwevingsgebied begint aan de noordoostzijde van de Meentweg, op de rand van het habitatgebied. Hier is een uitbreiding van de intensieve veehouderij mogelijk mits de ruimtelijke kwaliteit of functies van het gebied zich daar niet tegen verzetten. Een éénmalige vergroting van de bebouwde oppervlakte met 30% voor uitbreiding van intensieve veehouderij is toegestaan, mits dat niet op gespannen voet staat met lokale omgevingskwaliteiten. Dit wordt getoetst door de gemeenten.

Kaderrichtlijn Water

In zogenoemde deelstroomgebiedsvisionen worden bepaalde typen van waterlichamen toegekend aan gebieden, inclusief chemische en ecologische doelstellingen voor die waterlichamen. De desbetreffende doelstellingen zijn formeel ondergeschikt aan de eisen die vanuit Natura 2000 aan het gebied worden gesteld. Op dit moment (augustus 2005) is evenwel nog geen overeenstemming bereikt over de keuze van waterlichamen voor de (Grift en de sloten in de) Bennekomse Meent en evenmin over de doelstellingen.

Waterberging

Ter voorkoming van periodieke overlast worden door de provincies plannen opgesteld voor de berging van regenwater tijdens natte perioden. Om wateroverlast te voorkomen met name in Wageningen, is het noodzakelijk dat in het Binnenveld waterberging wordt gerealiseerd. Gezocht wordt naar een combinatie van waterberging en natuurontwikkeling. Het habitattypen 6410 Blauwgraslanden in de Bennekomse Meent kan hiervan gemakkelijk hinder gaan ondervinden, aangezien de waterkwaliteit zich waarschijnlijk niet verdraagt met de randvoorwaarden van het habitattypen. Het definitieve plan voor waterberging is nog niet gereed.

3.3 (Inter)nationale regelgeving

Met diverse wetten en regels moet bij het opstellen van beheerplannen rekening worden gehouden. Hieronder zijn enkele belangrijke wetten nader uitgelicht. Er zijn echter nog meer wetten, met name op het gebied van milieu-effecten, zoals het Besluit Luchtkwaliteit 2005 en de Wet ammoniak veehouderijen, die van belang zijn.

Wet op de Ruimtelijke Ordening

De Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) is het kader voor de ruimtelijke plannen in Nederland. Het rijk geeft in een planologische kernbeslissing (pkb) of structuurschema aan hoe de inrichting van Nederland vorm moet krijgen. In een pkb wordt op hoofdlijnen beschreven wat er in een bepaald gebied zou moeten gebeuren. Of er woningen worden gebouwd, wegen worden aangelegd, of het gebied gereserveerd is voor recreatie enzovoort.

Provincies en gemeenten werken deze plannen verder uit. De provincie doet dit in een streek- of omgevingsplan dat beschrijft wat er in (een deel van) het gebied van de provincie mag gebeuren.

De streekplannen en omgevingsplannen moeten passen binnen de plannen van het rijk. Gemeenten op hun beurt schrijven in een bestemmingsplan wat er in de gemeente mag gebeuren en welke bestemming er aan de verschillende delen van het grondgebied van de gemeente gegeven wordt. Ook hier geldt weer dat het bestemmingsplan moet passen binnen het provinciale streekplan of omgevingsplan. De WRO heeft een bindend karakter voor alle eigenaren in het gebied. Daarom is een zorgvuldige afstemming van het beheerplan met het bestemmingsplan van belang.

In de afgelopen jaren heeft de WRO zoveel wijzigingen ondergaan dat een fundamentele herziening van de wet noodzakelijk is geworden. Daaraan wordt momenteel gewerkt. Bij de aanpassing zal onder meer worden gestreefd naar een betere coördinatie tussen de ruimtelijke ordening en het milieu. Ook het aantal en de duur van de procedures zullen worden bekort.

Wet milieubeheer

De Wet milieubeheer (Wm) is een raamwet met algemene regels voor de bescherming van het milieu. Belangrijke hoofdstukken uit de Wm zijn de milieuplannen en -programma's, milieukwaliteitseisen, milieu-effectrapportage, inrichtingen, afvalstoffen en procedures.

Een belangrijke basis voor de Wet milieubeheer is dat iedereen die weet of kan vermoeden dat zijn of haar gedrag nadelige gevolgen kan hebben voor het milieu, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten of maatregelen te nemen die de gevolgen zoveel mogelijk beperken of ongedaan maken. Concrete maatregelen ter bescherming van het milieu zijn niet opgenomen in de Wet milieubeheer. Ze zijn wel te vinden in de voorschriften van de milieubeheervergunning of in uitvoeringsbesluiten (AMvB's).

Flora- en faunawet

Deze wet biedt, uit het oogpunt van het natuurbehoud, bescherming aan alle in- en uitheemse planten- en diersoorten die in Nederland in het wild leven. Uitgangspunt van de wet is dat er geen schade aan beschermde dieren of planten mag worden toegebracht, tenzij dat uitdrukkelijk is toegestaan vanwege de omstandigheden. Hiervoor dient dan wel een ontheffing of vrijstelling te zijn verkregen.

Provincies kunnen daarnaast plaatsen aanwijzen als beschermde leefomgeving. Het gaat hierbij om gebieden die van wezenlijke betekenis zijn als leefomgeving voor een beschermde inheemse soort. De provincies kunnen daar dan bepaalde handelingen verbieden of aan beperkingen onderhevig maken. Voorbeelden van beschermde leefomgevingen zijn een dassenburcht, een hamsterreservaat of een meertje met kamsalamanders.

Onlangs is de uitvoering van de Flora- en faunawet vereenvoudigd. Sectoren kunnen zelf een gedragscode opstellen waarin ze aangeven hoe ze de soorten willen beschermen bij het uitvoeren van werkzaamheden. Als de gedragscode door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is goedgekeurd, is het telkens aanvragen van ontheffingen niet meer nodig. De gedragscode voor bosbeheer is inmiddels door de Minister van LNV goedgekeurd.

Relatie tussen de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet 1998

Beide wetten zijn een implementatie van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn, waarbij de Flora- en faunawet ook aan niet-Vogelrichtlijn en -Habitatrichtlijnsoorten bescherming biedt. Na inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 is de gebiedsbescherming vastgelegd in de Nederlandse wetgeving; in de Flora- en faunawet is dit gebeurd voor de soortenbescherming. De Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en faunawet zijn complementair. Dit betekent dat in een concreet geval zowel een natuurbeschermingswetvergunning als een ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet noodzakelijk is.

3.4 Internationale afspraken

Naast de genoemde plannen en regelgeving waarmee bij het opstellen van het beheerplan voor Natura 2000-gebieden rekening moet worden gehouden, zijn er in dit verband ook enkele relevante internationale inspanningsverplichtingen en afspraken⁷. Deze hebben echter altijd een doorvertaling gekregen in de nationale afspraken en regelgeving, zoals de Natuurbeschermingswet 1998, het Scheidingsverdrag van 1839 dat bepaalde randvoorwaarden stelt aan bepaalde gebieden zoals de Westerschelde, enzovoort.

Informatie

**Nadere informatie over Nationale Parken is te vinden op www.minlnv.nl/natuurwetgeving; www.nationaalpark.nl
Meer informatie over wetten staat op www.overheid.nl**

⁷ RAMSAR-verdrag, Verdrag van Bern, OSPAR-verdrag, Verdrag van Bonn, Europees Landschapsverdrag, Forest Focus enz.

Concept

Voorbeeld: Veluwerandmeren Relatie met stroomgebiedsplan i.h.k.v. de Kaderrichtlijn Water

Bron: Project 'Beheerplan Veluwerandmeren in het kader van de Natuurbeschermingswet', Verkeer en Waterstaat, DG Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Projectplan, Conceptrapportage versie augustus 2005 en persoonlijke commentaar Dhr. R. Doef

Initiërend bevoegd gezag: Verkeer en Waterstaat

Complexiteit beheerplan: Een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien (categorie 4)

Zie ook: Deel 3, paragraaf 5

Als voorbeeld van de samenhang tussen het Natura 2000-beheerplan, het Kaderrichtlijn Water Stroomgebiedsbeheerplan en het Beheerplan rijkswateren is hieronder enige informatie over het proefproject Veluwerandmeren opgenomen:

Voor de bescherming, instandhouding en herstel van natuur, gezond water en waardevolle landschapsdelen in de Veluwerandmeren is het noodzakelijk om bepaalde natuurlijke waarden wettelijk te beschermen, in stand te houden of te herstellen. De Natuurbeschermingswet 1998 (NB-wet) en de Europese Kaderrichtlijn Water (EU-KRW) bieden de mogelijkheid om een toetsende en sturende werking te gaan vervullen.

In de Veluwerandmeren komen in het kader van IIVR (Integrale Inrichting Veluwerandmeren) een groot aantal projecten in de uitvoeringsfase. Deze projecten en andere ontwikkelingen moet de overheid toetsen op de gevolgen voor natuur en landschap. In de Natuurbeschermingswet 1998 zijn de Vogel- en Habitatrichtlijnen reeds samengebracht en afgestemd met de Flora- en faunawet. Afstemming tussen de Natuurbeschermingswet en de EU-KRW is nog een belangrijk aandachtspunt.

De beheerder van het gebied (Rijkswaterstaat directie IJsselmeergebied) heeft namens V&W de taak op zich genomen om, samen met LNV en betrokken Provincies, één beheerplan voor het gehele Veluwerandmerengebied uit te werken, om zodoende de maatregelen en plannen eenduidig en efficiënt te toetsen aan de wet- en regelgeving. Anticiperend op de toekomstige ontwikkelingen probeert men in dit project de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water reeds in dit stadium op elkaar af te stemmen. Het gaat daarbij met name om de afstemming van doelen en maatregelen. De doelstellingen voor oppervlaktewater zijn tweeledig: het bereiken van een 'goede ecologische toestand' en het bereiken van een 'goede chemische toestand'. Een goede waterkwaliteit (ecologisch en chemisch) wordt in het project beschouwd als een essentiële drager voor de Natura 2000-instandhoudingsdoelen.

Bovendien wordt erkend dat het voor zowel de burger als voor de verschillende overheden niet wenselijk is om voor één gebied meerdere beheerplannen op te stellen. Er mogen op uitvoeringsniveau dus geen strijdigheden zitten tussen de belangen van waterkwaliteit en die van flora en fauna. De historie van de Veluwerandmeren bewijst dat een goede waterkwaliteit de belangrijkste voorwaarde is voor een unieke flora en fauna. In het concept beheerplan is een en ander onder meer uitgewerkt voor de volgende onderdelen:

- Behoud van beschermde vogels conform de Vogelrichtlijn (Kleine zwaan, Meerkoet, Fuut, Kuifeend, Pijlstaart)
- Behoud van Chara-en Potamogeton-habitat en Rivierdonderpad, Kleine Modderkruiper, Meervleermuis
- Behoud en verbetering waterkwaliteit
- Vermindering van eutroof (landbouw)water
- Compensatie van activiteiten buiten het Natura 2000-gebied
- Verbetering paaigebieden van Snoek-habitat
- Zonering (natuur en economische functies)

- Benutten kansen (externe effecten)
- Ruimte voor economische activiteiten waar mogelijk

4 Visie voor het Natura 2000-gebied

4.1 Inleiding

Een belangrijk onderdeel van het beheerplan is het ontwikkelen van een visie voor het Natura 2000-gebied. Daarvoor geeft dit hoofdstuk van de handreiking een beschrijving van die elementen die nodig zijn om een visie voor het gebied te kunnen ontwikkelen.

Het beheerplan is dé plek waar de verdere uitwerking van de instandhoudingsdoelstellingen in onder meer instandhoudingsmaatregelen plaats gaat vinden. Deze uitwerking kan op verschillende manieren, zowel in ruimte als tijd. Een nadere uitwerking heeft het voordeel dat het bevoegd gezag in interactie met gebruikers en beheerders beter kan bepalen waar precies en met welke middelen, in welke omvang en met welk tempo de realisering van de doelstellingen kan plaatsvinden.

De volgende paragrafen beschrijven wat instandhoudingsdoelstellingen zijn en op grond waarvan verdere uitwerking mogelijk is, de manier waarop die uitwerking kan plaatsvinden (hoe, waar en wanneer doelen nastreven), waarmee daarbij rekening moet worden gehouden (ecologische randvoorwaarden) en hoe de confrontatie met gebruik en andere plannen plaats kan vinden.

4.2. Instandhoudingsdoelstellingen uitwerken in het beheerplan

Wat zijn instandhoudingsdoelstellingen

Nederland is op grond van artikel 2 van de Habitatrictlijn verplicht maatregelen te nemen die erop gericht zijn habitattypen en soorten, waar het in Europees kader mede verantwoordelijkheid voor draagt, in gunstige staat van instandhouding te brengen. Tevens moet Nederland instandhoudingsdoelstellingen formuleren die gericht zijn op het in gunstige staat van instandhouding brengen of houden van soorten en habitattypen op landelijk niveau. Op basis van een omschrijving van 'gunstige staat van instandhouding' en op basis van de hoofdlijnen voor de formuleringen van de Natura 2000-doelen zoals opgenomen in de Natura 2000 Contourennotitie, zijn landelijke Natura 2000-doelen geformuleerd. Deze landelijke doelen zijn doorvertaald naar de concrete gebieden. Daarbij is rekening gehouden met de huidige kwaliteiten in het gebied en de beste mogelijkheden om op termijn een duurzame situatie te behouden of te verkrijgen met een zo gering mogelijke inspanning. Niet alle gebieden hoeven of kunnen een even grote bijdrage leveren aan het bereiken van een (meer) gunstige staat van instandhouding van een soort of habitat op landelijk niveau. De grootste bijdrage voor een habitatype of soort komt in principe van een gebied waar de ecologische vereisten het best op orde zijn of op termijn met zo min mogelijk inspanningen op orde te brengen zijn. De instandhoudingsdoelstellingen zullen zijn afgestemd met de doelen voor de Kaderrichtlijn Water en zover als mogelijk op de provinciale natuurdoeltypenkaarten.

Het aanwijzingsbesluit geconcretiseerd in het beheerplan

In het aanwijzingsbesluit van een Natura 2000-gebied zijn (nu nog 'worden') de instandhoudingsdoelstellingen voor een concreet gebied vastgelegd. Het aanwijzingsbesluit geeft daarmee aanwijzingen over de na te streven natuur in het betreffende Natura 2000-gebied. De doelen geven bijvoorbeeld aan dat het oppervlakte van een habitatype gelijk moet blijven en dat de kwaliteit verbeterd moet worden. De doelen zijn zo concreet mogelijk ingevuld, maar niet tot in het laatste detail⁸.

⁸ Overigens kan worden opgemerkt dat op basis van evaluaties en tussentijds beschikbaar komende informatie zoals bijvoorbeeld de 'exacte' hectares van habitattypen in de gebieden de gebiedsdoelen zoals opgenomen in het Natura 2000 doelendocument periodiek bijgesteld kunnen worden, opdat deze informatie beschikbaar komt bij het opstellen van de beheerplannen en het periodiek wijzigen hiervan.

Voorbeelden Instandhoudingsdoelstellingen in een aanwijzingsbesluit

2170	Kruipwilgstruwelen
Doel:	Behoud huidige oppervlakte en kwaliteit van de goed ontwikkelde vormen; waar het habitattype voorkomt in mozaïek met andere duinvalleibegroeiingen van habitattype 2190, mogen de kruipwilgbegroeiingen maximaal 25 % van de duinvalleibegroeiingen uitmaken.
7210	Galigaanmoeras
Doel:	Uitbreiding van huidige oppervlakte en verbetering van kwaliteit door middel van verjonging.
1364	Grijze zeehond
Doel:	Uitbreiding van leefgebied van de grijze zeehond in de duinen op de Vliehors.
1903	Groenknolorchis
Doel:	Behoud huidige omvang van de populatie, gekoppeld aan kalkrijke vormen en jonge stadia van 2190.
A034	Lepelaar (als trekvogel)
Doel:	Behoud van de populatie van 1998-2002. Vijfjarig gemiddeld nazomeraantal dient ten minste 100 te bedragen.

Concept

Voorbeeld: Uiterwaarden IJssel Uitwerking instandhoudingsdoelstellingen

Bron: **Project 'Verkenning integratie beheerplan VHR-KRW (in samenhang met Veiligheid) voor de IJssel' Concept rapportage 20 augustus 2005**

Initiërend bevoegd gezag: **Provincie Gelderland**

Complexiteit beheerplan: **Een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien (categorie 4)**

Zie ook: **Deel 3, paragraaf 3**

Voor dit gebied is in het kader van de PKB Ruimte voor de Rivier het 'Strategisch Kader VHR, Ruimte voor de Rivier en Ruimte voor Natura 2000' opgesteld. Vooruitlopend op de formele doelen, zijn daarbij de instandhoudingsdoelstellingen in het kader van de vogelrichtlijn en de habitatrictlijn in onderlinge samenhang nader uitgewerkt. In de verkenning integratie beheerplan VHR-KRW is in samenhang met veiligheid en lopende projecten EHS-NURG verkent waar de sporen elkaar versterken en waar knelpunten ontstaan. De onderstaande passage illustreert daarmee de boodschap van paragraaf 4.2.

Het buitendijkse gebied van de IJssel is, met uitzondering van het bevaarbare deel van de rivier, in zijn geheel aangewezen als Vogelrichtlijngebied en delen zijn aangemeld voor de Habitatrictlijn. De habitattypen en soorten maken onderdeel uit van het ecosysteem. Voor de verschillende habitattypen en soorten is aangegeven of de staat van instandhouding (ISH) gunstig of ongunstig is.

De ISH is gunstig voor:

- Kolgans, smient, meerkoet, aalscholver, grauwe gans, fuut,

De ISH is ongunstig voor:

- de habitattypen stroomdalgraslanden, kievitsbloemhooiland, hardhoutooibos (zachthoutooibos).
- de vogelsoorten kwartelkoning, ijsvogel, grutto, porseleinhoen, zwarte stern, lepelaar, visarend, slechtvalk

Voor de habitattypen en soorten waarvoor de staat van instandhouding ongunstig is geldt een verbeteropgave. Vanuit het streven naar een meer evenwichtige verdeling van de verschillende onderdelen van het ecosysteem is het mogelijk dat in het beheerplan wordt aangegeven waar de verbeter/herstel opgave ligt en dat deze, indien het niet anders kan, ten koste mag gaan van leefgebied van soorten waarvoor de ISH gunstig is.

In het Strategisch kader zijn de begrippen 'blijf af' of 'let op' gehanteerd. Het principe 'blijf af' geldt voor een aantal zeldzame en locatiegebonden natuurwaarden zoals stroomdalgraslanden en hardhoutooibos. Het principe 'let op' geldt voor de voor het rivierengebied belangrijke foerageerfunctie van ganzen, zwanen en smienten. In deze verkenning IJssel zijn 'kansrijke' locaties voor de herstel/verbeteropgave aangegeven. Voor een deel vallen deze locaties samen met initiatieven vanuit het 'lopend' beleid, de realisatie van EHS en NURG.

Behoud en herstel/verbeter opgave voor de IJssel

Behoud én versterking van de 'blijf af'- Natura 2000 waarden én voorzichtig omgegaan met 'let op'- Natura 2000 waarden:

- grootschalige gebieden: optimaliseren voor grasetende watervogels en steltlopers (productiegrasland);
- kleinschalige gebieden: behoud kleinschalige gebieden als: Cortenoever, Havikerwaard, Rammelwaard, Rijkense Waarden en Wilpsche Klei (stroomdalgrasland en vogels); (stroomdalgrasland; soortenrijk natuurlijk grasland).

versterken van de relatie binnendijsks en buitendijsks:

- versterken van samenhang met landgoederenzone en beken binnendijsks voor vissen, amfibieën, ijsvogels en beekbegeleidend bos (zachthoutooibos);
- vergroten areaal laagdynamisch moeras met kwelrelatie; (ondiep water, dynamische ruigte);
- vergroten areaal hardhoutooibos (uitbaten beschikbare bronpopulaties en overgang Veluwe) (hardhoutooibos);
- versterken van leefgebied van de kwak (behoud en kwaliteitsverbetering zachthoutooibos);

Versterken van het deltakarakter monding IJssel:

- bolwerk kievitsbloemhooilanden versterken (natuurlijk grasland);
- in delta versterken van moerasachtige situaties voor roerdomp, zwarte stern en grote karekiet (Natte As) (ondiep water, moeras);
- behoud rivierfontijnkruidvegetatie (ondiep water).

4.3 Uitwerking van de instandhoudingsdoelstellingen in omvang, ruimte en tijd

Lokaliseren van de belangrijkste waarden en potenties

Over het algemeen is het niet zo dat elk deel van het gebied van belang is voor elk van de aanwezige habitattypen en soorten. In het aanwijzingsbesluit is slechts uitzonderingsgewijs aangegeven voor welk deel van het gebied een bepaald doel geldt. In het beheerplan kan nu aangegeven worden welk habitatype in welk deel van het gebied ontwikkeld kan worden of al voorkomt, hoe de onderlinge samenhang en de overgang tussen de habitattypen moet zijn en op welke manier het 'cement' (de ruimte tussen de aangemelde habitattypen) ingericht gaat

worden. Handige hulpmiddelen hierbij zijn vegetatiekaarten en bodemkaarten. Algemene regel is dat de habitattypen en leefgebieden van de soorten niet in omvang en kwaliteit achteruit mogen gaan. De hierop mogelijke uitzonderingen zijn expliciet geduid in het Natura 2000 Doelendocument en de aanwijzingsbesluiten. Het beheerplan is de plek bij uitstek om concreet te lokaliseren waar bijvoorbeeld duindoornstruweel omgezet wordt in duinbos (habitatype 2180)⁹.

Ook kan in het beheerplan aangegeven worden waar populaties van te beschermen soorten zich bevinden. Op die plaatsen kan het beheer dan specifiek op die soorten afgestemd worden (bijvoorbeeld poelenbeheer voor kamsalamander of geelbuikvuurpad). Deze ruimtelijke uitwerking kan bijvoorbeeld in kaarten weergegeven worden.

Bepalen van termijn behalen doelstellingen

Een belangrijk onderdeel van het uitwerken van de visie is het bepalen op welke termijn doelstellingen moeten zijn gerealiseerd: wat willen we tijdens de looptijd van het beheerplan (zes jaar) bereiken en in welke stappen? Het is mogelijk dat een doel voor een gebied niet binnen de looptijd van het beheerplan gerealiseerd kan worden, omdat de ontwikkeling van het habitatype langere tijd kost of omdat de randvoorwaarden nu nog niet op orde gebracht kunnen worden. Dit kan het geval zijn als er bijvoorbeeld trage (natuurlijke of bestuurlijke) processen spelen (bijvoorbeeld de ontwikkeling van levend hoogveen of het herstel van hydrodynamiek in een beekdal waar de beek nog vast ligt). In het beheerplan kan dan aangegeven worden op welke termijn en op welke wijze verwacht wordt dat het doel bereikt kan worden en eventueel in welke (mindere) kwaliteit het habitatype op de korte termijn aanwezig zal zijn. Is hier sprake van dan zal wel moeten worden aangegeven welke maatregelen genomen worden om er voor zorg te dragen dat de kwaliteit van de betreffende waarden niet verder achteruitgaat. In een aantal situaties kunnen beheermaatregelen uitkomst bieden, in andere situaties interne maatregelen om het peil hoog te houden. Sommige doelen, die bijvoorbeeld gericht zijn op behoud van oppervlakte en kwaliteit, behoeven vaak geen uitwerking in tijd. Dit laat onverlaat dat in het beheerplan aangegeven zal moeten worden welke instandhoudingsmaatregelen genomen worden voor de betreffende doelen.

Veel informatie die nodig is voor het uitwerken van de visie is te vinden in diverse 'documenten'

Natura 2000 Contourennotitie	Beleidsdocument met kaders voor Natura 2000-doelen, besluiten en beheerplannen.
Natura 2000 Doelendocument	Beleidsdocument: overzicht van instandhoudingsdoelstellingen voor habitats, soorten en vogels op landelijk niveau, van belang voor de communicatie met de Europese Commissie.
Natura 2000 Profielendocument	Wetenschappelijk document met per habitat of soort onder andere de definitie van het type dan wel het leefgebied, de ecologische randvoorwaarden, het huidige voorkomen, de betekenis van Nederland voor habitatype of soort, de definitie, de gunstige staat van instandhouding en welke gebieden het belangrijkste zijn.
Achtergronddocument	Toelichting, achtergronden en verantwoording bij het tot stand komen van de instandhoudingsdoelstellingen.

⁹ Voor een aantal habitattypen is voor een concreet aantal gebieden aangegeven dat een habitatype (deels) omgezet kan worden in een ander habitatype.

Concreet en toetsbaar

Aan de hand van lokalisering en fasering kunnen de doelen concreter weergegeven worden. Hoe gedetailleerd dat gebeurt, zal afhankelijk zijn van het habitatype of de soort. Een type dat grootschalig, heterogeen of dynamisch is, hoeft niet tot in detail vastgelegd te worden. Het werkelijke voorkomen zal immers kunnen wijzigen in de loop der tijd. Dit in tegenstelling tot 'kleine' typen, zoals vennen of rotsrandjes. Daarvan is dan ook afhankelijk of de doelen in vierkante meters of hectares, voor een deel van het gebied of voor het gehele gebied, geformuleerd moeten/kunnen worden. Soorten met een beperkte mobiliteit of een specifiek voortplantingshabitat zullen preciezer in kaart gebracht moeten worden, dan soorten die van het gehele gebied gebruik maken. Ontwikkelingen die pas over (tientallen) jaren worden verwacht hoeven niet in maanden weergegeven te worden. Waar mogelijk zijn jaartallen wel gewenst. De doelen moeten zoveel mogelijk kwantitatief worden geformuleerd (in grootheden die te monitoren zijn), zodat toetsing aan de hand van monitoring mogelijk is (zie hoofdstuk 6 Monitoring).

Voorbeeld van een mogelijke verdere concretisering van instandhoudingsdoelstellingen In het beheerplan:

2120	Witte Duinen
Doel:	Verstuiving toestaan langs gehele zeereep, over een breedte tot maximaal 250 meter met uitzondering van een strook van 500 meter aan weerszijden bij de opgang naar het dorp. Jaarlijks moet tussen ca 30 en 50 ha van het type aanwezig zijn.
7210	Galigaan moerassen
Doel:	Moerasje ten westen van de weg uitbreiden, zodat het totale oppervlak 0,1 ha bedraagt. Aan de zuidkant van de plas de oeverzone verbreden, zodat uitbreiding tot aan het pad mogelijk is.

4.4 (Ecologische) randvoorwaarden

Ook de ecologische randvoorwaarden zijn van belang

Hoe verdere uitwerking plaats kan vinden hangt ook sterk af van de ecologische randvoorwaarden van de habitattypen en soorten in het gebied. Het is van belang hierbij te realiseren dat de gebiedsspecifieke ecologische vereisten voor blauwgraslanden in duinen of beekdalen wezenlijk verschillen. Het ligt in de rede om voor de habitattypen en soorten die sterk onder druk staan met voorrang de gebiedsspecifieke ecologische vereisten op orde te brengen. Zeker als er sprake is van een situatie dat als het nu niet gebeurt het niet meer hoeft. Het in beeld brengen van de gebiedsspecifieke ecologische vereisten is van groot belang voor het bepalen van de noodzakelijke maatregelen én kan tevens helpen bij een eventuele fasering van deze maatregelen.

Succesfactoren en stressfactoren voor een gunstige staat van instandhouding

Om te kunnen bepalen wat er nodig is om de instandhoudingsdoelstellingen te bereiken en op welk vlak daarvoor eventueel ingegrepen moet worden, is het van belang te weten wat de kritische succesfactoren en de storende factoren zijn voor de diverse habitattypen en soorten. Hiermee worden randvoorwaarden bedoeld met betrekking tot voedselrijkdom, vocht, zuurgraad, zoutgehalte, rust, dynamiek, versnippering en dergelijke, die van essentieel belang zijn, respectievelijk beperkend zijn voor de gunstige staat van instandhouding van een habitat of soort. Deze informatie is onder meer te vinden in het Natura 2000 Profielendocument.

Een matrix met ecologische randvoorwaarden voor alle habitattypen en soorten

Ten behoeve van de habitattoets is de informatie van het Natura 2000. Profielendocument samengevat in een matrix met ecologische randvoorwaarden. Deze matrix is opgezet om gemakkelijk te kunnen achterhalen of activiteiten kunnen leiden tot negatieve effecten (schade) op de voorkomende habitattypen en soorten. Maar de matrix is uiteraard ook andersom te gebruiken: welke maatregelen moeten genomen worden om een meer duurzame staat van instandhouding voor de betreffende habitattypen en soorten in een concreet gebied te kunnen bereiken (zie hoofdstuk 5 Instandhoudingsmaatregelen).

Concept

Voorbeeld van ecologische randvoorwaarden in het profielendocument Onderdeel van profiel Blauwgraslanden (6410)

Status: **Habitatrichtlijn Annex I.**

Kenschets: **Het habitatype betreft in ons land blauwgraslanden, soortenrijke hooilanden op voedselarme, basenhoudende bodem die 's winters onder water staat en 's zomers oppervlakkig uitdroogt. De naam blauwgrasland heeft het type te danken aan de zeegroene kleur van de aspectbepalende soorten als Spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*), Blauwe zegge (*Carex panicea*) en Tandjesgras (*Danthonia decumbens*). De blauwgraslanden worden gerekend tot het verbond Junco-Molinion**

Ecologische vereisten: **Het habitatype komt voor op voedselarme, gebufferde, zandige of venige bodem met een periodiek wisselende waterstand ('s winters tot in het maaiveld, 's zomers oppervlakkig uitdrogend). Op de hogere zandgronden betreft het laagten in heideterreinen en flanken van beekdalen. Het habitatype wordt hier doorgaans aangetroffen in een gradiënt van droge heide, via natte heide, heischraal grasland en blauwgrasland, naar dotterbloemhooiland, kleine zeggenvegetatie of oeverkruidbegroeiingen. Het type is afhankelijk van toestroom van basenrijk grondwater (van korte afstand of uit regionale hydrologische systemen) of overstroming met gebufferd beekwater. In het laagveengebied komt het habitatype voor in het centrum van grote polders, in boezemlanden, op legakkers in moerasgebieden en op klei-op-veengronden die incidenteel overstromen met basenrijk rivierwater. Periodieke overstroming met basenrijk oppervlaktewater is hier een essentiële factor voor duurzaam behoud. Het zo nu en dan opbrengen van organisch materiaal kan noodzakelijk zijn om verzuring tegen te gaan.**

Storende factoren:

- Verzuring;
- Vermesting;
- Verdroging¹⁰;
- Inadequaat beheer (onvoldoende afvoer voedingsstoffen).

Relatief belang in Europa: **Groot.**

Verspreiding binnen Nederland: **Het habitatype komt voor in laagveengebieden, op de hogere zandgronden (in beekdalen en heideterreinen) en - sporadisch - in de duinen.**

¹⁰ Het habitatype is zeer gevoelig voor hydrologische veranderingen.

4.5 Knelpunten van het gebruik

In het hoofdstuk Gebruik in het Natura 2000-gebied en externe werking van het beheerplan (hoofdstuk 2) wordt het bestaand gebruik in het gebied en voor zover relevant ook buiten het gebied beschreven. Door de gevolgen van dit gebruik te beoordelen in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied blijkt of de voortzetting van bepaalde vormen van bestaand gebruik kan conflicteren met het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van de habitattoets die uitgevoerd moet worden voor het beheerplan (zie deel 3, paragraaf 7). In hoofdstuk 4 van het beheerplan worden de knelpunten expliciet benoemd.

Gebruik dat geen (significant) negatief effect heeft op de natuurwaarden waarvoor een gebied is aangewezen, wordt als zodanig benoemd in het beheerplan. Hiervoor is geen natuurbeschermingswetvergunning noodzakelijk. Als er een kans bestaat dat gebruik wel een (significant) negatief effect heeft, of waarvan op basis van de beschikbare informatie geen conclusie kan worden getrokken omtrent de schadelijkheid, zal in het beheerplan opgenomen moeten worden dat dat gebruik verboden is zonder natuurbeschermingswetvergunning. Voor gebruik dat de kans heeft om een significant effect te hebben moet een passende beoordeling worden uitgevoerd; in andere gevallen volstaat de verslechterings- en verstoringstoets (zie Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998).

Zeker voor de eerste generatie beheerplannen geldt dat de afweging met het bestaand gebruik een belangrijk onderdeel van het beheerplan is, omdat dit de eerste keer is dat dit gebruik vergunningplichtig kan zijn. Transparantie naar alle belanghebbenden is hierbij een vereiste, zowel inhoudelijk als procesmatig. Het verdient daarom de voorkeur dat het beheerplan voor activiteiten die vergunningplichtig zijn inzicht biedt in de planning en het proces van de vergunningaanvraag en –beoordeling. Daarbij kan er voor worden gekozen om voor bepaalde vergunningplichtige activiteiten aan te geven onder welke voorschriften en beperkingen deze kunnen worden toegestaan. Dit vereist betrokkenheid van de vergunningverlenende instantie, ook als dit een ander bevoegd gezag is dan voor het opstellen van het beheerplan. Voordeel hiervan kan zijn dat dit de gebruikers een bepaalde mate van zekerheid biedt omtrent de toelaatbaarheid en continuïteit van activiteiten. Belangrijk daarbij is wel dat dit niet in de plaats kan treden van een vergunning; die zal nog steeds moeten worden verleend.

Als bij voorbaat ingeschat kan worden dat bepaalde activiteiten, die mogelijk uitgevoerd gaan worden, zo schadelijk zijn dat de aanvraag van een vergunning kansloos is, kan dat voor de duidelijkheid ook aangegeven worden. Bij de overweging van schadelijkheid van activiteiten moet ook aandacht zijn voor cumulatieve effecten. Dit zijn effecten van de betreffende activiteiten in combinatie met effecten van andere activiteiten en plannen (zie verder de Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998). Bij het verlenen van de vergunning kan gekeken worden of voldaan is aan de voorwaarden waaronder toestemming kan worden verleend voor een activiteit waarvan niet zeker is dat die de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aantast.¹¹

Het is mogelijk voorgenomen, toetsbare activiteiten te beoordelen in het kader van het beheerplan en deze activiteiten op dezelfde wijze vrij te stellen van de vergunningplicht als bestaand gebruik. Hiertoe zou met name aanleiding bestaan als er vergevorderde plannen zijn en het op voorhand duidelijk is dat deze activiteiten geen (significante) negatieve effecten hebben en het wenselijk is het beheer van het gebied hierop in te richten.

¹¹ Deze voorwaarden zijn: het ontbreken van alternatieven, dwingende redenen van groot openbaar belang en compensatie. Zie voor meer informatie de Algemene Handreiking.

4.6. Hoe worden de doelstellingen bereikt

De confrontatie van de instandhoudingsdoelstellingen met de knelpunten in medegebruik en met andere bestaande plannen (zie hoofdstuk 3), waarbij rekening gehouden wordt met de ecologische randvoorwaarden/ gebiedsspecifieke ecologische vereisten, zal leiden tot een langetermijnvisie voor het gebied en de doelstelling voor de looptijd van het beheerplan. Deze langetermijnvisie beschrijft hoe de situatie in het gebied is wanneer de instandhoudingsdoelstelling gehaald is.

Behalve overwegingen over het al dan niet toestaan van activiteiten, kan aan de hand van deze visie ook bepaald worden welk (aanvullend) beheer noodzakelijk is en welke maatregelen binnen en/of buiten het gebied genomen moeten worden om de doelstellingen te realiseren. Aan de hand van deze confrontatie kan ook die manier gekozen worden die het beste past wanneer ook andere belangen en functies van/in het gebied meegewogen worden.

Concept

*Voorbeeld: Elperstroomgebied
Instandhoudingsdoelen, randvoorwaarden en knelpunten*

Bron: Eéndaagse discussiebijeenkomst om na te gaan welke omstandigheden en maatregelen noodzakelijk zijn voor een gunstige staat van instandhouding Initiërend bevoegd gezag: Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Complexiteit beheerplan: Een beheerplan voor een qua omvang klein gebied maar met een complex totstandkomingsproces (categorie 2)

Zie ook: **Deel 2, paragraaf 5.1**

Een mogelijke invulling van hetgeen wordt beschreven in de paragrafen 4.1 t/m 4.6:

Habitattypen en doelen

De aangemelde habitattypen in het Elperstroomgebied en de bijbehorende doelen zijn als volgt:

- 4010 Vochtige heiden. Het type zal ontwikkeld worden in het oostelijk deel van het gebied, op de overgang van beekdal naar zandgronden, waarmee de gradiënt completer wordt gemaakt;
- 6230 * Heischrale graslanden. Het gaat hier om een prioritair habitatype. Het type verkeert landelijk in een zeer ongunstige staat van instandhouding en is in het Elperstroomgebied belangrijk onder meer vanwege de meest noordelijke populatie van de Zilveren Maan. Het habitatype zal ontwikkeld worden in de deelgebieden 'Oosterma' en 'Stroetma'; in de 'Reitma' zal het habitatype opschuiven in de zonering, bij verbetering van de hydrologie ten behoeve van alkalisch laagveen (habitatype 7230);
- 6410 Blauwgraslanden. Het habitatype zal – op kleine oppervlakte – ontwikkeld worden in de deelgebieden 'Oosterma' en 'Stroetma'; in de 'Reitma' zal het habitatype opschuiven in de zonering, bij verbetering van de hydrologie ten behoeve van kalkmoerassen (habitatype 7230);
- 7230 Kalkmoerassen. Het type is van groot belang vanwege de bijzondere vorm van het habitatype (in een middenloop) en vanwege een van de twee populaties van Tweehuizige zegge in ons land. Uitbreiding van het areaal het perceel 'de Reitma' mag eventueel ten koste gaan van blauwgrasland, kleine zeggevegetaties of heischrale graslanden (waar deze door verzuring en verdroging uit alkalisch laagveen zijn ontstaan). Bij voorkeur worden deze andere begroeiingen tegelijkertijd elders in de gradiënt naar de hogere zandgronden hersteld.

Voor de genoemde habitattypen is ten doel gesteld, de oppervlakte uit te breiden en de kwaliteit te verbeteren. Op landschapsschaal dient de gradiënt van de

hogere zandgronden naar het beekdal hersteld te worden, zodat een gradiënt ontstaat waarin de soorten uit de habitattypen kunnen 'pendelen' bij jaarlijks wisselende waterstanden.

Ecologische randvoorwaarden

Alle vier habitattypen zijn gebonden aan nutriëntenarme omstandigheden en zonder een hoge depositie van stikstof. Voor heischrale graslanden en blauwgraslanden zijn bovendien een wisselende vochttoestand en een lichte buffering belangrijk. Alkalisch laagveen daarentegen verlangt constant hoge waterstanden en een basenrijk milieu, terwijl vochtige hei juist is gebonden aan een lage zuurgraad onder constant tot wisselend vochtige omstandigheden. De habitattypen gedijen alleen in open tot halfopen landschappen. Voor een duurzaam behoud moet in blauwgraslanden en in heischrale graslanden regelmatig de biomassa worden afgevoerd. In alkalisch laagveen en in vochtige hei is dat slechts nodig met langjarige tussenpozen.

Knelpunten

Van de externe invloeden die van buitenaf ingrijpen op het Natura 2000-gebied, zijn vooral de volgende twee hydrologische omstandigheden een knelpunt voor de instandhoudingsdoelstellingen:

- de kwelintensiteit in het reservaat is te gering;
- het grondwaterniveau is te laag en de peilschommelingen ervan zijn te groot.

Een bijkomend probleem zijn de inundaties met landbouwwater vanuit de Grift tijdens natte perioden, waardoor eutrofiëring optreedt in de schraallandvegetaties. Voorts is de periodieke aanvoer van gebiedsvreemd water vanuit het Oranjekanaal een gevaar voor de kwaliteit van het oppervlaktewater in het gebied. Op andere momenten vormt deze wateraanvoer juist een ongewenste blokkade voor de waterafvoer vanuit het reservaat.

Realisatie van de doelstellingen

Om het grond- en oppervlaktewatersysteem in het Natura 2000-gebied weer in orde te krijgen, is het nodig dat het regionale grondwaterniveau in de omgeving wordt verhoogd. Concreet gaat het erom de voeding vanuit de productiebossen in het noordoosten (boswachterijen Schoonloo en Grollo) te herstellen. Daarnaast moet de wegzijging naar de omliggende landbouwgronden en naar de hoofdwatervgangen worden verminderd.

Het is niet bekend of het noodzakelijk is de ontwatering ten oosten van de boswachterij Schoonloo te verminderen. Hiervoor is derhalve meer onderzoek nodig. Dit geldt ook voor ander bestaand gebruik in de omgeving. Aan de noordzijde gaat het om zandwinning en begreppeling; aan de westkant gaat het alleen om begreppeling.

Andere verbeterpunten zijn het verhinderen van inundaties met eutroof landbouwwater, alsook voorkómen dat het oppervlaktewater dat vanuit het Oranjekanaal wordt ingelaten het reservaat bereikt. De bedoelde veranderingen in het grondgebruik zijn niet altijd mogelijk zonder het bestaand gebruik aan te passen (buffergebied). In dat verband kan het zinvol zijn tenminste een deel van de landbouwgronden toe te voegen aan het Staatsbosbeheer-eigendom

Tenslotte zal een intern beheer worden gevoerd dat is gericht op het instandhouden van de habitattypen en van hun ecologische randvoorwaarden. In de nieuw verworven graslanden zal natuurherstelbeheer plaatsvinden, zodat deze percelen een optimaal ondersteunende rol gaan spelen voor het realiseren van de gewenste omstandigheden in het Natura 2000-gebied.

Concept

Voorbeeld: Harskamp Beheersvisie

Bron: Proefproject 'Beheerplan richtlijngebied ISK de Harskamp', Buro Bakker in opdracht van Defensie. Conceptrapportage versie 26-5-2005.

Initiërend bevoegd gezag: Defensie

Complexiteit beheerplan: 'ISK de Harskamp' betreft een deel-beheerplan van het N2000 gebied 'Veluwe'. Voor de Veluwe gaat het om een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien (categorie 4)

Zie ook bij: Deel 2, paragraaf 1.1 t/m 1.5, 2.2 en 2.3.

Onderstaande passages illustreren de manier waarop in een beheerplan de confrontatie van de instandhoudingsdoelstellingen met het bestaande gebruik kan worden beschreven (paragraaf 4.6). Het betreft passages uit het hoofdstuk 'Beheersvisie' van het concept beheerplan. In dat hoofdstuk worden de instandhoudingsdoelstellingen in ruimte en tijd uitgewerkt volgens drie alternatieve modellen. Het hieronder beschreven model (3) wordt aangemerkt als het meest optimale en is een voorbeeld van de uitwerking van de instandhoudingsdoelstellingen in ruimte en tijd (paragraaf 4.3).

Handhaven huidige gebruik

Het is duidelijk dat het gebied intensief wordt gebruikt voor schietoefeningen. Dat betekent dat er veel activiteit langs de grenzen van het gebied plaatsvindt, en dat de geluidsbelasting in en om het gebied hoog te noemen is. Desondanks hebben zich de huidige natuurwaarden kunnen handhaven en ontwikkelen. Voor de fauna, ook de kwalificerende soorten, is het een rustig gebied. Zolang het voor de fauna een rustig gebied is, kan vanuit dat perspectief het huidige gebruik gehandhaafd blijven.

Daarnaast geldt dat een aantal maatregelen die te maken hebben met het huidige gebruik, met name de brandpreventieve maatregelen (brandgangen in het bos, branden op de heide en het heischraal grasland), voorwaarde zijn voor instandhouding van enkele kwalificerende levensgemeenschappen. Dat geldt overigens ook voor het 'onveilige gebied' (doelengebied mortieren en antitankwapens). Op die plaats is een vrij hoge dynamiek aanwezig als gevolg van ontploffingen en kleine brandjes. Dat heeft tot gevolg dat er een vegetatiestructuur in stand blijft met relatief veel open zand, die voldoet aan de eisen van een aantal kwalificerende vogelsoorten, waaronder de Duinpieper. In beginsel zouden de voor de natuur positieve aspecten van het huidige gebruik in de vorm van beheersmaatregelen gegoten kunnen worden zonder militaire functie. Het zou dan echter gaan om kostbaar beheer dat niet samenhangt met een ander maatschappelijk gewenste functie. Juist die samenhang van functies geeft het huidige gebruik een meerwaarde en een grotere stabiliteit. In de doelen ten aanzien van het huidige gebruik dient wel aangegeven te worden binnen welke grenzen deze moet blijven om meerwaarde voor de natuur te houden....
...De effecten van eventuele verhoging van de intensiteit van het gebruik zijn moeilijk in te schatten. Gegeven het voorzorgbeginsel moet de richtlijn zijn, de intensiteit niet uit te breiden en bij intensivering mitigerende maatregelen te treffen.....

...Gebruik van de rondweg, al of niet met voertuigen, kan vooralsnog ongelimiteerd plaatsvinden. Het binnenterrein is exclusief rustgebied, vooral in de periode april – juli.

Toegang tot het binnenterrein kan worden toegestaan ten behoeve van brandpreventie en bestrijding en te behoeve van beheer en onderzoek, daarnaast bij uitzondering.

Toegang met helikopters is beperkt tot de directe omgeving van de beide landingsplaatsen, en overschrijdt de huidige intensiteit niet, met dien verstande

dat de huidige vluchten boven het gebied uitsluitend plaatsvinden buiten de maanden april – juli.

In het huidige gebruik wordt geen rekening gehouden met het broedseizoen (april-juli); ook in die maanden kan er boven het gebied gevlogen worden.

Ontwikkeling stuifzand, heide en bos (model 3)

Als we goed kijken naar de habitateisen van kenmerkende soorten die zich in de Harskamp bevinden, en ook naar de habitattypen en Natura 2000-soorten, dan valt op dat niet alleen het stuifzand, maar ook de droge en natte heide en het schraalland, in samenhang met elkaar, en ook in samenhang met verspreide bomen en het (aaneengesloten) bos, zeer belangrijk zijn. In feite gaat het bij de Natura 2000-vogelsoorten vrijwel steeds om grensmilieus. Ook bij vlinders, sprinkhanen en andere soorten van stuifzand en heide zijn overgangen tussen stuifzand (pioniervegetatie) en latere successiestadia, zoals heide met verspreide bomen en bos, noodzakelijk. Deze overgangen zijn niet alleen noodzakelijk als leefgebied voor soorten, maar ook als doortrekgebied (corridor). In dit alternatief (model 3) staan dus zowel de diversiteit met overgangen als de corridorfunctie van Harskamp centraal.

Het huidige gebruik blijft in principe gehandhaafd. Het stuifzandareaal wordt groter in het centrum van het gebied door de bosrand terug te dringen. In noordoostelijke richting gebeurt hetzelfde met een aantal brandgangen in het bos, zodat aansluiting wordt verkregen met het stuifzandgedeelte van Gerritschfles en Kootwijk. Zo ontstaat meer ruimte voor het stuifzand. In gecreëerde ruimte krijgt de vegetatie langere tijd de gelegenheid tot successie te komen. Deze overgangszones worden gefaseerd beheerd, speciaal gericht op het laten ontstaan van structuurrijke overgangen tussen stuifzand, heide en bos.

5 Instandhoudingsmaatregelen in het beheerplan

Inleiding

Hieronder volgt een nadere toelichting en achtergrondinformatie om het hoofdstuk instandhoudingsmaatregelen te kunnen opstellen.

5.1 Wat zijn instandhoudingsmaatregelen?

Maatregelen voor het realiseren van instandhoudingsdoelstellingen

In het beheerplan worden de instandhoudingsdoelstellingen nader geconfronteerd met het bestaande beheer en gebruik, nieuwe plannen en projecten, de huidige gesteldheid van het gebied en de milieuraanvoorwaarden van de habitattypen en soorten, de gebiedsspecifieke ecologische vereisten en de samenhang binnen het gebied (zie Hoofdstuk 4: Visie). Op basis hiervan moet vervolgens bepaald worden welk (aanvullend) beheer noodzakelijk is en welke maatregelen genomen moeten worden om ze te realiseren. Alle ingrepen die het verwezenlijken van de instandhoudingsdoelstellingen tot doel hebben, worden samengevat met de term 'instandhoudingsmaatregelen'.

Let op: Omdat een beheerplan geen rechtens afdwingbare verplichtingen oplegt aan derden, moet een beheerplan soms beperkt worden tot de constatering dat een bepaalde instandhoudingsmaatregel gewenst zou zijn. Deze kan niet actief worden opgelegd in het beheerplan. De Natuurbeschermingswet 1998 biedt wel de mogelijkheid dat de Minister van LNV of Gedeputeerde Staten bij het uitblijven van noodzakelijke maatregelen, deze zelf treffen (artikel 21). De eigenaar/-beheerder dient dit te gedogen.

Niet alleen 'beheersmaatregelen'

Onder de instandhoudingsmaatregelen worden behalve maatregelen vanuit natuurbeheer (maaïen, kappen, peilbeheer) ook bijvoorbeeld bestuurlijke, juridische of economische maatregelen verstaan. Het kan wenselijk zijn om bestaande plannen, afspraken of vergunningen te wijzigen om tot realisering van de instandhoudingsdoelstellingen te komen.

Voorbeelden van instandhoudingsmaatregelen:

Instandhoudingsmaatregelen kunnen zeer divers van karakter zijn. Soms betreft het min of meer reguliere beheermaatregelen, die tot de 'dagelijkse' taak van terreinbeheerders behoren. Soms gaat het om incidentele en meer vergaande maatregelen, die een eenmalige investering vereisen. Onderstaande opsomming geeft enkele voorbeelden.

Interne maatregelen

- Maaïen, hooien, begrazen, plaggen van vegetatie.
- Onderhoud van bosranden.
- Openhouden van de vegetatie.
- Aanleg van poelen.
- Aanleg van ecoducten.
- Beperken visserij.
- Beperken/voorschrijven landbouwmethode.
- Afsluiten van een weg voor doorgaand verkeer.

Externe maatregelen

- Aanpassing van het bestemmingsplan voor de juiste inrichting van het gebied.
- Veranderen van het waterregime door het waterschap voor de juiste vochttoestand of mate van overstroming in het gebied.
- Verwijderen van riooloverstorten voor de juiste waterkwaliteit in het gebied.

Concept

Voorbeeld: Elperstroomgebied Instandhoudingsmaatregelen

Bron: **Eéndaagse discussiebijeenkomst om na te gaan welke omstandigheden en maatregelen noodzakelijk zijn voor een gunstige staat van instandhouding**
Initiërend bevoegd gezag: **Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit**
Complexiteit beheerplan: **Een beheerplan voor een qua omvang klein gebied maar met een complex totstandkomingsproces (categorie 2)**
Zie ook: **Deel 2, paragraaf 4.1 t/m 4.6**

In dit voorbeeld zijn zowel interne als externe maatregelen beschreven. De verdeling van maatregelen over het gebied en fasering in de tijd is nog niet uitgewerkt. Dat is zowel in dit geval, als in het algemeen een belangrijk aandachtspunt bij het opstellen van de beheerplannen.

Interne beheersmaatregelen

Voor een goede instandhouding van de habitats, zal ter plaatse zo nodig jaarlijks worden gemaaid. Het gewas zal worden afgevoerd.
Om verzuring tijdens natte perioden te voorkómen, zal het regenwater worden afgevoerd via een greppelsysteem. Om verzuring tijdens droge perioden tegen te gaan, zal het stuwbeheer in het reservaat worden afgestemd op het regionaal grondwaterniveau, door de stuwdempel mee te laten zakken. Er blijft dan wel een kans bestaan op verdroging.

Om te voorkomen dat de singels en houtwallen een negatieve invloed hebben op de habitattypen, zullen deze frequent worden onderhouden. Zomen, ruigten en struwelen zullen gevarieerd en op kleine schaal worden toegestaan om zich te ontwikkelen, zonder dat dit ten koste gaat van de habitattypen.

Herstel grondwatersysteem

Om de voeding met grondwater vanuit de aansluitende boswachterijen Schoonloo en Grollo te herstellen, is het nodig de bossen hier gedeeltelijk om te zetten in heide en de sloten te dempen. Voorts moeten de hoofdwatertgangen in de omgeving worden aangepast, zowel wat betreft de inrichting (profiel en/of plaats), als wat betreft het peilbeheer. De leiding ten oosten van het gebied moet worden gedempt. Hetzelfde geldt voor alle detailontwatering (greppels en sloten) in het stroomgebied, dat wil zeggen in de infiltratiegebieden aan weerszijden van het beekdal en in het bovenstrooms gebied van de Stroetma.
Bijzondere aandacht verdient het verwijderen van alle ontwateringen op de grens van het natuurgebied met de aanliggende landbouwgronden. Door deze hydrologische ingreep zal in ieder geval de lokale voeding naar het beekdal voor een belangrijk deel worden hersteld.
Een ander punt is het stopzetten van de onderbemaling van het landbouwgebied ten zuiden van het Elperstroomgebied.
Voor een optimale waterhuishouding is het gunstig als de verharde weg in het gebied wordt omgezet in een onverharde weg zonder diepe bermsloten.

Voorkomen van eutrofiëring via oppervlaktewater

Om inundaties met eutroof landbouwwater te voorkomen, is het nodig dat in de bovenstroomse landbouwgebieden meer regenwater wordt vastgehouden en er minder wordt bemest. Wat het laatste betreft, gaat het met name om de essen bij Elp.
Het oppervlaktewater vanuit het Oranjekanaal, dat periodiek wordt ingelaten in het landbouwgebied, zal moeten worden omgeleid van het Natura 2000-gebied. Tegelijk zullen deze maatregelen zo worden uitgevoerd dat de afvoer van

regenwater uit het Natura 2000-gebied mogelijk blijft.

Actoren

Waar het hierboven gaat om externe maatregelen, zijn het waterschap en de provincie de belangrijkste actoren, en de gemeente in het geval van het omzetten van de verharde weg. De interne maatregelen zijn geheel binnen de Staatsbosbeheer organisatie uitvoerbaar.

5.2 Instandhoudingsmaatregelen in het beheerplan

Maatregelen op hoofdlijnen

Een vereiste aan het beheerplan is dat het van de benodigde maatregelen minimaal een beschrijving op hoofdlijnen moet bevatten. Het detailniveau van de beschrijving moet afgestemd zijn op de duidelijkheid die noodzakelijk is voor de gunstige staat van instandhouding en hetgeen binnen zes jaar is te bereiken. Welk beheer of welke maatregelen zijn ten minste noodzakelijk om tot een gunstige staat van instandhouding te komen, omschreven in globale termen. Het is dan ook niet noodzakelijk om per habitatype zeer gedetailleerde beheersmaatregelen te noemen.

Niet zo:

Vegetatie in habitatype X maaien en afvoeren half juni en eind augustus, door boer Harm, waarbij het maaisel >1dag moet blijven liggen.

Maar zo:

Voor de instandhouding van het habitatype X is het noodzakelijk dat de vegetatie kort gehouden wordt/ er regelmatig beheer/ afvoer van nutriënten plaats vindt, bij voorkeur door middel van hooien/ begrazing

Tweejaarlijks in februari de opslag langs het deelgebied X/ ven/ stuifzand terugzetten tot 10 cm boven de grond, het ene jaar ten oosten van het pad, het andere jaar aan de westkant.

Dichtgroeien van het deelgebied X/ ven/ stuifzand voorkomen door regelmatig en gefaseerd terugzetten van bosopslag.

Maatregelen verdeeld over het gebied

In het beheerplan kan aangegeven worden wat de ruimtelijke relaties tussen de habitattypen zijn en welke onderdelen van het gebied specifiek van belang zijn voor de instandhouding van bepaalde habitattypen en leefgebieden van soorten. Afhankelijk hiervan kunnen ook de (beheers)maatregelen in delen van het gebied verschillen. Zo kan er gestreefd worden naar statische of dynamische overgangen tussen verschillende typen (bijvoorbeeld door aanleg/onderhoud van houtwallen of integrale begrazing), kan op sommige delen extra ingezet worden op het beheer voor bepaalde habitattypen of soorten (bijvoorbeeld het open houden van een venoever of poelenbeheer voor kamsalamander of geelbuikvuurpad) of kunnen de maatregelen in het 'cement' (de ruimte tussen de aangemelde habitattypen) juist in mindere mate uitgewerkt worden (bijvoorbeeld landbouwkundig gebruik).

Maatregelen kunnen niet allemaal tegelijk uitgevoerd worden

Het kan zijn dat, met name bij een herstelopgave, de maatregelen in verschillende fases uitgevoerd moeten worden: eerst moet bijvoorbeeld de verzuring of eutrofiering opgelost worden, moeten bosopslag, hekken of verharding verwijderd worden, moeten dammen, buffers of greppels aangelegd worden of moet het streek- of bestemmingsplan of het waterbeheer door het waterschap aangepast worden en is regulier onderhoud daarna pas zinvol. Deze opvolging van maatregelen is nuttig om aan te geven in het beheerplan. Afstemming tussen beheerders is daarbij van belang, bijvoorbeeld om afspraken te maken over de fasering van maatregelen.

Maatregelen voor specifiek beheer

Een aantal habitattypen en soorten zijn zodanig kritisch dat zeer specifiek beheer

nodig is om het type, de soort of de gewenste milieumstandigheden in stand te houden. Soms moeten groeiplaatsen of voortplantingsplaatsen apart beschermd worden (denk aan exclavering van begrazing, nestbescherming, afsluiten van een gebied) om te voorkomen dat het type of de soort verdwijnt. Maar vaak zijn er meer manieren mogelijk om het gewenste doel te bereiken. Dit kan gebeuren door beheersmaatregelen (zoals hooien of beweiden), maar ook door ingrepen elders in het gebied (zoals hydrologische verbeteringen). Het profielendocument bevat inspiratie voor beheersmaatregelen.

Soms zijn ook maatregelen buiten het gebied noodzakelijk

Instandhoudingsmaatregelen betreffen niet alleen beheersmaatregelen in het gebied zelf, maar het kunnen ook maatregelen buiten het Natura 2000-gebied zijn. Of dit soort maatregelen noodzakelijk zijn, moet blijken uit het hoofdstuk over externe werking (hoofdstuk 2 en 4), waar knelpunten met betrekking tot externe invloeden naar voren komen.

Omdat de instandhoudingsmaatregelen buiten het gebied meestal grootschalige effecten zullen hebben, zal het niet altijd mogelijk zijn om de meest wenselijke ingrepen uit te voeren. Bij het aangeven van maatregelen buiten het gebied zal dan ook terdege afgewogen moeten worden of de grootte van de ingreep en de effecten op andere velden (werkgelegenheid, drinkwater- of energievoorziening, landbouwproductie, veiligheid, enz.) opwegen tegen en werkelijk noodzakelijk zijn voor de instandhoudingsdoelstellingen in het gebied.

Bij maatregelen buiten het gebied kan gedacht worden aan ingrepen die effect hebben op:

- de hydrologie van het gebied
- de waterkwaliteit (grondwater of oppervlakte water)
- de aanvoer van verzurende of vermestende stoffen (via afstroming, overstroming, lokale grondwaterstromen of door de lucht)
- de recreatiedruk
- verbinding met andere gebieden
- enzovoort

Maatregelen die daarbij genoemd kunnen worden zijn dan bijvoorbeeld:

- stoppen/verminderen van grondwaterwinning in nabij gelegen gebieden
- verbeteren van waterkwaliteit van langs of door het gebied stromende beek of rivier door (bovenstroomse) maatregelen buiten het gebied stoppen, verminderen of juist herstel van aanvoer van gebiedsvreemd water
- extensiveren van landbouw rondom het gebied
- verplaatsen van recreatievoorzieningen
- de inrichting van een bufferzone rond het gebied
- de aanleg van corridors (via bijvoorbeeld landschapselementen, stapstenen, tunnels) naar andere gebieden
- enzovoort

Concept

Voorbeeld: Abdij Lilbosch & vm. Klooster Mariahoop, Instandhoudingsmaatregelen

Bron: **Proefbeschrijving van een Natura 2000-gebied, door P. Lina.**

Initiërend bevoegd gezag: **Provincie Limburg**

Complexiteit beheerplan: **Een beheerplan voor een qua omvang klein gebied dat in een eenvoudig 'open planproces' tot stand kan komen (categorie 1)**

Zie ook bij: **Deel 2, paragraaf 1.6**

Dit is een voorbeeld van de beschrijving van specifieke beheersmaatregelen voor kritische soorten (paragraaf 5.2):

Beide gebouwen zijn aangewezen ter bescherming van de kraamkolonies van de ingekorven vleermuis in het zomerseizoen. Voor hun bescherming is het belangrijk dat hun ecologische vereisten in stand worden gehouden, zowel in hun verblijfplaatsen, als in en naar de jachtgebieden alsook in en naar hun winterverblijven. Deze plaatsen worden hieronder afzonderlijk besproken.

Kraamkamers

De kraamkamers bevinden zich op de zolders van de genoemde abdij en het klooster. Om de kraamkolonies in stand te houden, dient op de zolders geen enkele verstoring plaats te vinden, terwijl de huidige omstandigheden t.a.v. licht, temperatuur e.d. in stand moeten worden gehouden. Voor een optimale verblijf als kraamkamer, zijn de zolders niet geheel donker, al verblijven de dieren er wel op de donkerste gedeeltes. Overige maatregelen hebben vooral betrekking op het onderhoud, dat in beginsel alleen bij seizoensafwezigheid van de vleermuizen mag worden verricht. Op korte termijn zijn in beide gebouwen de volgende maatregelen van belang:

- Onderzoek het vóórkomen van houtknagende insecten en bestrijd deze eventueel. Bestrijding ervan in de winterperiode door middel van houtverduurzamingsmiddelen, die niet schadelijk zijn voor vleermuizen.
- Tref voorzieningen (plaatmateriaal, folie) onder de belangrijkste hangplaatsen van de kolonie, die voorkómen dat uitwerpsel hun weg vinden tussen de vloerplanken van de zolder.
- Tref zo nodig voorzieningen tegen steenmarters.

In de Abdij Lilbosch zijn voorts de volgende eenmalige maatregelen zinvol:

- Verwijder (deels) houten voorwerpen, die een bron kunnen zijn van houtknagende insecten.
- Reinig het gewelf van de kerk van vleermuizenmest en van de grote stapels takkenbossen van voormalige nesten van kauwen.
- Tref maatregelen tegen het nestelen van kauwen en duiven op de kerkzolder.
- Verwijder de gehele loopplank door het midden van de kerkzolder en vervang deze door een houten vloer, die als opvang van mest dient en die aan beide zijden vanuit het midden tot maximaal 2 meter strekt en voldoende sterk is om personen daarop toe te laten om daarop gevallen uitwerpselen te verwijderen.

In het voormalig klooster Mariahoop is het nuttig de volgende twee maatregelen te nemen:

- Sluit het ronde venster op de koloniezolder aan de buitenzijde af met een passend luik met daarin een geschikte vliegopening,
- Breng een afsluitende deur aan tussen de koloniezolder en de daaraan grenzende zolder, om te verhinderen dat vleermuizen op deze zolder kunnen komen.

Daarnaast moeten in beide gebouwen jaarlijks de volgende maatregelen worden genomen:

- In het vroege voorjaar dient te worden gecontroleerd of de gebruikelijke in- en uitvliegopeningen als zodanig kunnen functioneren.
- De zolders zullen regelmatig, nadat de vleermuizen door seizoensafwezigheid zijn vertrokken, moeten worden gecontroleerd op eventuele beginnende aantasting van houtborende insecten en zwamvorming. Zonodig zal bestrijding daarvan moeten plaatsvinden met houtverduurzamingsmiddelen die door hun werkzame bestanddelen en oplosmiddelen niet schadelijk zijn voor vleermuizen.
- In het najaar dienen de vloeren, met name onder de hangplaatsen te worden gereinigd van uitwerpselen en eventuele aanwezige dode vleermuizen.
- Voorafgaande aan ingrijpende bouwkundige maatregelen of verandering van gebruiksbestemmingen van de zolders, waar de kolonie of delen daarvan verblijven, die mogelijk van nadelige invloed kunnen zijn op het voortbestaan van de populatie op de zolders, zal tijdig een vleermuizendeskundige moeten worden geraadpleegd en zal zonodig een ontheffing ex artikel 75 van de Flora-

en faunawet, dan wel van de Natuurbeschermingswet moeten worden aangevraagd.

Jachtgebieden

Om hun jachtgebieden te bereiken, maken de vleermuizen gebruik van vliegroutes die min of meer gebonden zijn aan de ligging van lijnvormige landschapselementen, zoals lanen, houtwallen en hagen. Er zijn bij de abdij tenminste twee vliegroutes vastgesteld, namelijk de oude laan van tamme kastanjes die in noordwestelijke richting loopt met een lengte van ongeveer 500 meter, alsook enkele aansluitende lanen met zomereiken en hagen met een lengte van ongeveer 1200 meter. Het is van belang dat deze lanen in stand blijven als verbindingroute naar de jachtgebieden. Vermoed wordt dat de jachtgebieden liggen in o.a. Het Marissen en/of het Haeselaarbroek. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen waar de jachtgebieden werkelijk liggen. Deze kunnen zich tot 10 kilometer van de verblijfplaats bevinden. Het kwalitatief en kwantitatief voortbestaan van deze gebieden en lijnvormige landschapselementen daarnaar toe zijn onverbrekkelijk verbonden met het voortbestaan van beide kolonies.

Winterverblijven

Het is niet bekend waar het merendeel van de ingekorven vleermuizen verblijven in de winter. De soort trekt over kleine afstanden (minder dan 40 kilometer). Er is onderzoek nodig om vast te stellen waar de winterverblijven van beide kolonies zich bevinden en of deze voldoende zijn beschermd.

6 Monitoring

6.1 Inleiding

Het hoofdstuk over Monitoring in deze versie van de Handreiking geeft slechts een eerste indicatie wat en hoe er gemonitord moet worden in het kader van het Natura 2000-beheerplan. Momenteel wordt nog uitgewerkt hoe zowel de Europese Unie de monitorverplichting wil concretiseren als hoe het rijk wil voorzien in de kern van de nationale monitoringbehoefte.

Op termijn (in 2006) zullen tussen relevante betrokken partijen bij het opstellen van beheerplannen (onder meer bevoegde instanties, terreinbeherende organisaties) afspraken gemaakt moeten worden over de inhoud en het proces van de monitoring.

Deze Handreiking gaat nu niet verder dan het geven van enige algemene achtergrondinformatie en een stand van zaken.

6.2 Monitoring in hoofdlijnen: wat is de Europese verplichting en wat zijn de verantwoordelijkheden?

De EU-richtlijnen verplichten de lidstaten regelmatig¹² te rapporteren over de staat van instandhouding van soorten en habitattypen. Ze moeten ook rapporteren over de toepassing van genomen maatregelen (met name instandhoudingsmaatregelen) en de effecten van deze maatregelen op de staat van instandhouding van soorten en habitattypen, met speciale aandacht voor de prioritaire soorten. Dit vereist allereerst dat voor de soorten en habitattypen vastgesteld wordt wanneer deze in gunstige staat van instandhouding verkeren (referentie). Per soort en habitatype zal vervolgens moeten worden beoordeeld (landelijk en per gebied) wat de huidige staat van instandhouding is (de nulmeting). Bovendien moet worden bepaald met welke maatregelen de gunstige staat van instandhouding te behouden is (of in de toekomst te verbeteren is als de staat van instandhouding ongunstig is).

In hoofdlijnen geldt de volgende taakverdeling:

- Het rijk is verantwoordelijk voor de monitoring van de staat van instandhouding van soorten en habitattypen.
- Het bevoegd gezag voor het opstellen van het beheerplan is verantwoordelijk voor het monitoren van de maatregelen (inclusief de effectiviteit ervan) en van veranderingen in het gebied en in het gebruik in en om het gebied.

6.3 Hoe geeft het rijk invulling aan de Europese verplichting tot monitoring?

De eerstvolgende periodieke algemene rapportage van de Habitatrictlijn is in 2007. Nederland zal dan op basis van de beschikbare gegevens moeten rapporteren over de huidige staat van instandhouding van soorten en habitattypen (nulmeting). In 2013 dient opnieuw gerapporteerd te worden over de staat van instandhouding van soorten en habitattypen, maar dan op basis van gerichte monitoring. Er moet dan ook gerapporteerd worden over de effectiviteit van genomen maatregelen (periode 2007-2013).

Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is verantwoordelijk voor de periodieke algemene rapportages aan de Europese Commissie en voor het monitoren van de staat van instandhouding van soorten en habitattypen. Voor het verkrijgen van de benodigde gegevens wil het Ministerie zoveel mogelijk gebruik maken van bestaande monitoringsprogramma's uitgevoerd door onder andere overheden (provincies), particuliere gegevensbeherende organisaties (PGO's), terreinbeherende instanties en kennisinstituten. Aangezien deze monitoringsprogramma's veelal voor andere doeleinden zijn opgezet dan monitoring in het kader van Natura 2000 zal er onderzocht moeten worden hoe

12. Over de Vogelrichtlijn moet om de drie jaar worden gerapporteerd; over de Habitatrictlijn om de zes jaar.

de monitoring in de toekomst aangepast en/of uitgebreid kan worden (standaardisatie en harmonisatie), zodat het beter aansluit bij de eisen vanuit de Europese Unie. Dit vereist een nauwe samenwerking tussen alle betrokken partijen.

Het Ministerie van LNV heeft Wageningen Universiteit en Research Centre (WUR) de opdracht gegeven om in samenwerking met betrokken partijen in beeld te brengen welke gegevens momenteel door welke organisaties ingewonnen worden en te onderzoeken in hoeverre deze gegevens ook te gebruiken zijn voor Natura 2000-doeleinden. Dit gebeurt in een programma Wettelijke OnderzoeksTaak 'Informatievoorziening Natuur' (WOT IN). Dit is begin 2005 van start gegaan. Het WOT IN-programma levert ook een bijdrage aan de nulmeting in het kader van de Habitatrichtlijn. Mede op basis van deze nulmeting komt er een advies aan LNV over gewenste aanpassingen en uitbreidingen in bestaande monitoringsactiviteiten. Eind 2005/begin 2006 zullen de eerste resultaten beschikbaar komen welke de basis vormen van nader te maken afspraken over monitoring op landelijke schaal.

Nadere details: voorlopige uitwerking monitoringsverplichting op Europees niveau en mogelijke Nederlandse invulling

Het Habitat Comité heeft een matrix voorgeschreven (stoplichtenmethode) aan de hand waarvan de staat van instandhouding van soorten en habitattypen op basis van verschillende aspecten beoordeeld moet worden (zie onderstaande tabellen). Deze matrix geeft nog onvoldoende handvat voor monitoring en zal daarom een verdere uitwerking krijgen in concrete en meetbare variabelen per aspect. Bovendien dienen er maatlaten (kritische waarden) vastgesteld te worden om te bepalen wanneer een bepaald aspect als gunstig, matig ongunstig of ongunstig beoordeeld moet worden. Dit wordt momenteel uitgewerkt in het kader van de WOT IN. De Natura 2000-profielen (zie Profielendocument) worden als uitgangspunt genomen. Van alle in desbetreffende profielen genoemde variabelen wordt onderzocht of deze meetbaar zijn, zo ja hoe (methodiek) en met welke beschikbare meetnetten (gegevens). De verwachting is dat eind 2005 de eerste resultaten hiervan opgeleverd worden. Hieronder wordt een korte toelichting gegeven waar in het kader van de WOT IN aan gedacht wordt.

Matrix voor vaststellen staat van instandhouding soorten

	Staat van instandhouding			
Aspect	Gunstig	Matig ongunstig	Ongunstig	Onbekend
Verspreiding				
Populatie				
Leefgebied				
Toekomst-perspectief				
Beoordeling staat van instandhouding	Minstens 3 gunstig	Minstens 1 of meer matigen ongunstig geen enkele ongunstig	Een of meer ongunstig	Twee of meer onbekend

Matrix voor vaststellen staat van instandhouding habitattypen

	Staat van instandhouding			
Aspect				
	Gunstig	Matig ongunstig	Ongunstig	Onbekend
Verspreiding				
Oppervlakte				
Typische soorten				
Structuur en functie				
Toekomst-perspectief				
Beoordeling staat van instandhouding	Minstens 3 gunstig	Minstens 1 of meer matig ongunstig en geen enkele ongunstig	Een of meer ongunstig	Twee of meer onbekend

Welke bestaande informatie in Nederland is wellicht bruikbaar

Voor het verkrijgen van informatie over de verspreiding van soorten en habitattypen wordt gedacht aan een steekproef. Momenteel worden pilots uitgevoerd om aan de hand van de bestaande gegevens landelijke verspreidingsbeelden (per soort en habitatype) te genereren, die gebruik maken van geo-statistische methoden. Uit deze pilots zullen conclusies getrokken worden welke aanpassingen en/of uitbreidingen van bestaande meetnetten van o.a. PGO's, provincies en terreinbeherende instanties gewenst zijn.

Voor informatie over de populaties van soorten kunnen de trends in populatieomvang, die het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) momenteel oplevert, worden gebruikt. Mogelijk is uitbreiding van het NEM gewenst voor zowel selectie van soorten en als voor meetdichtheid (om op gebiedsniveau uitspraken te kunnen doen).

Voor de nulmeting van het oppervlakte van habitattypen wordt gebruik gemaakt van bestaande vegetatiekarteringen van o.a. terreinbeherende instanties. De vegetatietypen worden met een vertaalsleutel vertaald naar habitattypen. Vervolgens wordt per Natura 2000-gebied en per habitatype de oppervlakte berekend. Wat de monitoring van oppervlakte van habitatype betreft dient nog een systeem ontworpen te worden. Dit onderdeel zal eind 2005 van start gaan.

Ten aanzien van de typische soorten wordt voor de flora momenteel een methode getoetst waarmee uit bestaande vegetatiegegevens trends berekend worden in het voorkomen van typische soorten. Dit levert informatie op voor de nulmeting. Wat betreft fauna moet hier nog een methode voor worden bedacht. De typische soorten zijn door LNV nog niet vastgesteld, dus gaat het tot nu toe om een puur methodische studie.

Ten aanzien van 'leefgebied, structuur en functie' wordt gedacht aan het meten (monitoren) van zowel biotische als abiotische variabelen, waaronder landschaps- en vegetatiestructuur, indicatorsoorten (als indicatie voor milieucodities), standplaatscondities (trofie, zuurgraad, zoutgehalte en waterstand) en beheer. In 2005 worden enkele pilots uitgevoerd, waarbinnen op basis van bestaande gegevens van onder meer provincies, terreinbeherende instanties, PGO's en kennisinstituten (bijvoorbeeld RIVM, TNO) de ecologische condities van een selectie van soorten en habitattypen op gebiedsniveau vastgesteld zullen worden. Uit deze pilots worden conclusies getrokken welke aanpassingen en/of

uitbreidingen gewenst zijn van bestaande meetnetten.

Bij het 'toekomstperspectief' wordt ervan uitgegaan dat dit op basis van expert judgement plaats zal vinden. Een theoretisch kader wordt uitgewerkt hoe dit voor de soorten en habitattypen uit te voeren.

Per soort/habitatype zal de monitoringsinspanning verschillend zijn, dit is afhankelijk van de zeldzaamheid van een soort/habitatype en de dynamiek (te verwachten veranderingen). Ook zijn niet voor alle soorten en habitattypen dezelfde variabelen van belang. Daarom zal per soort en habitatype een protocol uitgewerkt moeten worden aan de hand van welke variabelen de staat van instandhouding te beoordelen. Ook zullen kritische waarden moeten worden vastgesteld, waarbij een bepaald aspect als gunstig, matig gunstig of ongunstig beoordeeld dient te worden.

6.4 Wat dient het bevoegd gezag voor het opstellen van het beheerplan te regelen op het gebied van monitoring?

Bij de monitoring in het kader van het beheerplan van de Natura 2000-gebieden moeten in aanvulling op de rijkstaak voor het monitoren van de staat van instandhouding van soorten en habitattypen de volgende onderwerpen aan de orde komen:

1. Maatregelen¹³ en activiteiten

- Een overzicht van uitgevoerde maatregelen.
- Een oordeel over de effectiviteit van uitgevoerde maatregelen (hebben maatregelen ook bijgedragen aan een verbetering van de staat van instandhouding van soorten en/of habitattypen; het doel waarvoor ze uitgevoerd zijn).
- Een overzicht van wel geplande, maar niet uitgevoerde maatregelen met redenen waarom maatregelen niet zijn uitgevoerd.
- De verwachte effecten van het niet uitvoeren van maatregelen op de staat van instandhouding van soorten en/of habitattypen.
- Een overzicht van activiteiten die uitgevoerd zijn en niet vergunningplichtig zijn volgens de Natuurbeschermingswet 1998.
- Een overzicht van activiteiten die uitgevoerd zijn en op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 wel vergunningplichtig zijn (met de wijze waarop een negatieve invloed op habitats en soorten zoveel mogelijk is voorkomen/gecompenseerd).

2. Beschrijving veranderingen in het terrein en de directe omgeving

- Beschrijving van veranderingen (trends) in de ruimtelijke samenhang in het gebied en het effect daarvan op de staat van instandhouding van soorten en habitattypen. Beschrijving van veranderingen (trends) in de actuele situatie in het gebied (o.a. veranderingen in landgebruik) en het effect daarvan op de staat van instandhouding van soorten en habitattypen.
- Beschrijving van veranderingen (trends) in de actuele situatie in de directe omgeving van het gebied (voor zover van invloed op het gebied) en het effect daarvan op de staat van instandhouding van soorten en habitattypen.
- Beschrijving van veranderingen in (ruimtelijke) plannen en wet- en regelgeving van toepassing op het gebied en het effect daarvan op de staat van instandhouding van soorten en habitattypen.

De organisatie van de monitoring

Beheerders kunnen bij het monitoren van het beheerplan gebruik maken van landelijk verzamelde informatie. In het kader van de WOT IN wordt een overzicht gegenereerd van bestaande kennis, informatie, gegevens en meetnetten¹⁴. Ook wordt getoetst in hoeverre de beschikbare gegevens toereikend zijn om de huidige staat van instandhouding te bepalen. De WOT IN levert hiermee dus een

¹³ Het beschrijven van uit te voeren maatregelen, de wijze waarop ze daadwerkelijk uitgevoerd zijn en de bijdrage van de maatregelen aan het realiseren van de doelen zal nog verder gestandaardiseerd moeten worden. Dit om maatregelen 'optelbaar' te maken, zodat over geaggregeerde maatregelen naar Brussel kan worden gerapporteerd. Binnen de WOT IN is hierin nog niet voorzien. Ook de EU heeft hier nog geen duidelijke voorschriften voor.

¹⁴ Deze informatie wordt toegankelijk gemaakt voor organisaties die aan de gang gaan met het monitoren van beheerplannen, dit via een webportaal (www.natuurgegevens.nl). Dit portaal wordt vanaf september 2005 gevuld met informatie.

bijdrage aan de nulmeting (periodieke algemene rapportage Habitatrichtlijn begin 2007), maar ook aan de opzet van een monitoringsysteem voor de volgende rapportage.

Gegevens die op deze manier beschikbaar komen zijn in ieder geval:

- Gegevens over de administratieve begrenzings van de Natura 2000-gebieden, dit gekoppeld aan de Natura 2000-database (de database zoals die wordt aangeleverd aan Europese Commissie) en aangevuld met informatie over o.a. aanwijzingbesluiten.
- Gegevens over de verspreiding en populatieomvang van soorten, dit in overleg met de besturen van de PGO's en/of de bronhouders.
- Gegevens over verspreiding, oppervlakte en kwaliteit (a.h.v. typische soorten) van habitattypen, dit in overleg met de bronhouders.
- Gegevens over ecologische condities van de soorten en habitattypen (bodem, water, lucht etc.), dit in overleg met de besturen van de PGO's en/of de bronhouders.

De gegevens over de Natura 2000-gebieden zullen zo veel mogelijk per gebied bij elkaar worden gezet zodat degene die zich met het opstellen, monitoren en evalueren van het beheerplan bezig gaat houden in één oogopslag kan zien welke informatie over het gebied beschikbaar is. Beheerders van Natura 2000-gebieden en gegevensverzamelende organisaties (PGO's) vervullen een rol bij het 'vullen' van een database per gebied. Zowel beheerders als PGO's profiteren van een dergelijke database. Beheerders hebben alle informatie over een Natura 2000-gebied overzichtelijk bij elkaar. PGO's kunnen de door hen verzamelde gegevens aanvullen met gegevens verzameld door terreinbeheerders.

Financiering van de monitoring

In het verlengde van het algemene uitgangspunt de Natura 2000 met huidige budgetten te implementeren geldt ook voor monitoring als uitgangspunt dat zo veel mogelijk moet worden aangesloten bij en gebruik moet worden gemaakt van bestaande monitoringsprogramma's.

Concept

Voorbeeld: Kop van Schouwen Monitoring

Bron: 'Natuurmonument Kop van Schouwen, Beheersvisie (ontwerp)', Provincie Zeeland, april 2004

Initiërend bevoegd gezag: Provincie Zeeland

Complexiteit beheerplan: Een beheerplan van een groot gebied dat in een eenvoudig proces tot stand kan komen (categorie 3)

Zie ook bij: Deel 2, paragraaf 1.6 en 1.7 en hoofdstuk 8

In de beheersvisie Kop van Schouwen is onderstaande tekst opgenomen. Hierin zitten aspecten van de te verzamelen gegevens en van de manier waarop dit gedaan wordt. Bij dit laatste is nog geen rekening gehouden met het programma 'informatievoorziening Natuur' (paragraaf 6.1). Bij de verdere uitwerking van de ontwerpbeheersvisie tot het definitieve beheerplan Kop van Schouwen kan daaraan dus nog aandacht worden geschonken.

Natuur en landschap

De ontwikkeling van de wezenlijke kenmerken van het natuurmonument, zoals vegetatie, fauna, landschapselementen wordt gemeten door beheerders en provincie. Deze metingen worden gemiddeld eens per 5 jaar herhaald. De Provincie Zeeland is onder andere verantwoordelijk voor metingen naar het effect van grondwater op de plantengroei. Deze gegevens worden jaarlijks verzameld.

De terreinbeheerders beschikken over een monitoringprogramma waarin vegetatieontwikkelingen worden vastgelegd en planten- en diersoorten worden geïnventariseerd. De Provincie Zeeland volgt de ontwikkeling van de vegetatiestructuur en de inrichting van het natuurmonument op basis van luchtfotoanalyse. Eens per 5 jaar worden nieuwe luchtfoto's gemaakt. De laatste luchtfotoanalyse dateert van 1999 (Lubbers, 1999). In het monitoringprogramma van de beheerders worden prioritaire soorten en habitattypen van de EG-Habitatrichtlijn afzonderlijk meegenomen. Specifiek ten behoeve van de Noordse woelmuis en de groenknolorchis is een intensievere, kwantitatieve monitoring noodzakelijk.

Water

De ontwikkeling van het grondwater wordt gemeten door de Provincie Zeeland en de Delta N.V. De ontwikkeling van het oppervlaktewater (kwaliteit en kwantiteit) wordt gemeten door het Waterschap Zeeuwse Eilanden. Voor de interpretatie van de grondwaterstandsmetingen beschikt de provincie over een grondwatermodel voor Schouwen (Wal, 2003), waarmee de grondwaterstromingen kunnen worden berekend en grondwaterstanden kunnen worden verklaard en voorspeld.

Recreatie

Het recreatief gebruik van het natuurmonument wordt door het instituut Alterra sinds 2001 gemeten in opdracht van de Gebiedscommissie Schouwen-West. Aan de hand van enquêtes en metingen wordt bijgehouden welke activiteiten de bezoekers ontplooiën en waaraan men behoefte heeft (Visschedijk & Segeren, 1998).

P.S. In de ontwerpbeheersvisie wordt steeds gesproken over het 'Natuurmonument' Kop van Schouwen. Het ligt voor de hand dat dit in het definitieve beheerplan 'Natura-2000 gebied' wordt.

7 Financiering van het opstellen en uitvoeren van een beheerplan

7.1 Inleiding

Eén van de randvoorwaarden bij het opstellen van beheerplannen is dat uitgegaan moet worden bestaande budgetten voor beheer en voor een groot deel ook voor monitoring (zie Natura 2000 Contourennotitie, Ministerie LNV, juli 2005). Dit hoofdstuk van de Handreiking geeft achtergrondinformatie over hoe binnen deze randvoorwaarden financiering van de uitvoering van het beheerplan kan worden aangepakt en wie daarvoor verantwoordelijk is.

7.2 Inzet van bestaande middelen

Veel terreinbeheerders, eigenaren en gebruikers maken voor de uitvoering van beheersmaatregelen op dit moment gebruik van (subsidie)regelingen die als doel hebben de ontwikkeling en verbetering van het landelijk gebied. De budgetten die bij deze regelingen horen kunnen worden benut voor de uitvoering van maatregelen uit het beheerplan, mits de kaders van deze regelingen dit toestaan. Hieronder volgt een niet uitputtende opsomming van meest relevante (subsidie)regelingen.

Programma Beheer

Programma Beheer is een subsidieregeling voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Vrijwel het gehele Natura 2000-areaal (circa 99%) valt onder de EHS. De regeling kent twee componenten: de Subsidieregeling Natuurbeheer 2000 (SN) en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN). Aan deze regelingen zijn onder andere de volgende voorwaarden verbonden:

- in aanmerking komen agrariërs (SAN) en terreinbeheerders (behalve SBB), particulieren en gemeenten (SN);
- een subsidieaanvrager vraagt subsidie voor een bepaald beheerspakket uit SAN of SN dat volgens het gebiedsplan in dat gebied is opengesteld;
- een subsidieaanvrager kiest met het beheerspakket een beschrijving van het type natuur dat hij wil beheren en voor een bepaald type beheer dat daarbij hoort;
- een beheerspakket bevat een omschrijving van de beheersdoelen (wat wil je bereiken/ in stand houden met beheer) beheersvoorwaarden (wat moet je hebben om in aanmerking te komen voor subsidie en welk beheer moet je daarvoor voeren) en het subsidiebedrag;
- een subsidieaanvrager krijgt een beschikking voor 6 jaar;
- Programma Beheer ontvangt cofinanciering uit Brussel (POP) en moet daarom voldoen aan eisen die Brussel stelt aan cofinanciering.

Het reguliere beheer in Natura 2000-gebieden valt voor circa 5% onder de SAN, de overige vaste beheerskosten vallen o.a. onder SN. Met Programma Beheer zijn ook sommige inrichtingsmaatregelen te financieren.

Subsidie Nationale Parken en grensoverschrijdende parken

Op grond van het Beheers- en Inrichtingsplan (BIP) dat voor elk park is vastgesteld, zegt de Minister van LNV jaarlijks een bijdrage toe in de kosten van beheer, inrichting, educatie, voorlichting en onderzoek.

Regeling effectgerichte maatregelen in bossen en natuurterreinen

Vanuit het Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN) is er een regeling Effectgerichte Maatregelen in bossen en natuurterreinen (EGM). Hiermee kan een terreinbeheerder of particuliere eigenaar een subsidie aanvragen voor de kosten van werkzaamheden in bossen of natuurterreinen. De werkzaamheden moeten dan wel gericht zijn op het verminderen of ongedaan maken van effecten van verzuring, vermisting en verdroging binnen natuurterreinen en bos (niet op

landbouwgrond). De middelen kunnen alleen op grond van ingediende projecten worden toegekend.

Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG)

Op dit moment komt de financiering van de maatregelen ten behoeve van de ontwikkeling van het landelijk gebied uit veel verschillende rijksregelingen. Het rijk en de provincies hebben een grote vereenvoudiging in de sturing en financiering van de ontwikkeling in het landelijk gebied afgesproken. Veel van de bovengenoemde regelingen zullen in 2007 onder het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) gaan vallen. Het ILG moet provincies samen met gemeenten en waterschappen in staat stellen om, met de door het rijk beschikbaar gestelde middelen, op een effectieve manier de rijksdoelen (dus ook de instandhoudingsdoelstellingen) voor het landelijk gebied te realiseren. Tot 2007 vindt aan rijkszijde een bundeling en vereenvoudiging plaats. Ook van andere overheden die werken in het landelijk gebied wordt verwacht dat zij komen tot een vereenvoudiging van beleid, plannen, instrumenten en geldstromen. Alle hierboven genoemde regelingen zullen opgaan in het ILG.

7.4 Europese cofinanciering voor uitvoering van beheersmaatregelen in Natura 2000-gebieden

Op Europees niveau zijn er drie cofinancieringsmogelijkheden die interessant zouden kunnen zijn voor de financiering van maatregelen in de Natura 2000-gebieden.

Het gaat om de Kaderverordening Plattelandsontwikkeling (POP), LIFE-Nature en Structuurfondsen.

Op dit moment vindt in Brussel overleg plaats over de voortzetting of opvolging van deze regelingen vanaf 2007 en is nu nog niet aan te geven wat dit precies gaat betekenen.

Voor de nieuwe Kaderverordening Plattelandsontwikkeling zal opnieuw een PlattelandsOntwikkelingsprogramma (POP2) moeten worden opgesteld, dat gaat lopen van 2007 tot 2013. Evenals de huidige POP zal POP2 waarschijnlijk gericht zal zijn op cofinanciering voor agrarisch natuurbeheer (SAN) en in zeer beperkte mate voor natuurbeheer (SN en SBB). Cofinanciering voor verwerving, zoals in het huidige POP mogelijk is, zal (grotendeels) vervallen.

LIFE+ is de beoogde opvolger van LIFE Nature en geldt (waarschijnlijk) voor de jaren 2007-2013. De regeling is bestemd voor cofinanciering voor Natura 2000, met name voor communicatie en kennisuitwisseling over milieu- en natuuronderwerpen. Er is een optie om er beheerplannen uit te cofinancieren, doch daarover moet nog besluitvorming plaatsvinden.

Informatie

Over het LIFE-programma is informatie te vinden op <http://europa.eu.int/comm/life/home.htm>

8 Communicatie, educatie en voorlichting in het gebied

8.1 Inleiding

Hoewel de Natuurbeschermingswet 1998 geen uitspraak doet over communicatie, educatie en voorlichting is het opstellen van een beheerplan een goede aanleiding om na te denken over de vraag wat er met communicatie over het Natura 2000-gebied bereikt kan worden.

Dit hoofdstuk van de Handreiking gaat op hoofdlijnen in op mogelijkheden voor communicatie, educatie en voorlichting over het Natura 2000-gebied. Veel beheerders hebben zelf al uitgebreide ervaringen met communicatie, educatie en voorlichting en kunnen hieruit putten voor de invulling van dit hoofdstuk in het beheerplan.

Dit hoofdstuk gaat niet over de communicatie met beheerders, eigenaren en andere belanghebbenden tijdens het proces van totstandkoming van het beheerplan. Hierover is informatie te vinden in deel 3 van deze Handreiking.

8.2 Doel van communicatie, educatie en voorlichting in een Natura 2000-gebied

Met het inzetten van instrumenten als communicatie, educatie en voorlichting kunnen verschillende doelen gediend worden. Te denken valt aan het verkrijgen van draagvlak bij een groter publiek dan de eigenaren en beheerders, voor de instandhoudingsmaatregelen die in het gebied worden uitgevoerd; het geven van informatie over het belang van het gebied, de internationale waarde, de voorkomende natuurwaarden (soorten en habitats) in het gebied en wat je in het gebied op termijn wilt realiseren en waarom.

Waarom communicatie als instrument in te zetten en wat ermee te bereiken (vergroten kennis, gedragsverandering, etc.) of welke boodschap uit te dragen, is de eerste stap in het uitwerken van communicatie.

De bevoegde instanties in een gebied kunnen overwegen om gezamenlijk de communicatie voor een gebied en de uitvoering van de communicatie ter hand te nemen.

8.3 Doelgroepen

De vervolgstap die er onmiddellijk op volgt is het identificeren van de verschillende doelgroepen waarop de communicatie wordt gericht. Het is bijna niet mogelijk of vaak niet wenselijk één en hetzelfde instrument of boodschap in te zetten voor alle doelgroepen. Het vraagt dus maatwerk om het juiste instrument of de juiste boodschap voor de juiste doelgroep te selecteren.

8.4 Communicatiemiddelen

De keuze voor de inzet van de communicatiemiddelen hangt samen met de uit te dragen boodschap en de doelgroep waarop de boodschap wordt gericht. Er zijn veel verschillende middelen te bedenken.

Enkele voorbeelden

- Als je wilt dat recreanten in het Natura 2000-gebied weten wat zij wel en niet in het gebied mogen, dan kun bijvoorbeeld bij de ingangen van het gebied informatieborden plaatsen met uitleg wat er wel en niet in het gebied mag en waarom dat zo is.
- Wil je bijzondere aspecten van het Natura 2000-gebied onder de aandacht brengen bij geïnteresseerde burgers dan kun je bijvoorbeeld begeleide excursies

en wandelingen organiseren of lezingen en voorlichtingsbijeenkomsten organiseren.

- Wil je de boodschap in een educatieve vorm brengen dan zijn lesprogramma's en schoolexcursies mogelijkheden om de doelgroep jongeren te bereiken.
- Algemeen toegankelijke informatie over het gebied kan op een website geplaatst worden.

8.5 Organisatie

Het opzetten en uitvoeren van zaken rond communicatie, educatie en voorlichting vraagt tijd, geld, menskracht en deskundigheid. Dit zijn elementen die je in het beheerplan (of in een apart communicatieplan) moet uitwerken om ervoor te zorgen dat de doelen die op dit terrein gesteld zijn ook daadwerkelijk worden bereikt.

Concept

*Voorbeeld: Kop van Schouwen
Communicatie, educatie en voorlichting*

Bron: 'Natuurmonument Kop van Schouwen, Beheersvisie (ontwerp)', Provincie Zeeland, april 2004

Initiërend bevoegd gezag: Provincie Zeeland

Complexiteit beheerplan: Een beheerplan van een groot gebied dat in een eenvoudig proces tot stand kan komen (categorie 3)

Zie ook bij: Deel 2, paragraaf 1.6, 1.7 en 6.2

Onderstaand een voorbeeld van de manier waarop de communicatiestrategie richting de bezoekers van een Natura 2000 gebied beschreven kan worden.

Voorlichting

De voorlichting over het natuurmonument vindt plaats via informatieborden, folders en via excursies. In dit verband spelen de werkschuur van Staatsbosbeheer in Westenschouwen en het Ecoscope in Renesse in toenemende mate een functie als informatiecentrum. Een in 1989 opgesteld voorlichtingsplan (Boegie, 1989) is nimmer uitgevoerd. Onduidelijk is in welke mate de voorlichtingsacties nuttig zijn geweest en in welke mate er behoefte bestaat aan verdere informatievoorziening. De provinciale folder over het natuurmonument is op ruime schaal verspreid onder recreatiebedrijven en VVV's en voorziet, gelet op de grote afname en de positieve reacties in een duidelijke behoefte, met name voor recreanten die het gebied voor het eerst bezoeken.

Functie van voorlichting

Voorlichting over het natuurmonument Kop van Schouwen heeft een tweeledig doel. Ten eerste dient voorlichting om de bezoeker te informeren over de bezienswaardigheden van het natuurmonument. Het voorziet wat dat betreft dus in een behoefte van de geïnteresseerde bezoeker en is belangrijk voor het draagvlak voor natuur en natuurbeheer. Goede informatie over het natuurmonument kan het bezoek aan het natuurmonument stimuleren en de waardering van het gebied verhogen.

Daarnaast is voorlichting ook een instrument om de bezoeker te wijzen op de regels die gelden binnen het natuurmonument. In verband met de grote aantallen bezoekers op de Kop van Schouwen en het grote aantal 'nieuwkomers' is voorlichting zeer belangrijk om het gebruik van het natuurmonument goed te kunnen sturen. In voorlichtingsacties en -producten dienen beide elementen (wetenswaardigheden en regels) steeds te worden gecombineerd.

Doelgroepen

De bezoekers van het natuurmonument zijn divers in hun herkomst,

belangstelling en activiteitenpatroon. De pure strandbezoeker heeft weinig aandacht voor het natuurmonument. Voor deze groep kan worden volstaan met de minimale basisinformatie over de toegang van het natuurmonument en met name over de ligging en bereikbaarheid van de stranden. De vertierzoeker en de natuurliefhebber hebben meer specifieke informatie nodig over toegankelijkheid, bezienswaardigheden en wandelroutes. In de voorlichting dient onderscheid te worden gemaakt tussen algemene voorlichting en meer specifieke inhoudelijke voorlichting.

Aangezien vaste bezoekers en incidentele bezoekers in ruime mate van het natuurgebied gebruik maken dient met beide categorieën rekening te worden gehouden. De incidentele bezoeker kan worden bediend met basisinformatie. De vaste bezoeker heeft juist behoefte aan actuele informatie over de ontwikkelingen in en rond het gebied. Met name voor deze laatste groep is het belangrijk om periodiek nieuwe informatie te verspreiden of om activiteiten te organiseren.

Aangezien een groot deel van de bezoekers uit het buitenland afkomstig is, met name uit Duitsland, dient informatie in beginsel ook in deze taal te worden aangeboden.

Tenslotte dient ook rekening te worden gehouden met de bewoners en directe omwonenden van het natuurmonument. Zij hebben belang bij actuele informatie over ontwikkelingen in en rond het natuurmonument. Aangezien de bewoners en omwonenden het meest direct met het natuurmonument te maken ligt het voor de hand hen direct bij nieuwe ontwikkelingen te betrekken.

Media

Algemene informatie over het natuurmonument kan het beste via een geïllustreerde folder worden verspreid. In principe voorziet de provinciale folder over het natuurmonument in een belangrijke behoefte. De folder wordt in twee talen opgesteld en breed verspreid onder VVV's, campings en voorlichtingscentra. Alvorens de folder te herzien dient via een enquête te worden nagegaan of en hoe (nog) beter rekening kan worden gehouden met de informatiebehoefte van de doelgroepen.

Voor de meer geïnteresseerde bezoeker is een inhoudelijke brochure (boek) over het natuurmonument gewenst. Aangezien een omvattende inhoudelijke publicatie tot dusver ontbreekt dient de totstandkoming te worden gestimuleerd.

Actuele ontwikkelingen rond de Kop van Schouwen kunnen via nieuwsbrieven worden verspreid en via voorlichtingsavonden worden toegelicht. Thans voorziet de nieuwsbrief van de Gebiedscommissie Schouwen-West in deze behoefte.

Binnen het natuurmonument heeft de bebording een belangrijke functie. Algemene informatie over het natuurmonument, informatie over de routes en over de geldende regels dient bij de begin- en eindpunten van de diverse routes weergegeven te worden. De verdere informatie kan een specifiek karakter hebben, gericht op het deelgebied, de bezienswaardigheden en het beheer. Een meer geplande en gecoördineerde aanpak van de informatievoorziening op de borden in en rond het natuurmonument is gewenst om de informatie per deelgebied te doseren.

Om de betrokkenheid van de bezoeker bij het natuurmonument te vergroten kunnen activiteiten worden ontwikkeld. Van grote betekenis zijn de vele excursie die door beheerders en door het IVN en door de natuur- en vogelwacht worden geleid. Het aanbod aan activiteiten kan verder worden verbreed door het houden van studieavonden, beheersdagen, veldpractica, en dergelijke. Thans is niet duidelijk in welke mate de bezoeker behoefte heeft aan dergelijke activiteiten. Via

een enquête kan worden nagegaan waar de belangstelling ligt. Een gecoördineerde aanpak van voorlichtingsactiviteiten is belangrijk om de bezoeker op maat te kunnen bedienen met een goed product, om efficiënt te kunnen werken, en om goede initiatieven te kunnen ontplooiën. Tot dusver is nog te veel sprake van individuele acties van terreinbeheerders, recreatiebedrijven en VVV's en ontbreekt een vast aanspreekpunt. Gezien de grootte van het natuurmonument, de aantallen en diversiteit van de bezoekers en gelet op de toenemende belangstelling voor natuurgerichte activiteiten ligt het voor de hand om de voorlichtingsactiviteiten te concentreren in een voorlichtingscentrum. Enkele eerste aanzetten hiertoe, in de vorm van het Ecoscope en de werkschuur van Staatsbosbeheer dienen te worden geëvalueerd en op basis daarvan kan gezien worden in welke vorm een voorlichtingscentrum voor de Kop van Schouwen het beste gestalte kan krijgen.

P.S. In de ontwerpbeheersvisie wordt steeds gesproken over het 'Natuurmonument' Kop van Schouwen. Het ligt voor de hand dat dit in het definitieve beheerplan 'Natura-2000 gebied' wordt.

9 Bijlagen bij het beheerplan

Ter completering van het beheerplan en als nadere toelichting bij de geschreven teksten kunnen kaarten, overzichten met gegevens, grafieken, literatuurgegevens, (delen van) onderbouwende rapporten e.d. als bijlage bijgevoegd worden.

Te denken valt aan o.a. de volgende bijlagen:

- (Delen van) het aanwijzingsbesluit voor het Natura 2000-gebied

- Kaarten over bijvoorbeeld
 - Begrenzing Natura 2000-gebied
 - Eigendomssituatie
 - Het voorkomen van habitattypen en soorten

- Grafieken of kaarten met
 - Waterkwaliteitsgegevens
 - Bodem en hydrologie
 - Overige relevante waarden (bijv. cultuurhistorie, archeologie, aardkunde)

- (Delen uit) relevante plannen, zoals
 - Natuurdoeltypenkaart
 - Gebiedsplan (met name gericht op EHS en Programma Beheer-pakketten)
 - Kaderrichtlijn Water
 - Nationaal Park
 - Reconstructieplan
 - Oude beheerplannen (indien nuttig)

- Onderzoeken,

- Artikelen met aanvullende informatie of informatie waarop gegevens in het beheerplan zijn gebaseerd.

Deel 3:

Nadere toelichting op het proces voor het opstellen van een beheerplan

1. Inleiding

Dit deel van de Handreiking gaat in op de verschillende aspecten die bij de voorbereiding en tijdens het opstellen en vaststellen van het beheerplan aan de orde zijn. En het beschrijft de stappen die gezet zullen moeten worden om tot een goede voorbereiding van het opstellen van het beheerplan te komen en de juiste procedure te volgen bij het vaststellen ervan.

2. Wie neemt het initiatief

Omdat één Natura 2000-gebied in veel gevallen meerdere eigenaren kent (zowel rijkeigenaren als particulieren), zijn meerdere bestuursorganen bevoegd het beheerplan - ieder voor het eigen gedeelte van het Natura 2000-gebied - vast te stellen. Daarom is een gecoördineerde of afgestemde aanpak nodig. Er is een bestuursafpraak gemaakt over welk bevoegd gezag in een dergelijk geval het initiatief neemt bij het opstellen van het beheerplan voor het betreffende gebied. De verdeling is gebaseerd op het aandeel van het Natura 2000-gebied dat elk van de betrokkenen beheert. Bijlage A geeft een overzicht aan van deze indeling.

Het bestuursorgaan dat het initiatief heeft, en verder wordt aangeduid met initiërend bevoegd gezag, heeft een coördinerende rol. Het is verantwoordelijk voor het organiseren van het proces dat leidt tot het opstellen van het beheerplan en het tijdig en op de juiste wijze doorlopen van de door de wet voorgeschreven procedure voor het vaststellen van beheerplannen.

Het initiërend bevoegd gezag is niet bevoegd zelfstandig beslissingen te nemen, die de andere bevoegde instanties (mede) zouden binden.

De andere betrokken bestuursorganen zijn gehouden hun medewerking aan dit proces te verlenen. Met het oog op de vaststelling van het beheerplan dient er tussen de bevoegde instanties overeenstemming te bestaan over de inhoud van het plan.

Zoals in de inleiding van deze Handreiking aangegeven is, hoeft het initiërend bevoegd gezag niet zelf het beheerplan op te (gaan) stellen, maar ligt er wel een verantwoordelijkheid om te zorgen dat het plan opgesteld gaat worden. Het initiërend bevoegd gezag bepaalt, in samenspraak met de andere bevoegde instanties voor het gebied, door wie (bijvoorbeeld een adviesbureau, een ambtelijke werkgroep of iets dergelijks) het beheerplan wordt opgesteld, maar blijft wel zelf verantwoordelijk voor het proces en de inhoud.

3. Keuzes bij het opstellen van het beheerplan

Het Natura 2000-beheerplan en andere plannen

De gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 biedt de mogelijkheid het beheerplan onderdeel te laten zijn van een bestaande planfiguur. Dit betekent dat voor die gebieden waarvoor nu al een of ander plan is ontwikkeld, bekeken kan worden of dit plan geheel of gedeeltelijk te gebruiken is als een Natura 2000-beheerplan in de zin van de Natuurbeschermingswet 1998.

Het bevoegd gezag voor het Natura 2000-gebied is dé instantie die in een vroeg stadium bepaalt of en zo ja met welk ander plan het beheerplan kan samengaan, kan worden afgestemd of welk ander plan tevens als Natura 2000-beheerplan kan fungeren. Bij deze afweging is het van belang dat het andere plan moet voldoen aan alle vereisten uit het Programma van Eisen voor beheerplannen Natura 2000 en dat in het plan de maatregelen zijn opgenomen, die nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren.

Eén of meer beheerplannen

In principe wordt voor elk Natura 2000-gebied één integraal beheerplan opgesteld. In de meeste gevallen is een afgestemd beheer noodzakelijk om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen bereiken.

In sommige gevallen kan overwogen worden één integraal beheerplan op te stellen voor meerdere gebieden. Dit kan in gevallen waar het gaat om

aangrenzende gebieden met een zelfde problematiek of dicht bij elkaar in de buurt liggende afzonderlijke gebieden, die veel overeenkomsten vertonen of als er eenheid van beheer wordt nagestreefd.

Om tot een gedegen beslissing te komen is het zinvol een analyse te maken van de voor- en nadelen van één beheerplan voor meer gebieden.

De bevoegde instanties moeten onderling nog wel afspreken wie de voortouwrol gaat vervullen bij de totstandkoming van een dergelijk beheerplan, omdat dit niet voorzien is in de voortouwverdeling waarover bestuurlijke afspraken zijn gemaakt.

Er kunnen zich situaties voordoen waarbij het opstellen van één integraal beheerplan voor één Natura 2000-gebied niet mogelijk is. Bijvoorbeeld vanwege de omvang van het gebied of de complexiteit van de problematiek in het gebied of vanwege een ingewikkeld totstandkomingsproces,

In dergelijke gevallen kunnen de bevoegde instanties in het gebied ervoor kiezen voor de verschillende delen van het gebied beheerplannen op te stellen. Er moet dan wel zorg worden gedragen voor samenhang tussen de verschillende beheerplannen.

Concept

Voorbeeld: Uiterwaarden IJssel Geïntegreerd beheerplan

Bron: **Project 'Verkenning beheerplan VHR-KRW-RvR voor de IJssel' Concept rapportage 20 augustus 2005**

Initiërend bevoegd gezag: **Provincie Gelderland**

Complexiteit beheerplan: **Een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien (categorie 4)**

Zie ook: **Deel 2, paragraaf 4.2**

De Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de PKB Ruimte voor de Rivier (RvR) zijn drie opgaven voor het rijk voor hetzelfde gebied, die alle drie een beheerplan vragen. In de verkenning voor de IJssel wordt vanuit de drie trajecten toegewerkt naar een voorzet voor de formulering van een geïntegreerd beheerplan waarin de doelstellingen van VHR, KRW en Ruimte voor de Rivier zijn verwerkt. Het kan dienen als voorbeeld voor de aanpak van het gehele rivierengebied.

De belangrijkste conclusie van de verkenning is dat het loont om te werken aan een geïntegreerd beheerplan. De volgende leerpunten uit de verkenning zijn illustratief bij de mogelijke afweging (zie hoofdstuk 3), om een Natura -2000 beheerplan te integreren met een ander plan:

- Op hoofdlijnen gaan de doelstellingen van de VHR, de KRW en Ruimte voor de Rivier in dezelfde richting: alle drie beogen een robuust en natuurlijker riviersysteem. Met name de VHR en de KRW wijzen in één richting: de instandhoudingsdoelen van de VHR en de ecologische doelstellingen van de KRW overlappen elkaar gedeeltelijk en zijn verder in principe goed te combineren.
- Op een lager schaalniveau kunnen echter bij concrete maatregelen op het gebied van inrichting en beheer spanningen ontstaan. Het gaat dan met name om de tegenstelling tussen het behoud van bestaande waarden en de ontwikkeling van nieuwe ecologische waarden op specifieke locaties. Het gaat daarbij niet alleen om spanningen tussen de doelen van de VHR, KRW en met name RvR, ook binnen de doelstellingen van beide eerstgenoemde richtlijnen kunnen spanningen bestaan. De noodzaak om te komen tot een geïntegreerd beheerplan voor de IJssel wordt nog sterker wanneer behalve doelstellingen, ook de kansrijke locaties voor maatregelen van verschillende trajecten elkaar overlappen.
- Alhoewel er theoretisch veel problemen te voorzien zijn, blijkt uit de verkenning

voor de IJssel dat de knelpunten niet zo groot zijn als gedacht. Vanuit de doelstellingen voor de drie trajecten is er echter zoveel te doen, dat er zonder afstemming tal van conflicten op de loer liggen. Zonder afstemming kunnen de trajecten elkaar vast zetten.

- Daarentegen zijn er diverse voorbeelden die tonen dat afstemming in een praktische uitwerking problemen kan voorkomen, met name wanneer oplossingen bedacht worden op het niveau van het riviertraject. Met flexibiliteit, een goede communicatie en regie op dat schaalniveau kunnen de drie trajecten elkaar zelfs versterken. Het verdient dan ook sterke aanbeveling voor VHR, KRW, en Ruimte voor de Rivier op hoger niveau een gezamenlijke visie en **vervolgens één beheerplan** uit te werken. Ook de doelstellingen van de Habitatrichtlijn liggen de kansen in het grotere Speciale Bescherming Zone (SBZ) van de Vogelrichtlijn, zodat het goed zou zijn één plan voor de hele SBZ te maken en te werken van grof naar fijn. Een gezamenlijke gebiedsgerichte uitwerking van VHR, KRW en andere projecten die tot ruimtelijke ingrepen leiden (EHS, veiligheid, scheepvaart) leidt niet alleen tot synergie, maar ook tot meer resultaat, kostenbesparing, en een betere communicatie met de omgeving.
- De spanningen tussen doelstellingen kunnen over het algemeen worden opgelost door een goede locatiekeuze voor maatregelen en door optimalisering van de inrichting. Oplossing van conflicten op lokaal niveau is veelal mogelijk op het niveau van het gehele riviertraject: door schuiven met locaties kunnen problemen voorkomen worden en worden doelstellingen complementair. Binnen de grote riviertrajecten is voldoende ruimte. Er zijn maar een paar hot spots voor VHR en RvR. In enkele gevallen kan nog compensatie nodig zijn van verloren gaande waarden, of is uitwisseling van doelstellingen tussen Speciale Beschermings Zones (SBZ's) nodig.
- Met een globale analyse van de ruimtelijke claims en kansrijke locaties voor de IJssel is in de verkenning in de eerste plaats beoogd de omvang van de knelpunten in beeld te brengen. Minder dwingend maar zeker zo interessant blijkt de afstemming tussen doelstellingen en/of maatregelen van de verschillende trajecten om een zo groot mogelijke meerwaarde uit de combinatie te genereren zonder dat sprake is van fysieke overlap. Door dit uit te werken kunnen de drie trajecten elkaar versterken. De analyse op zich levert belangrijke basisinformatie voor toekomstige, nieuwe initiatieven en voor het formuleren van kansen voor het versterken van initiatieven door meekoppeling. Daarom wordt aanbevolen om altijd de kansrijke locaties voor de drie trajecten in kaart te brengen als onderdeel van het proces om te komen tot een geïntegreerd beheerplan.
- Hierbij is een benadering nodig, waarbij verder wordt gekeken dan de formele doelstellingen van KRW en VHR alleen. Door alleen te doelen op behoud wordt een gebied 'op slot' gezet, is er geen ruimte voor afstemming. Een meer ambitieuze verbeteropgave levert de voor een geïntegreerd beheerplan benodigde afstemmingsruimte. Zonder ambitieuze opgave kunnen zelfs 'lopende projecten' niet uitgevoerd worden. Een ander argument voor een meer ambitieuze uitwerking van de VHR-doelstellingen is om tegenwicht te kunnen bieden tegen toekomstige reserveringen vanuit Ruimte voor de Rivier. Naast de korte termijn doelstellingen (tot 2015) streeft RvR ook lange termijn doelstellingen (2015-2100) na, die te zijner tijd geformuleerd zullen gaan worden.

4. De aanpak van het proces

Er is geen blauwdruk te geven voor de aanpak van het proces. De aanpak is van allerlei zaken afhankelijk, zoals de omvang van het gebied en de te beschermen waarden en functies binnen het Natura 2000-netwerk.

In een klein gebied dat voor één soort is aangewezen en dat een beperkt aantal actoren kent kan het proces van het opstellen van een beheerplan eenvoudiger worden vormgegeven dan in een groot gebied met een gecompliceerde problematiek, waarbij veel partijen betrokken zijn.

Voor alles geldt echter dat een zorgvuldig proces altijd noodzakelijk is en dat voldaan moet worden aan de proceseisen voor het opstellen van een beheerplan (zie Programma van Eisen)

Voor een efficiënt en effectief proces is het van belang dat voordat met het opstellen van een beheerplan gestart wordt, over een aantal zaken door het initiërend bevoegd gezag in overleg met de andere bevoegde instanties nadere keuzes worden gemaakt over de inrichting en organisatie van het proces en over de reikwijdte en het karakter van het beheerplan zelf. Daarbij valt onder meer te denken aan de volgende aspecten.

Over de inrichting en organisatie van het proces

1. Wie moeten er worden betrokken bij het opstellen van het beheerplan, in welk stadium en op welke wijze?
2. Welke afspraken moeten er gemaakt worden, wanneer en hoe worden deze vastgelegd en gecommuniceerd?
3. Hoeveel tijd wordt er voor het opstellen van het beheerplan uitgetrokken (planning) en welke financiële middelen zijn beschikbaar voor het opstellen, vaststellen en publiceren van het beheerplan?
4. Wie of wat gaat het plan daadwerkelijk opstellen?

Ten aanzien van het beheerplan zelf

1. Wat voor een beheerplan wordt er opgesteld? Bijvoorbeeld één beheerplan voor één gebied of voor twee of meer Natura 2000-gebieden. Kan het beheerplan samengaan met een andere planfiguur of kan het beheerplan onderdeel uitmaken van een bestaande plan in het gebied .
2. Is alle informatie beschikbaar die nodig is voor het opstellen van het beheerplan of zijn er kennishiaten? Is dat laatste het geval dan moet worden nagegaan op welke wijze de benodigde kennis en informatie alsnog kunnen worden verkregen.
3. Wat willen de bevoegde instanties in principe in dit gebied bereiken gegeven de instandhoudingsdoelstellingen.

In de volgende paragrafen wordt op verschillende aspecten, die in deze vragen aan de orde komen, ingegaan.

5. Wie worden betrokken bij het totstandkomingsproces en op welke wijze

De Natuurbeschermingswet 1998 stelt eisen aan de betrokkenheid van eigenaren, beheerders en gebruikers. Zij moeten op een actieve wijze worden betrokken bij het opstellen van het beheerplan. Op die manier is het onder meer mogelijk draagvlak te verkrijgen voor de te nemen instandhoudingsmaatregelen in en rondom het gebied.

Het is een kwestie van maatwerk wie je in het proces betreft en op welk moment. Als eerste stap in de voorbereiding zal bekeken moeten worden welke partijen bijvoorbeeld politiek/bestuurlijk een belangrijke rol spelen in het gebied, wat de belangrijkste problematiek in het gebied is en welke partijen daarbij horen, welke partijen nodig zijn om de uitvoering vorm te geven etcetera.

Op deze manier is te bepalen welke actoren van direct belang zijn in het voorbereidingsproces en er nauw bij betrokken moeten worden en welke actoren, niet zijnde eigenaren of gebruikers, meer op afstand een rol spelen. Hierbij zou het bijvoorbeeld kunnen volstaan ze regelmatig te informeren of beperkt overleg met hen te voeren.

Om de direct betrokken actoren goed te kunnen betrekken in het proces is het van belang een of meer overlegstructuren te creëren. Je kunt daarbij denken aan bijvoorbeeld een Klankbordgroep van meest betrokken partijen, die reageert op en meedenkt bij de uitwerking van het beheerplan. Of een Stuurgroep waarin de

bevoegde instanties zijn vertegenwoordigd. Of één of meer werkgroepen waar vanuit inhoudelijke expertise onderdelen van het beheerplan uitgewerkt gaan worden. De overlegstructuur moet in ieder geval altijd passen bij de rol die de belanghebbenden in het gebied hebben.

Actoren die wat meer op afstand zijn betrokken bij het beheerplan kunnen via diverse communicatievormen worden geïnformeerd: informatiebijeenkomsten, informatiebulletins, berichtgeving in lokale media e.d..

Hoe overlegstructuren vorm te geven staat vaak goed beschreven in boeken over projectmanagement.

Voorbeeld

In het ene gebied zal bijvoorbeeld water een belangrijke functie vervullen, zodat het waterschap betrokken moeten worden bij het maken van een beheerplan. Sommige gebieden zijn afgesloten voor publiek, waardoor recreatieondernemers geen rol spelen in het gebied. Op andere plaatsen neemt recreatie in het gebied juist een belangrijke plek in, zodat de recreatieondernemers wel betrokken dienen te worden bij het beheerplan.

Concept

*Voorbeeld: Veluwerandmeren
Aanpak van het proces en betrokkenheid van eigenaren,
beheerders en gebruikers*

Bron: Project 'Beheerplan Veluwerandmeren in het kader van de Natuurbeschermingswet', Verkeer en Waterstaat, DG Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied. Projectplan, conceptrapportage versie augustus 2005 en persoonlijke commentaren Dhr. R. Doef

Initiërend bevoegd gezag: Verkeer en Waterstaat

Complexiteit beheerplan: Een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien (categorie 4)

Zie ook: Deel 2, paragraaf 3.2

Het project 'Beheerplan Veluwerandmeren in het kader van de Natuurbeschermingswet' is gestart naar aanleiding van een gezamenlijk regionaal planproces dat tussen 1997 en 2001 is doorlopen. De lessen die er rondom de Veluwerandmeren zijn geleerd geven kleur aan hetgeen beschreven staat in hoofdstuk 5 van deze Handreiking:

Na een zorgvuldig proces voor de Integrale Inrichting Veluwerandmeren (IIVR), is door 19 overheden gezamenlijk in 2001 een gezamenlijk 'Inrichtingsplan voor de Veluwerandmeren' gepresenteerd. Het bestaat uit een set van 36 uitgebalanceerde concrete maatregelen en plannen.

In het Bestuurlijk Overleg (IIVR) is erop aangedrongen bij de betrokken instanties (LNV, RWS en de provincies Flevoland, Gelderland en Overijssel) te onderzoeken of het Inrichtingsplan Veluwerandmeren integraal getoetst kan worden aan de instandhoudingsdoelstellingen van de Vogelrichtlijn d.m.v. een beheerplan annex Natuurbeschermingswet 1998.

Bij het proces voor de Integrale Inrichting Veluwerandmeren zijn zowel overheden, belangenorganisaties en burgers betrokken geweest. Met het oog op behoud van draagvlak is in het project voor het integrale beheerplan o.a. ook ruime aandacht gegeven aan compensatiemogelijkheden (in de ruime zin van het woord) voor verstoorde delen in het plangebied in andere delen van het studiegebied die het ecologische functioneren van het gebied als geheel ten goede komen. Dit biedt kansen om enerzijds winst voor de natuur te boeken en anderzijds het gebied niet op 'slot te gooien'.

De ervaringen met het project leren dat de integrale benadering en de nauwe

betrokkenheid van maatschappelijke partijen enerzijds een extra investering vraagt (afstemming van doelen, extra overleg en grotere communicatieopgave).

Anderzijds zijn er winstpunten:

- Zuivere doelen, goede onderbouwing, realistisch
- Kansen voor economie en toch voldoen aan richtlijnen
- Tijds winst tijdens inspraakprocedures
- Afstemming met kaderrichtlijn water betekent minder regels voor burgers en bedrijven
- Het project levert een blauwdruk voor overige gebieden

Belangrijkste boodschap

Overheden wees wijs en probeer verstandig om te gaan met je wettelijke verplichtingen voor de Veluwerandmeren. Je mag trots zijn op de natuur- en landschappelijke waarden van de Veluwerandmeren met als beeld dragers de kilometers lange kranswiervelden, met kraakhelder water, duizenden uiterst zeldzame Kleine zwanen en miljoenen Kleine modderkruipers. Het gebied verdient waardige bescherming met beleid. Ga uit van potenties, en wees niet bang als de natuur iets anders geeft dan wat je verwacht had. Houdt daarom in je beheersvisie rekening met de natuurlijke dynamiek en ontwikkeling van de natuur. De Veluwerandmeren zijn immers nog jong, en niet uitgegroeid. Laat in het beheerplan zowel de Europese Vogel- en Habitat Richtlijnen maar ook de Europese Kaderrichtlijn Water helder doorklinken. Laat het een integraal stuk zijn, rekening houdend met het multifunctionele karakter van de verschillende meren. Het is belangrijk om het zorgvuldig opgebouwde draagvlak voor de afgewogen inrichtingsplannen (IIVR) niet te verkwanselen. Zorg tevens voor een goede en zorgvuldige afweging van de overige initiatieven. Wees creatief en benut alle speelruimte (en externe werking) met respect voor elkaar. Met andere woorden: slim nadenken en transparant werken!
En werk daarbij vooral met plezier.

6. Kennis

Voordat het opstellen van het beheerplan van start kan gaan is een inventarisatie nodig of de benodigde kennis en informatie aanwezig is. Het bevoegd gezag gaat na of alle informatie die nodig is voor het opstellen van het beheerplan beschikbaar is.

Voor een deel zal het om gebiedsspecifieke kennis gaan. Te denken valt bijvoorbeeld aan

- Kennis over de huidige staat van instandhouding
- Kennis over trends en ontwikkelingen in het gebied
- Kennis over bestaand gebruik en bestaande activiteiten in het gebied
- Kennis over wat er al in het gebied gemonitord wordt.

Dergelijke informatie is vaak bekend bij terreinbeheerders en lokale organisaties. Door bijvoorbeeld een kennisgroepje in te stellen of speciale kennissessies te beleggen kan de opsteller ervoor zorgen aan de juiste informatie te komen.

Voor een ander deel zal meer specifieke, niet gebiedsgerelateerde kennis noodzakelijk zijn. Je kunt dan denken aan ecologische kennis noodzakelijk voor de uitwerking van de instandhoudingsdoelstellingen of om een goede afweging te kunnen maken voor de passende beoordeling.

Ontbreekt er kennis dan is het de verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag na te gaan op welke wijze de benodigde kennis en informatie alsnog kunnen worden verkregen. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld het 'inhuren' van kennis of expertise, het laten doen van onderzoek, etc.

7. Toetsen artikel 19j

Door de gevolgen van gebruik te beoordelen in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied blijkt of de voortzetting van bepaalde vormen van bestaand gebruik kan conflicteren met het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen..

Gebruik dat geen (significant) negatief effect heeft op de natuurwaarden waarvoor een gebied is aangewezen, kan dan als zodanig worden benoemd in het beheerplan. Hiervoor is geen Natuurbeschermingswetvergunning noodzakelijk. Als er een kans bestaat dat gebruik wel een (significant) negatief effect heeft, of waarvan op basis van de beschikbare informatie geen conclusie kan worden getrokken omtrent de schadelijkheid, zal in het beheerplan opgenomen moeten worden dat het verboden is zonder Natuurbeschermingswetvergunning. Voor gebruik dat de kans heeft om een significant effect te hebben moet een passende beoordeling worden uitgevoerd; in andere gevallen volstaat de verslechterings- en verstoringstoets (zie Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998).

Zeker voor de eerste generatie beheerplannen geldt dat de afweging met het bestaand gebruik een belangrijk onderdeel van het beheerplan is, omdat dit de eerste keer is dat digt gebruik vergunningplichtig kan zijn. Transparantie naar alle belanghebbenden is hierbij een vereiste, zowel inhoudelijk als procesmatig. Het verdient daarom de voorkeur dat het beheerplan voor activiteiten die vergunningplichtig zijn inzicht biedt in de planning en het proces van de vergunningaanvraag en –beoordeling. Daarbij kan er voor worden gekozen om voor bepaalde vergunningplichtige activiteiten aan te geven onder welke voorschriften en beperkingen deze kunnen worden toegestaan. Dit vereist betrokkenheid van de vergunningverlenende instantie, ook als dit een ander bevoegd gezag is dan voor het opstellen van het beheerplan. Voordeel hiervan kan zijn dat dit de gebruikers een bepaalde mate van zekerheid biedt omtrent de toelaatbaarheid en continuïteit van activiteiten. Belangrijk daarbij is wel dat dit niet in de plaats kan treden van een vergunning; die zal nog steeds moeten worden verleend.

Als bij voorbaat ingeschat kan worden dat bepaalde activiteiten, die mogelijk uitgevoerd gaan worden, zo schadelijk zijn dat de aanvraag van een vergunning kansloos is, kan dat voor de duidelijkheid ook aangegeven worden. Bij de overweging van schadelijkheid van activiteiten moet ook aandacht zijn voor cumulatieve effecten. Dit zijn effecten van de betreffende activiteiten in combinatie met effecten van andere activiteiten en plannen (zie verder de Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998). Bij het verlenen van de vergunning kan gekeken worden of voldaan is aan de voorwaarden waaronder toestemming kan worden verleend voor een activiteit waarvan niet zeker is dat die de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aantast¹⁵.

Het is mogelijk voorgenomen, toetsbare activiteiten te beoordelen in het kader van het beheerplan en deze activiteiten op dezelfde wijze vrij te stellen van de vergunningplicht als bestaand gebruik. Hiertoe zou met name aanleiding bestaan als er vergevorderde plannen zijn en het wenselijk is het beheer van het gebied hierop in te richten.

Artikel 19j, derde lid van de Natuurbeschermingswet 1998 bepaalt dat voor plannen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in het aangewezen gebied kunnen verslechteren of een verstoring effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen, een passende beoordeling gemaakt moet worden als deze plannen op zichzelf of in combinatie met andere plannen, projecten of handelingen significante gevolgen kunnen hebben. Beheerplannen behoeven op grond van artikel 19j, vierde lid, geen goedkeuring van de Minister van LNV maar het blijft wel nodig een passende beoordeling te maken wanneer het beheerplan significante gevolgen kan hebben voor het Natura 2000-gebied.

In de oriëntatiefase wordt de vraag beantwoord of het plan op zichzelf of in combinatie met andere activiteiten en plannen significante negatieve gevolgen kan hebben. Dit is het geval wanneer op grond van objectieve gegevens niet kan worden uitgesloten dat het plan de instandhoudingsdoelstelling (significant) in

¹⁵ Deze voorwaarden zijn: het ontbreken van alternatieven, dwingende redenen van groot openbaar belang en compensatie. Zie voor meer informatie de Algemene Handreiking.

gevaar kan brengen. Een passende beoordeling houdt in dat, op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zake, alle aspecten van de activiteit die op zichzelf of in combinatie van andere activiteiten of plannen de instandhoudingsdoelstellingen in gevaar kunnen brengen, moeten worden geïnventariseerd¹⁶.

Voor een beheerplan betekent dit dat met name onderzocht moet worden wat de gevolgen zijn van het niet aan het beheer gerelateerde gebruik. Het kan voorkomen dat instandhoudingsmaatregelen in één gebied gevolgen kunnen hebben voor de instandhoudingsdoelstellingen van een ander gebied. In dat geval moeten de oriëntatiefase, de verstorings- en /of verslechteringsstoets of de eventuele passende beoordeling betrekking hebben op de gevolgen van de maatregel van het andere gebied. De uitkomsten van de oriëntatiefase/passende beoordeling moeten vertaald worden in het beheerplan. Bij de toetsing kan met de specifieke omstandigheden waarin het gebruik plaatsvindt rekening worden gehouden.

Zie voor meer informatie over het uitvoeren van de voortoets en de passende beoordeling de Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998.

8. Vaststellen beheerplan

Voor gebieden met meerdere bevoegde instanties geldt dat iedere bevoegde instantie het beheerplan vaststelt voor dat deel van het Natura 2000-gebied, waarvoor deze instantie verantwoordelijk is.

Wie stelt het beheerplan vast

De Ministers van LNV, V&W, Defensie of Financiën (Domeinen) stellen beheerplannen vast voor gebieden die onder hun verantwoordelijkheid beheerd worden. De Ministers van V&W, Financiën of Defensie doen dit in overeenstemming met de Minister van LNV.

Voor gebieden die niet onder de verantwoordelijkheid van een van deze Ministers vallen geldt dat Gedeputeerde Staten van de provincie het beheerplan voor het Natura 2000-gebied vaststellen.

Procedure bij het vaststellen van het beheerplan

Het vaststellen van een beheerplan verloopt volgens een vaste procedure, die gebaseerd is op afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht en op de artikelen 19a en b van de Natuurbeschermingswet 1998.

Hieronder is stapsgewijs de procedure voor de vaststelling van een beheerplan uiteen gezet.

Ter inzage legging

Het beheerplan is in concept gereed. Vanaf dit moment gaat er een besluitvormingstraject lopen dat er toe moet leiden dat het beheerplan wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten of door de verantwoordelijke Minister. De trajecten verschillen op onderdelen enigszins.

- Wordt het beheerplan door Gedeputeerde Staten vastgesteld dan komt er een openbare kennisgeving in dag-, nieuws- en huis-aan-huisbladen van de zakelijke inhoud van het ontwerp beheerplan.
Is het ontwerp beheerplan van V&W, Financiën, Defensie of LNV afkomstig, dan wordt daarvan ook in de Staatscourant kennis gegeven.
In beide gevallen wordt bij de kennisgeving vermeld: waar en wanneer de stukken ter inzage liggen, wie zijn zienswijze daarop mag geven, hoe dat kan gebeuren en de termijn waarbinnen het besluit wordt genomen
- De termijn voor het geven van een zienswijze is zes weken. De termijn vangt aan op de dag waarop het ontwerp ter inzage wordt gelegd.
- Belanghebbenden kunnen hun zienswijze schriftelijk of mondeling (in een gesprek of bijeenkomst) naar voren brengen. Van wat mondeling naar voren

¹⁶ Hof van Justitie Europese Gemeenschap, 7 september 2004, C-127/02.

wordt gebracht, wordt verslag gemaakt. Door het bevoegd gezag kan worden bepaald dat ook anderen dan de belanghebbenden hun zienswijze naar voren kunnen brengen.

Procedure vaststellen beheerplannen

- Gedeputeerde Staten stellen beheerplannen vast na overleg met besturen van gemeenten en waterschappen op wiens grondgebied de beheerplannen betrekking hebben.
De bevoegde Minister stelt beheerplannen vast na overleg met besturen van provincies, gemeenten en waterschappen op wiens grondgebied de beheerplannen betrekking hebben.
- Het beheerplan wordt uiterlijk drie jaar naar de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 vastgesteld, dan wel uiterlijk 3 jaar na publicatie van het aanwijzingsbesluit voor het gebied.

Overige procedurele vereisten

- Ieder die een zienswijze heeft ingediend, ontvangt bericht dat het besluit (beheerplan) is vastgesteld. Dit kan bijvoorbeeld door toezending van het definitieve beheerplan. Toezending kan achterwege blijven als het gaat om meer dan 250 personen.
- Een mededeling dat het beheerplan is vastgesteld aan diegenen die geen zienswijze hebben ingediend kan via dag-nieuws-huis-aan-huis bladen en/of Staatscourant.
- Belanghebbenden kunnen beroep aantekenen tegen het besluit (beheerplan) bij de Raad van State. Een beroep heeft geen schorsende werking.

9. Geldigheidsduur

Het beheerplan heeft een maximale geldigheidsduur van 6 jaar. Het bevoegd gezag heeft de mogelijkheid na deze zes jaar de geldigheid van het beheerplan met zes jaar te verlengen. Er moet dan wel een evaluatie hebben plaatsgevonden waaruit blijkt dat een verlenging gerechtvaardigd is en het opstellen van een nieuw beheerplan niet noodzakelijk is.

10. Evaluatie

Het bevoegd gezag evalueert tegen het einde van de geldigheidstermijn van het beheerplan het plan om te bepalen of het voor een volgende periode nog wel of niet voldoet.

Daarnaast zal er een meer algemene evaluatie zijn waarvoor de Minister van LNV verantwoordelijk is. Aan de hand van deze evaluatie zal de Minister in overleg met de Europese Commissie en betrokken bevoegde instanties bezielen welke aanpassingen voor de instandhoudingsdoelstellingen en/of –maatregelen nodig zijn met het oog op de volgende generatie beheerplannen. Over de uitvoering van deze evaluaties zullen in de komende periode afspraken gemaakt gaan worden.

Informatie

Voor meer informatie over de Algemene wet bestuursrecht zie www.overheid.nl

Voorlopige voortouwverdeling voor beheerplannen Natura 2000-gebieden

De in deze bijlage gepresenteerde informatie over welk bevoegd gezag het voortouw krijgt in een Natura 2000-gebied is onder voorbehoud. In het najaar worden hierover bestuurlijke afspraken gemaakt.

Achtergrond

Volgens de Natuurbeschermingswet 1998 is het bevoegd gezag verantwoordelijk voor het opstellen van de beheerplannen voor de Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden. Als bevoegde gezag is in de wet de provincie of het rijk (LNV, V&W, Defensie of Financiën) aangewezen. Uitgaande van de beheers- en/of eigenaarssituatie in een gebied blijken er in veel richtlijngebieden vaak meer bevoegde instanties te zijn.

Uit het oogpunt van duidelijkheid naar de burgers, helderheid over de coördinatie en een werkbare situatie bij het opstellen van een beheerplan is het nodig te komen tot een voortouwverdeling per gebied. De voortouwwrol houdt in het coördineren van het gehele plan-proces van de totstandkoming van het beheerplan, maar betekent niet dat het betreffende bevoegd gezag 'het voor het zeggen heeft in dat gebied'. Het beheerplan zal in samenspraak met de andere bevoegde instanties moeten worden opgesteld én vastgesteld.

Om tot bestuurlijke afspraken te kunnen komen over de toekenning van een voortouwwrol aan een bevoegd gezag is een voorstel voor de verdeling van het voortouw ontwikkeld.

Verdeling voortouw opstellen beheerplannen

Een eenvoudige algemene regel voor de verdeling van het voortouw lijkt het best hanteerbaar en leidt ook tot een acceptabel resultaat bij toepassing op de gebieden.

Algemene verdeelregel: Indien in de materieel beheerssituatie/eigendomssituatie een gebied voor meer dan 50% in handen is van het rijk, krijgt het rijk het voortouw bij het opstellen van het beheerplan voor dat gebied. Valt 50% of meer van het gebied onder het materieel beheer van de provincie, dan krijgt de provincie het voortouw.

Deze algemene verdeelregel wordt ook toegepast op die gebieden waarvoor het voortouw bij het rijk komt te liggen om zo de voortouwverdeling tussen de departementen nader te bepalen.

Voor de goede orde zij opgemerkt dat de toekenning van de kleuren in de tabel Voortouw gebaseerd is op bovengenoemd algemene uitgangspunt.

Rijk-LNV Rijk-V&W Provincie Punt van overleg

Defensie en Financiën opteren niet voor een voortouwwrol.

Resultaat en nadere toelichting daarop bij toepassing verdeelregel

1. Rijkswateren

Op grond van de algemene verdeelregel vallen alle rijkswateren onder het voortouw van V&W.

2. Uiterwaarden

Het voorstel is de provincies het voortouw te laten nemen bij het opstellen van de beheerplannen voor de uiterwaarden omdat de provincies ook een verantwoordelijkheid krijgen bij het opstellen van de stroomgebiedsbeheerplannen.

Bovendien rechtvaardigt de procentuele eigendoms- en beheerssituatie in de uiterwaarden eveneens een voortouwrol voor de provincie. Voor ambtelijk Verkeer en Waterstaat is dit vooralsnog geen discussiepunt.

3. Nationale Parken

De Beheer- en Inrichtingsplannen (BIP's) voor de Nationale Parken worden door de Minister van LNV vastgesteld. Dit plan wordt opgesteld door het secretariaat van een Nationaal Park; de provincie is verantwoordelijk voor dit secretariaat. Voorgesteld wordt voor de verdeling van de Nationale Parken aan te sluiten bij het algemene uitgangspunt. Hierdoor krijgt bij een aantal Nationale Parken de provincie het voortouw en bij andere het rijk (LNV). Punt van aandacht vormt het voortouw bij Wieden (provincie) en Weerribben (rijk/LNV).

4. Waddenzee en Waddeneilanden

Delen van de Waddeneilanden (kwelders en andere lage delen) vallen nu onder beheerplan pkb-Waddenzee. Het heeft de voorkeur van de provincies in de beheerplannen voor de Waddeneilanden de kwelders integraal op te nemen. Overigens is het voorstel om voor de eilanden hetzelfde algemene uitgangspunt als verdeelregel te nemen. Dit betekent dat met uitzondering van Schiermonnikoog het voortouw voor alle Waddeneilanden bij het rijk ligt.

Toelichting bij kolommen in de voortouwtabel

- **Kolom 1:** volgnummer gebieden.
- **Kolom 2:** in deze kolom zijn de namen van de Natura 2000-gebieden genoemd.
- **Kolom 3:** hier is aangegeven in welke provincie(s) het gebied ligt.
- **Kolom 4:** aangegeven is of het om een Vogelrichtlijngebied of een Habitatrichtlijngebied gaat of dat het gebied onder beide richtlijnen valt.
- **Kolom 5:** geeft de omvang van het gebied in hectares aan.
- **Kolom 6:** in deze kolom is aangegeven hoeveel procent van het gebied onder het bevoegd gezag van de provincie of van het rijk valt. Ook is aangegeven welke departementen betrokken zijn.
- **Kolom 7:** hier is de multifunctionaliteit van het gebied beschreven. Met een letter zijn de verschillende activiteiten, die nu in het gebied plaatsvinden, benoemd:
 - D: delfstoffenwinning
 - L: landbouw
 - M: militaire activiteiten
 - R: recreatie
 - S: scheepvaart
 - V: visserij
 - A: anders
- **Kolom 8:** geeft een inschatting van de complexiteit van het op te stellen beheerplan. De volgende vier categorieën worden daarbij onderscheiden:
 - Categorie 1: een beheerplan voor een qua omvang klein gebied dat in een eenvoudig 'open planproces' tot stand kan komen.*
 - Categorie 2: een beheerplan voor een qua omvang klein gebied maar met een complex totstandkomingsproces.*
 - Categorie 3: een beheerplan van een groot gebied dat in een eenvoudig proces tot stand kan komen.*
 - Categorie 4: een beheerplan voor een groot gebied waarbij een complex totstandkomingsproces wordt voorzien.*

Het criterium voor een groot of klein gebied is het aantal hectares (onder of boven de 1000 ha).

Voor de complexiteit van het proces wegen mee factoren als de mate van multifunctionaliteit in het gebied (kolom 7), het aantal eigenaren/beheerders in het gebied en de complexiteit van de problematiek in het gebied.
- **Kolom 9:** geeft een voorstel wie het voortouw voor het opstellen van het beheerplan voor dat gebied zou moeten nemen:
 - P = provincie
 - Rv = rijk/V&W
 - RI = rijk/LNV
 - Rd = rijk/Defensie
- **Kolom 10:** in de laatste kolom staan toelichtingen en overige opmerkingen.

Voortouwtablel			Beheersituatie							Multifunctionaliteit					Complexiteit				Voortouw				Opmerkingen				
Nr.	Naam	Provincies	VR/HR	Opp.ha.	% P	% R	VW	LNV	FIN	DEF	d	l	m	r	s	v	and	1	2	3	4	Rl		Rv	Rd	Pr	
1	Waddenzee	Gr/Fr/NH	VR+HR	271.345	8	92	x	x		x	d	l	m	r	s	v					4		Rv				
2	Duinen en Lage Land Texel	NH	VR+HR	4.616	14	86	x	x		x		l	m	r			k				4		RL				
3	Duinen Vlieland	Fr.	VR+HR	1.535	1	99		x		x		l	m	r			w				3		RL				
4	Duinen Terschelling	NH	VR+HR	5.017	2	98	x	x				l		r			w				3		RL				
5	Duinen Ameland	Fr.	VR+HR	2.012	29	71	x	x		x				r			w				3		RL				
6	Duinen Schiermonnikoog	Fr.	VR+HR	1.024	55	45		x				l		r			w				2				p		
7	Noordzeekustzone	Gr/Fr/NH	VR+HR	122.837	1	99		x			d		m	r	s	v					3		Rv				
8	Lauwersmeer	Gr/Fr	VR	5.783	5	95	x	x		x		l	m	r	s	v					4		RL				
9	Groote Wielen	Fr.	VR	608	100	0								r	s	v					2				p		
10	Oudegaasterbrekken, Flussen en omgeving	Fr.	VR+HR	3.078	89	11		x					l		r	s	v					4				p	Grote delen van domeinen, nog geen beheerafspraken
11	Witte en Zwarte Brekken	Fr.	VR	434	51	49		x		x				r	s	v					2		RL			p	Grote delen van domeinen, nog geen beheerafspraken
12	Sneekermeergebied	Fr.	VR	2.311	58	42		x		x			l	r	s	v					4		RL			p	Grote delen van domeinen, nog geen beheerafspraken
13	Alde Feanen	Fr.	VR+HR	2.124	100	0							l	r	s	v	rietteelt				4					p	
14	Deelen	Fr.	VR	514	9	91		x			d		l	r							1		RL			p	
15	Van Oordt's Merksen	Fr.	VR+HR	864	50	50		x					l	r	s							3				p	
16	Wijnjeterper Schar	Fr.	HR	147	6	94		x					l	r							2		RL			p	
17	Bakkeveense duinen	Fr.	HR	263	63	37		x					l	r	s	v	rietteelt				2					p	
18	Rottige Meenthe & Brandemeer	Fr.	HR	1.395	13	87		x					l	r	s	v						3		RL			
19	Leekstermeergebied	Gr/D	VR	1.549	63	37		x					l	r			a					3				p	
20	Zuidlaardermeergebied	Gr/D	VR	2.095	100	0							l	r	s	v						3				p	
21	Lieftingsbroek	Gr	HR	20	100	0											a				1					p	
22	Norgerholt	D	HR	27	100	0															1					p	
23	Fochterloërveen	Fr/D	VR+HR	2.601	73	27		x							r		a					3				p	
24	Witterveld	D	HR	467	99	1				x		l	m	r								3				p	
25	Drentsche Aa-gebied	D	HR	3.966	26	74		x		x		l	m	r			x					4		RL		p	
26	Drouwenzand	D	HR	223	100	0								r							1					p	
27	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	D/Fr	VR+HR	7.100	41	59		x					l		r							4		RL			
28	Elperstroomgebied	D	HR	130	3	97		x													2		RL				
29	Havelte-Oost	D	HR	1.755	47	53		x		x		l	m	r								4				p	Defensie opteert niet voor voortouwrol, provincie wil deze rol wel.
30	Dwingelderveld	D	VR+HR	3.767	49	51		x					l	r								3				p	
31	Mantingerbos	D	HR	47	65	35		x					l								1					p	
32	Mantingerzand	D	HR	810	97	3		x													1					p	
33	Bargerveen	D	VR+HR	2.089	6	94		x					l		r							3		RL			
34	Weerribben	O	VR+HR	3.424	10	90		x					l	r	s	v	a					4		RL			
35	Wieden	O	VR+HR	9.418	100	0							l	r	s	v	a				4					p	Mogelijk één beheerplan voor Wieden en Weerribben ontwikkelen
36	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	O	VR+HR	1.510	61	39		x					l	r	s							4				p	Mogelijk één beheerplan voor Wieden en Weerribben ontwikkelen
37	Olde Maten & Veerslootslanden	O	HR	993	67	33		x					l								2					p	
38	Uiterwaarden IJssel	O/Gld	VR+HR	9.209	76	24	x	x			d	l		r	s		a					4				p	
39	Vecht- en Beneden-Reggegebied	O	HR	4.068	78	22		x					l		r							3				p	
40	Engbertsdijkvenen	O	VR+HR	1.011	8	92							l	r			a					3		RL			
41	Boetelerveld	O	HR	173	100	0							l	r							1					p	
42	Sallandse Heuvelrug	O	VR+HR	2.228	43	57								r								4		RL			
43	Wierdense Veld	O	HR	420	100	0							l	r			a				2					p	
44	Borkeld	O	HR	513	15	85		x						r							1				RL		
45	Springendal & Dal van de Mosbeek	O	HR	1.273	72	28							l		r		a					4				p	
46	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	O	HR	110	100	0							l		r						1					p	
47	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	O	HR	306	31	69							l		r							2		RL			
48	Lemselermaten	O	HR	55	51	49							l									2				p	
49	Dinkelland	O	HR	990	75	25		x					l		r							2				p	
50	Landgoederen Oldenzaal	O	HR	521	99	1								r							1					p	

Nr.	Naam	Provincies	VR/HR	Opp.ha.	Beheersituatie						Multifunctionaliteit						Complexiteit				Voortouw				Opmerkingen					
					% P	% R	VW	LNV	FIN	DEF	d	l	m	r	s	v	and	1	2	3	4	RL	Rv	Rd		Pr				
147	Leudal	L	HR	315	29	71		x					l		r			a	1					RL						
148	Swalmdal	L	HR	130	50	50		x					l		r				1										p	
149	Meinweg	L	VR+HR	1.806	40	60		x					l		r			aw											p	
150	Roerdal	L	HR	767	94	6		x					l		r			a		2			4						p	
151	Abdij Lilbosch & voormalig Klooster Mariahoop	L	HR	14	100	0							l		r				1										p	
152	Grensmaas	L	HR	301	38	62	x					d	l		r					2					Rv				p	
153	Bunder- en Elsoërbos	L	HR	189	38	62		x					l		r			aw	1					RL					p	
154	Geleenbeekdal	L	HR	226	96	4		x					l		r			ac		2									p	
155	Brunsummerheide	L	HR	538	100	0		x				d	l		r			ac		2									p	
156	Bemelerberg & Schiepersberg	L	HR	171	99	1						d	l		r			aw		2									p	
157	Geuldal	L	HR	2.472	47	53			x				d	l				awc					4						p	
158	Kunderberg	L	HR	95	43	57		x					l		r				1					RL						
159	Sint Pietersberg & Jekerdal	L	HR	221	100	0						d	l		r			a		2									p	
160	Savelsbos	L	HR	211	6	94		x					l		r			wc	1					RL						
161	Noorbeemden & Hoogbos	L	HR	43	100	0							l		r				1											p

Voortouw bij rijk. Gebied wordt herbegrensd, daarna mogelijk voortouw bij provincie. Kleine aanpassing % in toedeling prov/rijk.

Colofon

Uitgave: Ministerie van LNV,
Postbus 20401,
2500 EK Den Haag
Redactie: Directie Natuur
Fotografie: Ronald van Wijk
Productie: IFZ bedrijfsuitgeverij
Vormgeving: Trossen Los^o Rotterdam
Drukwerk: Zwaan Printmedia

September 2005
Meer informatie: Infotiek (070-3784062)